

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ESKİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

ESKİ TUNÇ ÇAĞI'NDA ANADOLU'NUN SİYASAL YAPISI

Yüksek Lisans Tezi

Derya SEYLAN AKKURT

Ankara 2019

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ESKİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

ESKİ TUNÇ ÇAĞI'NDA ANADOLU'NUN SİYASAL YAPISI

Yüksek Lisans Tezi

Derya SEYLAN AKKURT

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Turgut YİĞİT

Ankara 2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ESKİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

Derya SEYLAN AKKURT

ESKİ TUNÇ ÇAĞI'NDA ANADOLU'NUN SİYASAL YAPISI

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı

: Prof. Dr. Turgut Yigit

İkinci Tez Danışmanı (varsa) :

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof. Dr. İlknur Taş

Doç. Dr. Hülya Boyana

Prof. Dr. Turgut Yigit

.....

.....

.....

.....

Tez Sınavı Tarihi 12.12.2019

Tez Doğruluk Beyanı Belgesidir.

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. Turgut YİĞİT..... danışmanlığında hazırladığım
“Eski Tuna Çağ'ında Anadolulunun Siyasal Yapısı (Ankara.201..) ”
adlı yüksek lisans ☒ - doktora/bütünleşik doktora ☐ tezimdaki bütün
bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp
sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada
eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik
kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda
her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih: 17.12.2019

Adı-Soyadı ve İmza

Derya SEYLAN AKKURT

ÖNSÖZ

Eski Tunç Çağ Dönemi'nin Siyasal Yapısı hakkındaki bu tezimde çalışmama Eski Tunç Çağı I. II. ve III. dönemine ait yerleşim yerleri hakkında bilgiler edinerek, bu yerlerin kazı sonuç raporlarına ulaşarak başladım.

Eski Tunç Çağı I, II. ve III. dönemleri ayrı ayrı ele alarak bu dönemin önemli yerleşmelerini mimari, mezar hediyeleri, mühürler ve ele geçen buluntular olarak inceleyerek konu hakkında değerlendirmeler yaptım.

Tez çalışmamı yürütürken desteğini her zaman gösteren danışmanım Prof. Dr. Turgut YİĞİT başta olmak üzere, arkadaşlarım Elit ATAN ve Filiz ERGÜÇYENER, eşim Cihan AKKURT'a teşekkürlerimi sunarım.

Derya SEYLAN AKKURT

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
KISALTMALAR.....	v
TABLolar LİSTESİ	vi
HARİTALAR LİSTESİ.....	vii
RESİMLER LİSTESİ.....	viii
GİRİŞ.....	1
1. ESKİ TUNÇ ÇAĞI I DÖNEMİ (M.Ö 3300/3200-2650)	5
1.1. EGE BÖLGESİ.....	6
1.1.1. Beycesultan.....	6
1.1.2. Liman Tepe.....	9
1.1.3. Bakla Tepe.....	13
1.1.4. Çeşme- Bağlararası.....	15
1.2. MARMARA BÖLGESİ	16
1.2.1. Troia I.....	16
1.2.2. Kumtepe	17
1.2.3. Beşiktepe-Yassitepe Köyü.....	18
1.3. İÇ ANADOLU BÖLGESİ.....	19
1.3.1. Demirci Hüyük	19
1.3.2. Küllüoba	20
1.3.3. Alishar	21
1.3.4. Çayyolu Höyük.....	21
1.4. AKDENİZ BÖLGESİ.....	22
1.4.1. Karataş-Semayük.....	22
1.4.2. Gözlü Kule Höyüğü.....	23
1.4.3. Tell El Cüdeyde	23
1.4.4. Yumuktepe	24
1.5. DOĞU ANADOLU BÖLGESİ	25
1.5.1. Norşuntepe.....	25
1.5.2. Arslantepe.....	27
1.5.3. Tepecik Höyük	29
1.5.4. Korucutepe.....	29
1.6. GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ	30

1.6.1.	Hassek Höyük.....	30
1.7.	KARADENİZ BÖLGESİ	31
	ETÇ I DÖNEMİNDE SİYASAL YAPIYA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME.....	32
2.	ESKİ TUNÇ ÇAĞI II DÖNEMİ.....	37
2.1.	EGE BÖLGESİ.....	38
2.1.1.	Beycesultan.....	38
2.1.2.	Liman Tepe.....	39
2.1.3.	Bakla Tepe.....	39
2.1.4.	Yortan	40
2.1.5.	Ulucak Höyüğü.....	40
2.2.	MARMARA BÖLGESİ	41
2.2.1.	Troia II.....	41
2.2.2.	Yenibademli Höyük.....	42
2.3.	AKDENİZ BÖLGESİ.....	44
2.3.1.	Karataş-Semayük.....	44
2.3.2.	Bademağacı Höyük.....	44
2.3.3.	Gözlü Kule.....	45
2.4.	İÇ ANADOLU BÖLGESİ.....	45
2.4.1.	Küllüoba	45
2.4.2.	Demirci Hüyük	46
2.4.3.	Kültepe	46
2.4.4.	Keçiçayırı.....	47
2.4.5.	Ahlatlıbel	47
2.4.6.	Alışar	48
2.5.	KARADENİZ BÖLGESİ	48
2.6.	DOĞU ANADOLU BÖLGESİ	49
2.6.1.	Arslantepe.....	49
2.6.2.	Norşuntepe.....	50
2.7.	GÜNEY DOĞU ANADOLU BÖLGESİ	51
	ETÇ II DÖNEMİNDE SİYASAL YAPIYA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME	52
3.	ESKİ TUNÇ ÇAĞI III DÖNEMİ (M.Ö. 2300-2000).....	60
3.1.	MARMARA BÖLGESİ	63
3.1.1.	Kanlıgeçit	63
3.1.2.	Troia	65
3.1.3.	Maydos Kilisetepe Höyüğü	66
3.2.	EGE BÖLGESİ.....	67

3.2.1.	Limantepe	67
3.2.2.	Beycesultan.....	68
3.2.3.	Seyitömer Höyük.....	68
3.3.	İÇ ANADOLU BÖLGESİ.....	70
3.3.1.	Alacahöyük.....	70
3.3.2.	Acemhöyük.....	72
3.3.3.	Küllüoba	73
3.3.4.	Alışar	75
3.3.5.	Kültepe	75
3.4.	AKDENİZ BÖLGESİ.....	77
3.4.1.	Tell Tayniyat.....	77
3.5.	DOĞU ANADOLU BÖLGESİ	78
3.5.1.	Norşuntepe.....	78
3.5.2.	Sos Höyük	79
3.5.3.	Korucutepe.....	79
3.6.	GÜNEY DOĞU ANADOLU BÖLGESİ	80
ETÇ III DÖNEMİNDE SİYASAL YAPIYA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME		81
SONUÇ.....		91
KAYNAKÇA		97
ÖZET		108
ABSTRACT		109
RESİMLER		110

KISALTMALAR

DTFC	Dil ve Tarih-Coğrafya Fakóltesi
ETÇ	Eski Tunç Çağı
ETÇ I	Eski Tunç Çağı 1. Dönem
ETÇ II	Eski Tunç Çağı 2. Dönem
ETÇ III	Eski Tunç Çağı 3. Dönem
OTÇ	Orta Tunç Çağı
OTÇ II	Orta Tunç Çağı 2. Dönem
MÖ	Milattan Önce

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Beycesultan ETÇ Dönemlerine ait Tabakalandırma.....	6
Tablo 2. Kumtepe Tabakalandırması	17
Tablo 3. Demirci Hüyük ETÇ Dönemi Tabakalandırması.....	19
Tablo 4. Norşuntepe Tabakalandırması.....	25
Tablo 5. Arslantepe Tabakalandırması.....	27
Tablo 6. Korucutepe Tabakalandırması.....	29
Tablo 7. Hassek Höyük Tabakalandırması.....	30
Tablo 8. Kanlıgeçit Tabakalandırması	64

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1. Beycesultan Yerleşim Yeri.....	7
Harita 2. Liman Tepe Yerleşim Yeri.....	10
Harita 3. Kumtepe Yerleşim Yeri.....	18
Harita 4. Beşiktepe-Yassitepe Yerleşim Yeri (Luwian Studies).....	19
Harita 5. Norşuntepe Yerleşim Yeri.....	26
Harita 6. Arslantepe Yerleşim Yeri.....	28
Harita 7. Tezde çalışılan Eski Tunç Çağı yerleşim yerleri.....	123

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1. Beycesultan Genel Görünümü (Prof. Dr. Eşref Abay'ın Albümünden)	110
Resim 2. Beycesultan ETÇ Dönemi Tapınak Yapısı (Lloyd and Mellaart, 1962).....	110
Resim 3. Limantepe V. ve VI. Tabakalara Ait Savunma Sistemi (Erkanal, Şahoğlu, Tuncel, Kouka, Keskin, Tuğcu 2008 yılı kara kazıları)	111
Resim 4. Limantepe ETÇ II Dönemi (Michelle Massa).....	112
Resim 5. Liman Tepe VI Savunma Sistemi	112
Resim 6. Liman Tepe (ANKÜSAM Arşivinden).....	113
Resim 7. Liman Tepe'den ETÇ I Obsidyen Buluntuları (Erkanal H.&Erkanal A. 2015)	113
Resim 8. Bakla Tepe Genel Görünümü (ANKÜSAM Arşivinden)	114
Resim 9. Bakla Tepe ETÇ Dönemi İri Pithos Mezar (ANKÜSAM Arşivinden)	114
Resim 10. Çeşme Bağlararası Yerleşimi Genel Görünümü (ANKÜSAM Arşivinden).....	115
Resim 11. Troia I Uzun Sıra Dizli Evler (Ivanova 2013).....	116
Resim 12. Demirci Hüyük ETÇ II Yerleşim Planı (Korffmann, 1983)	117
Resim 13. Küllüoba ETÇ I (Fidan, 2012)	118
Resim 14. Küllüoba ETÇ II Genel Yerleşim IV. Tabaka (Fidan, 2011).....	118
Resim 15. Bademağacı Yerleşimi ETÇ II Dönemi (Duru-Umurtak 2008 Kazı Sonuçları)	119
Resim 16. Keçiçayırı ETÇ II Kale Yerleşim Planı (Efe 2011)	120
Resim 17. Kanlıgeçit Yerleşim Planı (Arı, 2010)	121
Resim 18. Seyitömer Höyüğü (Aktüel Arkeoloji).....	121
Resim 19. Alacahöyük ETÇ Kral Mezarları (H. Z. Koşay Arşivinden)	122

GİRİŞ

Eski Tunç Çağı'na Geç Kalkolitik Çağ'ın sona ermesiyle geçilmiştir. Bu dönem insanı tarım, hayvancılık, dokumacılık, çömlekçilik alanlarda gelişmelerini sürdürmüş olmakla birlikte maden üstünde egemenlik kurmaya başlamıştır.¹ Anadolu ile Ege kronolojisi için ortak bir terim kullanmak için “Eski Tunç Çağı” ifadesi ilk olarak Blegen tarafından söylenmiştir.² Kalkolitik Çağdan Demir Çağı'na kadar olan sürenin Eski Tunç Çağı olarak adlandırılması ve bu sürenin çok uzun olması nedeniyle İlk, Orta ve Son Tunç olarak üçe ayrılmıştır.

Eski Tunç Çağı kendi içinde üç evreye ayrılır. Başlangıç olarak M.Ö. 3200-3000 tarihi verilirken, David Easton³ tarafından 3500 tarihi de verilmektedir. Anadolu'nun doğusu ile batısında bu çağın başlama tarihleri farklılık göstermektedir. Doğu Anadolu Bölgesinde Eski Tunç Çağı'nın başlama tarihi M.Ö. 3000 olarak belirtilmektedir. M.Ö. 2000-1900 yılları da bitiş olarak kabul edilmektedir.⁴ Batı Anadolu, Kuzeybatı ve Güneybatı Anadolu olarak seramik buluntuları açısından değerlendirilerek iki ayrı bölgeye ayrılmıştır.⁵ Renfrew tarafından ise ETÇ kronolojisi; Kuzeybatı Anadolu ETÇ I- Troia I, Kuzeybatı Anadolu ETÇ II- Troia II, Kuzeybatı Anadolu ETÇ III-Troia III-V olarak ayrılmıştır.⁶

Kalkolitik Çağ'da başlayan kültürlerarası etkileşimler, ticari ilişkiler Anadolu'yu Ege-Akdeniz ve Karadeniz deniz ticareti ile Balkanlar-Kafkaslar-Mezopotamya ve İran arasındaki kara ticaretinin merkezi haline getirmiştir. Kalkolitik Çağ'dan Eski Tunç Çağı'na girişin kesin bir tarihi verilemediği gibi bu geçiş sürecinin

¹ Sevin, 2003:100

² Blegen, 1950:22

³ Easton,1976

⁴ Harmankaya, 2002: 9

⁵ Mellink, 1965

⁶ Renfrew, 1972: 31-121

göç ve iklim olayları ile bağdaştırılmaması da gerekmektedir. Eski Tunç Çağı'nda Geç Kalkolitik Çağ'ın kültür öğeleri gelişmesine devam etmiştir.⁷

Eski Tunç Çağı batıdan doğuya ticaret yollarının oluştuğu, etrafı surlarla kaplı ilk kent devletlerinin oluştuğu ve kentleşme kültürünün ortaya çıktığı bir dönemdir. Tunç madenciliği ile ticaretin gelişmesi nedeniyle zenginleşen bir zümrenin varlığından söz etmek mümkündür. Ticareti elinde tutan bu seçkin sınıfın toplum idaresinde söz sahibi olduğu da düşünülmektedir. Kazı çalışmaları yapılmış olan ancak madenlere yakın olmayan ETÇ yerleşimlerinde altın, gümüş, bakır, kurşun, tunç vb. madenlerinin bulunması ticaretin göstergesi olarak algılanmıştır.

Batı Anadolu, Suriye, Mısır ve Mezopotamya arasındaki kara ticareti ile birlikte Ege, Akdeniz ve Karadeniz arasındaki deniz ticareti açısından da önemli konuma sahiptir.⁸

ETÇ dönemi maden işçiliğinin de üst seviyelere taşındığı bir dönemdir. Önceki dönemlerde var olan tarım, çömlekçilik, dokumacılık gibi faaliyetlere ek olarak adını bu çağdan alan tuncun keşfi döküm, kaynak, kaplama ve metalurji alanında büyük gelişmelere sahne olmuştur. Altın, gümüş, elektrüm gibi madenler de bu dönemde iyi işlenen madenlerdendir. Anadolu'da değişim yerlerinde mezarlara bırakılan hediyeler de madenciliğin gelmiş olduğu seviyeyi gösteren en iyi somut kalıntılardandır.⁹

ETÇ II nin sonlarına doğru biri Troia bölgesinde olmak üzere Karadeniz ve Orta Anadolu bölgesinde de yerli madencilik okulu bulunmaktadır. Bu dönemde Anadolu'da madenciliğin eriştiği düzeyi gösteren en iyi örneklerden biri de "Alacahöyük Kral Mezarları"dır.

⁷ Harmankaya, 2002: 11

⁸ Oy, 2011:46

⁹ Başak, 2010:23

ETÇ döneminde yerleşmelerin arttığı görülmektedir. Bu dönemin ilk safhasında kasaba ve köy görünümlü olan yerleşmeler ETÇ II den itibaren büyüme ve gelişme gösterecektir. Kentleşmenin görülmeye başlaması ile birlikte yönetici ve idari sınıfa ait binalar, kamu binaları da görülmeye başlar. Batı Anadolu bölgesinin denize kıyısının olması limanlara sahip kentleri ve buna bağlı olarak da deniz aşırı ticareti beraberinde getirmiştir.

ETÇ dönemindeki önemli konulardan biri de sur duvarlarıdır. Sur duvarlarının varlığı bu güvenlikle ilgili endişelerin varlığını, dışarıdan gelen tehditlerin varlığını göstermektedir. Beycesultan, Limantepe, Troia I, Küllüoba gibi yerleşim yerleri güçlü sur duvarları ile korunan yerleşimlerdenidir.

ETÇ'de madenin insan yaşamında çok fazla rol oynamasıyla sosyal, siyasal ve kültürel alanda değişimler ve gelişmeler kendini göstermektedir. Kalkolitik Çağ'ın başlarında nüfusta görülen artış ve suya dayalı ziraatle birlikte alınan ürün sayısında artışlar olmuş bu da daha güçlü bir siyasal denetimin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Çok geçmeden Aşağı Mezopotamya Elam, Sümer, Güneybatı İran gibi devletler ortaya çıkmış, sonra yazının keşfiyle birlikte ülkelerarası ilişkiler hız kazanmış, dışa kapalı yaşam tarzı da yavaş yavaş yok olmuştur. Ancak bu döneme ait olan bilgiler sadece kazılardan elde edilen sonuçlarla birlikte arkeolojik araştırmanın varlığına dayandığı için siyasal çıkarımları bu kaynaklara dayandırarak yapacağım.

3 evreye ayrılan ETÇ'de Anadolu'nun coğrafi bölgelerine göre yerleşim merkezlerinin kazı sonuçları incelenecek ayrıca Anadolu'nun söz konusu çağlarına ilişkin olarak, bazı Mezopotamya krallarını konu alan yazılı belgelerden edinilen bilgilerle karşılaştırarak bu döneme ait siyasal yapıyı ortaya koymaya çalışacağım.

Eski Tunç Çağı'nda Anadolu'da görülen yerleşim yerlerinde yapılan kazılardan Anadolu yerleşimleri ile ilgili çok fazla çıkarım elde edilmiştir ancak henüz yazının da kullanılmadığı bu dönem üzerine siyasal çıkarımlar yapan çalışmalar çok da fazla değildir. Bu nedenle amacımız, daha önce üzerinde çalışılmamış bir konunun ortaya çıkartılmasıdır.

Bu konunun seçilmiş olmasının nedeni; ET dönemine ait III evrenin de ayrı ayrı incelenerek, yerleşim yerlerinin kazı sonuçlarını yıllara göre araştırıp bu dönem hakkında siyasal çıkarımlar yapmama neden olabilecek en ufak ayrıntılar değerlendirilerek, şehirler ve devletler arasındaki ilişkilerin ortaya çıkartılmasında önemli bir kaynak oluşturmaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ESKİ TUNÇ ÇAĞI I DÖNEMİ (M.Ö 3300/3200-2650)

Anadolu da en az araştırılmış dönemlerden biridir. Geç Kalkolitik Çağ'da bulunan kültür özelliklerinin gelişmeye devam etmesi, askeri ve dini güce dayalı bir idarenin varlığı, gerek kara gerekse deniz ticaretinin artması nedeniyle bölgeler arası ilişkilerin çoğalması bu dönemin genel özellikleri arasında sayılabilir.¹⁰

Aşağı yukarı 500 senelik bir zaman dilimini kapsar. Kendinden sonraki dönemlere bakarak toplumsal ve ekonomik gelişmeler açısından son derece durağandır. Yerleşim yerleri küçük birer köy görünümündedir. Yerleşim yerlerinde görülen mimarinin uzun süre değişmeden devam etmesi de bu durağanlığın en büyük göstergelerindendir. Bu dönem mimarisi incelendiğinde Batı Anadolu'da Karataş-Semayük dışında ayrıcalıklı görünüm taşıyan bir yapıya rastlanılmamıştır. Yerleşmelerde depolama alanları bulunmamakta, ortaya çıkartılan yapılar ise basit görünüme sahiptir.¹¹

Batı Anadolu denize paralel gelen yüksek dağlarla çevrilidir bu dağların aralarında bulunan nehirler ile ovalar insanların yaşam alanları kurması için uygun koşulları sağlamıştır.¹² Bu uygun koşullar ise ETÇ döneminde Batı Anadolu'da birçok yerleşim yerinin görülmesine neden olmuştur.¹³

ETÇ dönemi Batı Anadolu'nun kıyı yerleşimleri özellikle Liman Tepe Ege Adaları ile olan ilişkilerin kurulmasında önemli bir rol oynaktadır. Bu da denizcilik faaliyetlerinin de bu dönem için önemli olduğunu göstermektedir.

¹⁰ Harmankaya,2002:13

¹¹ Ünlüsoy,2018:117

¹² Günel,2003:54

¹³ Günel,2006:404-405

Eski Tunç Çağı I Dönemi bölgeler bazında önemli yerleşim yerleri ile incelenecektir.

1.1.EGE BÖLGESİ

1.1.1. Beycesultan

Tablo 1. Beycesultan ETÇ Dönemlerine ait Tabakalandırma

XIX-XVII tabaka	ETÇ I
XVI-XIII tabaka	ETÇ II
XII-VIII tabaka	ETÇ IIIa
VII-VI tabaka	ETÇ IIIb

Beycesultan Höyüğü Ege Bölgesi Denizli ili Çivril ilçesindedir.(Harita 1) Adını üzerinde bulunan türbesinden alır. Batı Anadolu'nun en büyük höyüklerindendir. Stratejik bir bölgede, Yukarı Menderes Havzası içerisinde yer alan Beycesultan Höyüğü'nde 1954 yılında başlatılan ilk kazı çalışmaları Seton Lloyd ile James Mellaart tarafından İngiliz Arkeolojisi adına yapılmıştır.¹⁴ Yaklaşık yüksekliği 25 m olan Beycesultan Höyüğü'nün çapı da 1 km'dir. (Resim 1)

¹⁴ Abay, 2012:40

yapılarının varlığının devam ettiği görülmektedir.¹⁶ XVII. Yapı katında Megaron tarzda iki odadan oluşan arka odanın rahip odası, öndeki odanın ise kutsal alan olarak tanımlandığı ve öndeki odada kilden iki adet stel ve çift boynuza bitleştirilmiş bir dairesel sunak bulunması bu yapının tapınak olduğunu düşündürmektedir.¹⁷(Resim 2) Küçük sunaklar bir toplumda var olan dinsel öğelerin varlığını göstermektedir. Tapınak olarak nitelendirilen bu yapı, içinde çukur bulunan iki stelin sıvı adaklar için olduğu ve Beycesultan'daki bir kült töreni için olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda bunların Eski Tunç Çağı II dönemindeki tapınaklara öncülük ettiği belirtilmektedir.¹⁸

Eski Tunç Çağı I'de metallerde yeni formlar oluşmuş olup, hançerler bu yerleşim yerinin önemli buluntularındandır. Ayrıca sivri başlı keman formu mermer idoller de bu dönem buluntuları arasında yer almaktadır.¹⁹

Beycesultan ETÇ I döneminde üzerinde kule biçimli bir yapının olduğu bir savunma duvarı tespit edilmiştir. Ancak bu duvarın höyüğün merkezindeki yapıları çevreleyen bir kuşatma duvarı mı yoksa yerleşim yerinin tamamını mı çevrelediği belirsizdir. Bu sur duvarının içerisinde bulunmuş olan megaron planlı yapıların ETÇ I döneminin son süreci olan XVII. tabakadan itibaren görülmeye başlayan ve ETÇ II dönemine ait olan XVI-XIV. tabakalarda da genişleyerek devam ettiği belirtilen yapılar Mellaart tarafından dini yapılar olarak tanımlanmıştır. Bu şekilde yorumlanmasının nedeni ise çok sayıda bulunan idol ve boynuz şekilli eklentilere sahip mimari unsurlardır.²⁰ Bu durum seçkin sınıfın dini konularda da işlev üstlendiği anlamına veya ETÇ boyunca devam eden kutsal alanların yaşam alanları ile iç içe geçmiş olduğu geleneğinin devamı olarak yorumlanmıştır. Kutsal alanların ve seçkin sınıfın varlığının

¹⁶ Abay,2012; Lloyd-Mellaart,1962

¹⁷ Efe, 2011 : 205

¹⁸ Harmankaya,2002:17

¹⁹ Efe, 2011: 205

²⁰ Dedeoğlu,2013:29

aynı zamanlı olarak görülmesi dikkatleri her zaman çeken bir konu olmuştur. Beycesultan örneğinde bu yapıların birbirleriyle akrabalık ilişkileri olan aileler tarafından iskan gördüğü belirtilmektedir.²¹

ETÇ döneminde bulunan çok sayıda ince işçilik isteyen metal eşya bu dönemde başlayan uzmanlaşmanın kanıtı olarak görülmektedir. Metal buluntular üzerinde yapılmış olan çalışmalar da ETÇ döneminde “Batı Anadolu Madenciliği”nin kendini göstermeye başladığını göstermektedir. Bu döneme ait bulunan 20 tane metal üzerinde yapılan incelemede arsenikli bakır kullanıldığı tespit edilmiştir. Ancak bazı alanlarda uzmanlaşmalar görülse de Beycesultan’da herhangi bir atölye veya bir üretim yeri ile karşılaşılmamıştır.²²

Beycesultan’ın bulunduğu konum nedeniyle kıyı şeridi ile iç bölgeler arasında ticari yolların güzergahı üzerine bulunsa da, arkeolojik olarak bu konuda bir veri ele geçirilememiştir. Beycesultan Höyükte ele geçen veriler itibariyle belirli bir alanda uzmanlaşma ve sosyal alanda farklıların var olduğundan bahsedilebileceği belirtilir.²³

1.1.2. Liman Tepe

Liman Tepe İzmir’in Urla ilçesi modern limanın hemen yanında, Ege Denizi’ne uzanan bir burnun hemen üzerinde ve Karantina Adası’na bağlanan yolun da hemen yanında yer almaktadır.²⁴ (Harita 2)

²¹ Dedeoğlu,2013:30

²² Dedeoğlu,2013:31

²³ Dedeoğlu,2013:31

²⁴ Erkanal – Şahoğlu, 2012:219

Harita 2. Liman Tepe Yerleşim Yeri

“Prehistorik Klazomenai”²⁵ olarak tanımlanan bu merkezin prehistorik değeri ilk olarak Or. Prof. Dr. Ekrem Akurgal tarafından ortaya çıkartılmıştır.(Resim 6)

1979 yılında Prof. Dr. Güven Bakır’ın başkanlığında yürütülen Klazomenai Kazıları esnasında çevre bölgelerde de sondaj niteliğinde kazılar başlatılmıştır. Bu kazılar devam ederken diğer tarafta Prof. Dr. Hayal Erkanal tarafından Liman Tepe kazı çalışmaları başlatılmıştır.²⁶

Liman Tepe’de Geç Kalkolitik Çağ’dan itibaren Eski Tunç Çağı’nın başına kadar kesintisiz bir iskan vardır. Ancak Eski Tunç Çağı I dönemine ait veriler çok fazla değildir.²⁷

²⁵ Erkanal – Şahoğlu, 2012:219

²⁶ Erkanal-Şahoğlu, 2012:220

²⁷ Erkanal-Şahoğlu, 2012:222

Liman Tepe'nin kuzey kazı alanında Eski Tunç Çağı'na ait üç tabakası 1992 yılı kazılarında Orta Tunç Çağı IV. tabakasının altında ortaya çıkartılmıştır.²⁸

Eski Tunç Çağı I kültürü Liman Tepe'de mimari kalıntılar ile temsil edilmektedir. Kuzey bölgesinde yapılan çalışmalarda ortaya çıkartılan 9cm kalınlığında olan sur duvarından bu döneme ait yerleşimin II. evreye göre daha küçük, Kalkolitik Çağ'a göre ise daha büyük olduğu anlaşılmıştır.²⁹

Liman Tepe'de uzun evler içerisinde bulunan malzemelerden bu yapıların sadece yaşam alanı olarak değil, aynı zamanda üretim yapmak için kullanılan yapılar olduğunu göstermiştir.³⁰

2002 yılında yapılan çalışmalarda Eski Tunç Çağı I döneminin erken safhaları kazılmıştır. 1 ve 4 numaralı evler üzerinde yapılmış olan çalışmalarda bu yapıların ETÇ I ve II dönemiyle tarihlendirilebileceği belirtilmiştir. I numaralı ev de yapılan çalışmalarda derin kaseler, beyaz dolgu bezeli örnekler, yatay ip delikli tünel kulplu çanaklar, testiler bulunmuştur. Bunlar ETÇ I döneminin ortaları ile tarihlendirilmiştir. Burada ele geçirilen bir örneğin Kiklad Adaları'nda "Aplomata Group/Naxos" dönemine ait boyalı seramik örneklerine çok benzediği görülmüştür.³¹

2 numaralı ev, ETÇ I ve II dönemi arasında kullanılmıştır. ETÇ I için Batı Anadolu'da en güzel korunmuş mimari bir örneğin bulunduğu belirtilmektedir. Ayrıca yine bu ev içerisinde ithal bir urfirnis sos kabının akıtacağı ile dip parçaları bulunmuştur. 2 ve 3 numaralı evlerde ele geçirilen bu sos kaplarına ait olan parçaların Batı Anadolu'nun en erken örnekleri olduğu belirtilmektedir. Sos kabı parçalarının bulunduğu yerin yakınında Erken Kiklad I ve II dönemlerine ait bulunan örnekler Liman Tepe ile Kiklad

²⁸ Erkanal-Hüryılmaz, 1994:364

²⁹ Erkanal,1996:76

³⁰ Erkanal-Şahoğlu, 2012:222

³¹ Erkanal-Artzy-Kouka, 2004:166

Adaları arasındaki yoğun ticari ilişkilere işaret etmektedir. Aynı zamanda bu evlerde ele geçirilmiş olan buluntular ETÇ I döneminde bu evlerde yaşayanların sosyoekonomik yapıları hakkında fikir vermektedir. Bu tabakada bulunmuş olan bir küpün kulpunun parçası da dönemin depolama durumları ve tarım faaliyetleri hakkında veriler ortaya koymaktadır.³²

2 numaralı evde bulunan “pota sapı”, “bronz kazıyıcı” gibi buluntular maden işçiliğinin gelişmişliği ile, ağırşaklar tekstil ile, çok fazla sayıda murex kabuğu ise boya üretimiyle ilişkilendirilmiş olup dönemin endüstriyel faaliyetleriyle ilgili bilgiler vermektedir.³³

3 numaralı evde ETÇ I döneminin ortalarına tarihlendirilen en iyi korunmuş fırın tabakalarının birinde inceleme yapılmıştır. Fırının yanında deniz kabukları (“ostrea edulis”) çok fazla iri hayvana ait kemik, çakmaktaşı ve obsidyen dilgilerin (Resim 7) bulunmuş olması buranın yemek üretimi ve tüketimi için kullanıldığını göstermektedir. Aynı zamanda bu evde bulunan çok sayıdaki Melos obsidyeni ve Kiklad ithali pyxis parçaları da sosyoekonomik yapısını göstermekte olup bulunan bir üfleç de maden teknolojisinin durumuna işaret etmektedir.³⁴

Liman Tepe’nin ETÇ I döneminde denizaşırı ilişkilerin çok yoğun olduğu ortaya çıkmaktadır.³⁵

³² Erkanal-Artzy-Kouka, 2004:167

³³ Erkanal-Artzy-Kouka, 2004:167

³⁴ Erkanal-Artzy-Kouka, 2004:167-168

³⁵ Erkanal-Şahoğlu, 2012:222

1.1.3. Bakla Tepe

Bakla Tepe I	Roma Bizans Dönemi
Bakla Tepe II	ETÇ III
Bakla Tepe III	ETÇ IIIa –ETÇ II
Bakla Tepe IV	ETÇ I
Bakla Tepe V	Geç Kalkolitik

Bakla Tepe İzmir'in Menderes İlçesinde bulunan Bulgurca Köyü'nde bulunmaktadır. Cumaovası sınırlarında bulunan Bakla Tepe kuzeyden İzmir Körfezi'ne, Torbalı üzerinden de Küçük Menderes Vadisi'ne bağlantılıdır. Eski yıllarda bakla tarımının çok yapılmış olması nedeniyle bu ismi almıştır.³⁶ (Resim 8)

Bakla Tepe kazıları ilk olarak “Tahtalı Barajı Kurtarma Projesi” kapsamında başlatılmıştır. 1995 yılında Prof. Hayal Erkanal başkanlığında kazılara başlanmış olup, 1995-1998 yılları arasında aralıksız devam edilmiştir. 1999 yılında barajda su yüksekliğinin artması nedeniyle Kocabaş Tepe'ye alınmış, 2000-2001 yıllarında devam etmiş, höyüğün tam olarak baraj gölünde kalması nedeniyle sonlandırılmıştır.³⁷

5 kültür tabakasından ETÇ I dönemi IV. Kültür tabakası ile temsil edilmektedir. Höyüğün batısında bu çağı temsil eden savunma sistemi ile çevrilmiş bir yerleşim, hemen doğusunda ise bu yerleşimin mezarlığı bulunmaktadır. Geç Kalkolitik Çağ V. Kültür tabakası ile temsil edilmektedir.³⁸

Bakla Tepe ETÇ I yerleşimi yerleşim yerinin doğusunda ve savunma sistemine sahiptir. ETÇ I dönemi geç tabakalarında karşılaşılan, yapımında kerpiç ve taş kullanılan

³⁶ Erkanal-Özkan,1999 :12

³⁷ Erkanal-Şahoğlu,2012:91

³⁸ Erkanal-Özkan,1999 :13

savunma sistemi gelişmiş özellikler göstermezken, ETÇ I erken dönemlerine tarihlendirilen savunma sistemi daha gelişmiş özellikler göstermektedir.³⁹

3 kazı alanının en kuzeyinde ETÇ dönemine ait 4 ev, bir de sokak bulunmuştur.

1996-1998 yılları arasında yapılan kazılarda 271 tane obsidyen, 316 tane de çakmaktaşı hammaddeli yontma taş buluntular ele geçirilmiştir. Ege Bölgesi'nde ETÇ döneminde obsidyen kullanımında başlayan artışın nedeni deniz ürünlerinin daha çok kullanılmasına bağlanmıştır. Ancak Bakla Tepe deniz kenarında olmadığı için Liman Tepe kadar yoğun bir kullanım söz konusu değildir. Bakla Tepe obsidyen buluntuları arasında 195 dilgicik, 13 de dilgi yer almaktadır. Bunların kullanım alanları arasında kasaplık faaliyetleri ile başak hasadı olduğu düşünülmektedir. ETÇ döneminde yontma taş endüstrisine hakim olan yerleşim yerlerinin kıyı şeridinde yer alanlarının hiyerarşik bir yapıya sahip olduğu düşünülmektedir.⁴⁰

Bakla Tepe ETÇ I dönemine ait mezarlık yerleşimi ve savunma sistemin doğu, kuzey doğu ve güney doğusunda bulunur. Bu döneme ait küp, taş sanduka ve basit toprak mezar olmak üzere 3 mezar türü görülmektedir.(Resim 9) Bu her 3 mezar türü de ölünün üzerine buğday taneleri serpilmiş olarak ve tabanları kumla kaplı olarak bulunmuştur. En değerli mezar hediyelerinin basit toprak mezarlardan çıkması nedeniyle mezar türlerinin sosyal hiyerarşik yapı ile ilgisi olmadığı düşünülmektedir.⁴¹

³⁹ Erkanal-Özkan,1999 :28

⁴⁰ Kolonkaya Bostancı,2006:165-183

⁴¹ Erkanal-Özkan,1999 :31

1.1.4. Çeşme- Bağlararası

İzmir'in Çeşme ilçesi sınırları için de yer almaktadır. 2002-2005 yılları arasında Prof.Dr. Hayat Erkanal'ın danışmanlığında yürütülen kazı çalışmalarına 2009 yılından itibaren ise Prof.Dr. Vasıf Şahoğlu başkanlığında devam edilmiştir.

Çeşme Marinanın yakınında yer alan (Resim 10) ve M.Ö. III. Binyıl ortaları ile M.Ö II. Binyıl ikinci yarısına kadar iskan gördüğü belirtilen bu yerleşme Kiklad ve Minos-Girit bölgeleriyle ilişkiler hakkında bilgiler vermesi açısından önemli bir yerleşim yeridir.⁴²

Bu yerleşim yerinin şu ana kadar tespit edilen en eski tabakası M.Ö. III.Binyıl ortasına tarihlendirilmiş olarak aşağı yukarı 200-250 yıllık bir iskanın varlığını gösterir. Yerleşim planı olarak diğer Batı Anadolu sahillerindeki ETÇ yerleşim yerlerine benzerliği görülmektedir. Sokaklara ayrılmış ve ortak duvarın olduğu yerleşim planıyla İç Batı Anadolu'dan ayrılır. Evlerden bulunan seramiklere ait parçalar, “çark yapımı tabak”lara ait parçalar M.Ö III. Bin yılın 3. çeyreğine ait buluntular olması ve bu yerleşim yerinin “Anadolu Ticaret Ağı” ile bağlantıyı göstermesi açısından önemli kabul edilmektedir.⁴³

Çeşme-Bağlararası yerleşiminde madencilik ile ilgili buluntular oldukça azdır. Bronzdan yassı balta ve iğneler ele geçirilmiştir.⁴⁴

Bu yerleşim yeri Ege Bölgesi'nin doğal liman şartlarına sahip ancak deniz aşırı ilişkiler açısından son derece zayıftır.⁴⁵

⁴² Şahoğlu-Çayır-Gündoğan -Tuğcu,2018:372

⁴³ Şahoğlu-Çayır-Gündoğan -Tuğcu,2018:377

⁴⁴ Şahoğlu-Çayır-Gündoğan -Tuğcu,2018:377

⁴⁵ Şahoğlu-Çayır-Gündoğan -Tuğcu,2018:378

1.2.MARMARA BÖLGESİ

1.2.1. Troia I

Çanakkale'nin 32 km güneybatısında olup, stratejik olarak önemli bir noktada bulunmaktadır.

Schliemann tarafından 1870-1890 tarihleri arasında Truva kentinin burası olduğunu kanıtlamak üzere tahrip edilerek yapılan kazı çalışmaları Schliemann'ın ölümü üzerine, Dörpfeld tarafından araştırılarak 9 ana kat tespit edilmiştir. Blegen başkanlığında yapılan çalışmalarda ise 30 evre tespit edilmiştir. Troia I, ETÇ I dönemine tarihlendirilmiştir.⁴⁶

ETÇ I Döneminin en çok etkilendiği bölgelerin başında Troia I gelmektedir. M.Ö 2920-2450 yıllarında kullanılan bir kale görünümünde sahip olan yerel beyin yaşadığı içerisinde megaron yapıların bulunduğu bir yerleşimdir. Henüz çömlekçi çarkı kullanılmamakta olup, Batı Anadolu ve Çanakkale için karakteristik bir çanak çömlek buluntusuna sahiptir.⁴⁷ Konutlarda balıksırtı şeklinde bir taş dizme sistemi kullanılmıştır.⁴⁸

Troia I de açığa çıkartılmış olan tek alan “Schliemann yarması” olarak tanımlanan açmadır. Uzun duvarları birbirine bitişik olan (Resim 11) “Anadolu sıra ev stili” olarak da anılan ev dizileri bulunmaktadır. Troia I deki sur duvarı Demirci Hüyük'tekinin aksine bağımsız olarak inşa edilmiştir.⁴⁹

⁴⁶ Danışman, 1979:41

⁴⁷ Sevin,2003:119

⁴⁸ Akurgal,2007:27

⁴⁹ Naiboğlu,2017:148

Höyüğün güney eteklerinde bulunan aşağı yerleşme Troia I ve II tabakalarına tarihlendirilmiş ve ayrıca bir sur duvarı daha bulunmaktadır. İç kaleden ayrı olmak üzere aşağı yerleşimde bulunan çevre duvarının malzemesi ahşaptır.⁵⁰

1.2.2. Kumtepe

Tablo 2. Kumtepe Tabakalandırması

Ia	Son Kalkolitik
Ib	ETÇ I geçiş evresi
Ic (Troia I öncesi)	ETÇ I
Troia I-II	ETÇ IIIb

**Özdoğan 1970*

Troia'nın 5 km kuzeybatısında, Çanakkale Boğazı'na 2 km mesafededir. İlk kazılar 1934 yılında Jerome Sperling ve Hamit Zübeyr Koşay tarafından gerçekleştirilmiştir. Kumtepe I yerleşmesi A,B,C olarak üç evreye ayrılmış olup, Kumtepe C döneminin Troia I ile çağdaş olduğu belirtilmektedir. Son Kalkolitik Çağ'dan ETÇ'ye geçişi tabakalı olarak veren en iyi yerin Kumtepe olduğu belirtilmektedir.⁵¹

⁵⁰ Naiboğlu,2017:149

⁵¹ Harmankaya,2002:15

Harita 3. Kumtepe Yerleşim Yeri

Bu evre yüzeye çok yakın olduğu için çok fazla kalıntı bulunmamaktadır. Sadece bir iki duvar uzantısı ile temsil edildiği belirtilmektedir.⁵²

1.2.3. Beşiktepe-Yassitepe Köyü

Troia'nın 10 km kadar güneybatısındadır. M. Korfmann tarafından 1982-88 yılları arasında kazılmıştır. C-14 verilerine göre M.Ö. 2900-2700 yılları ile tarihlendirilir.⁵³

⁵² Sazcı, 2008:285-286

⁵³ Kılıç, 2000:32

Harita 4. Beşiktepe-Yassitepe Yerleşim Yeri (Luwian Studies)

Troia I tabakası altında halka bir küpe bulunmuş olması bu devirde bölgedeki maden işçiliğini göstermesi açısından önemli değerlendirilmektedir.⁵⁴

1.3.İÇ ANADOLU BÖLGESİ

1.3.1. Demirci Hüyük

Tablo 3. Demirci Hüyük ETÇ Dönemi Tabakalandırması

C-K tabakalar	ETÇ I
L-P tabakalar	ETÇ II

Eskişehir'in 25 km. batısında Zemzemiye Köyü'nün hemen batısında bulunmaktadır.

⁵⁴ Korfmann, 1986:264

Bu yerleşim alanı 1937 yılında K. Bittel, 1975 ten 1978 yılına kadar M.Korfmann'ın başkanlığında kazılmıştır. Bu yerleşmeye ait mezarlık ise T. Efe tarafından 1980 li yılların başında bulunmuştur. Demirci Hüyük'ün ETÇ I dönemine ait olan katları C-K tabakalarıdır. Bu yerleşmenin 250 m. Kadar batısında olan mezarlık alanına “Demirci Hüyük Sarıket Nekropolü” ismi verilmiştir.⁵⁵

Mezarlık alanında yapılan çalışmalarda küp mezarlar bulunmakla birlikte doğrudan toprağa yapılmış gömmeler de bulunmaktadır. Bazen ölünün etrafının bir dizi taş ile çevrildiği yerler bulunmuştur. Ayrıca yerleşme alanında birkaç parça maden bulunurken mezarlıkta bulunan maden örnekleri bu dönemdeki maden işçiliğine ışık tutacak niteliktedir.⁵⁶

Demirci Hüyük'ün Güney Avrupa ile Orta Anadolu kültürlerini bağlayan bir köprü görevi yaptığı belirtilmektedir.⁵⁷

1.3.2. Küllüoba

Küllüoba Eskişehir ili'nin 35 km güneybatısında yer alırken Seyitgazi ilçesinin de yaklaşık olarak 15 km kuzeydoğusunda, Yenikent köyü'nün ise 1.3 km güney kesiminde yer alır. Ova seviyesinde 10 m yükseklikte ve 300 x 150 m boyunlarında olan höyüğün hemen güneyinden Kireçkuyusu Deresi akmaktadır. Höyük 1980 yılında “Eskişehir Arkeoloji Müzesi”nce tescil edilmiş 1996 senesinden itibaren de Prof. Dr. Turan Efe başkanlığında bir ekip tarafından kazılmaktadır.⁵⁸

Küllüoba Höyüğü'nde Geç Kalkolitik Çağ'dan ETÇ sonlarına kadar kesintisiz bir yerleşme görülmektedir. ETÇ dönemine geçiş evresi ve ETÇ I'e ait tabakalar

⁵⁵ Seeher,1992:163

⁵⁶ Seeher,1992:165

⁵⁷ Sevin,2003:123

⁵⁸ Efe,2011:12

höyüğün(Resim 13) batıdaki konisinde Geç Kalkolitik döneme ait tabakaların üzerinde bulunmuştur. Doğu konisi ise ETÇ II döneminin araştırıldığı yerdir.⁵⁹

Eski Tunç Çağı I döneminde ortasında ocak bulunan kerpiç duvarlarla kaplı büyük beyaz bir alan ortaya çıkartılmıştır. Ocağın etrafı dört çukurdan oluşmaktadır. Çanak Çömlek buluntularındaki benzerliğe göre Demirci Hüyük D ve F ile çağdaş olduğu düşünülmektedir.⁶⁰

Bu döneme ait mimari bilgisi oldukça azdır. Yapıların temelinde taş fazlasıyla kullanılmış olup, 3 çeşit kerpiç türü kullanıldığı belirtilmektedir.⁶¹

1.3.3. Alishar

Yozgat ili Sorgun ilçesine 3 km. uzaklıktadır. İlk defa Von Der Osten tarafından bahsedilmiştir.

Anadolu'nun kesintisiz yerleşme gören nadir yerlerindendir. M.Ö. III. Binyıl'da Yozgat bölgesi için çok önemli bilgiler vermektedir. Ayrıca güçlü bir savunma duvarına sahip olması bölgenin “beylik merkezlerinden” olabileceğini düşündürmüştür.⁶²

Arkeologlar ETÇ I dönemini Kalkolitik dönemden ayırt etmekte zorlanmışlardır. 0 ve 1a yapı katı ETÇ I dönemi ile tarihlendirilmektedir.

1.3.4. Çayyolu Höyük

Ankara'nın Yenimahalle ilçesinde yer alır. Koçumbeli yerleşiminin aşağı yukarı 9 km kuzeybatısında yer alan bu höyükte kazı çalışmaları ilk olarak 2011 yılında Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürü Melih Arslan başkanlığında başlatılmıştır. G5, H4, H5, I5

⁵⁹ Efe,2011:13

⁶⁰ Efe-Ay-Efe,2001:47

⁶¹ Fidan,2012:3

⁶² Ünsal,2016:54

açmalarından Höyüğün Geç Kalkolitik dönemden Orta Tunç dönemine kadar yerleşim gördüğü tespit edilmiştir⁶³.

Çayyolu III aşması Ahlatlıbel ve Koçumbeli ile çağdaştır. Buluntular arasında siyah yüzey üzerine yivli bezemeli kaplar, çeşitli çaplarda kaseler, dışı kırmızı veya siyah açkılı keramik grupları ve dışı çok fazla parlak siyah içi kırmızı astarlı keramikler yer almaktadır.⁶⁴ Çayyolu II evresi ise Orta Anadolu'nun Geç ETÇ özellikleri veren keramikleri ile benzerlik gösterir. "Kırmızılı astarlı keramik"ler , "string cut bowls" ve red cross bowl" paçası dönemin önemli buluntuları arasındadır.

IV evre yerleşimde şu ana kadar tespit edilen en eski evredir. "Ağız kenarından tutamaklı çömlekler" ve "bezemesiz keramikler" bu dönemin önemli buluntu gruplarındandır.⁶⁵

1.4.AKDENİZ BÖLGESİ

1.4.1. Karataş-Semayük

Antalya ilinin Elmalı ilçesi yakınlarında bulunmaktadır. Kazılar sonucunda yerleşim yeri ve mezarlık saptanmıştır. M.J. Mellink başkanlığındaki kazılar 1963-1974 yılları arasında sürmüştür. Eski Tunç Çağı döneminde ait altı tabaka bulunmuştur.

Höyüğün bulunduğu köyün ortasında bulunan tepede bulunan dikdörtgen yapının Güneybatı Anadolu Bölgesi'nde hiyerarşinin belirmeye başlaması olarak yorumlanmıştır.⁶⁶

⁶³ Arslan-Bertram İlgezdi - Bertram ,2012:141-142-143.

⁶⁴ Arslan-Bertram İlgezdi - Bertram ,2012:144.

⁶⁵ Arslan-Bertram İlgezdi - Bertram ,2012:147.

⁶⁶ Sevin, 2003:121

Hem yerleşim yeri hem de mezarlık ta kazılar yapılmıştır. Yerleşim yerinde tek oda ve etrafını üç taraftan çevreleyen bir avlunun bulunduğu yapı buranın bir beye ait olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Bu yapının iki girişi vardır ve etrafı sur olarak değerlendirilen bir duvarla çevrilidir.⁶⁷

Karataş-Semayük'ün yerleşim özelliklerinin Batı Anadolu'da görülen ETÇ yerleşimlerinden farklı olduğu belirtilmektedir.⁶⁸

1.4.2. Gözlü Kule Höyüğü

Gözlü Kule Höyüğü Mersin'e 30 km uzaklıkta, Tarsus'un güneybatısında bulunmaktadır.

ETÇ I Dönemi'ne ait buluntular arasında bazı yapılara ait taş temeller bulunmuştur. Bir taş kümesi Kule olarak değerlendirilmiştir. Bu yapının tam karşısında kerpiç bir duvar, ortalarında da bir yol bulunmaktadır. Açılan alanın yetersiz olması nedeniyle yerleşme düzeninin tam olarak anlaşılamadığı belirtilmektedir. Bu yapılarda depo olarak kullanılan mekanlar, üzerleri kapalı su yolları ayrıca kutsal olduğu düşünülen bir ocak bulunmaktadır.⁶⁹

1.4.3. Tell El Cüdeyde

Bu yerleşim yeri Hatay'ın Reyhanlı ilçesi yakınlarında yer almaktadır. 1933 yılında Chicago Üniversitesi tarafından saptanmış olan höyükte R.J. Braidwood tarafından 1935 yılında kazı çalışmalarına başlanmıştır. ETÇ I dönemi Amik G olarak adlandırılan 12-20. Yapı katları ile temsil edilmektedir. Mimari kerpiç duvarlar ve taş temelli yapılardan oluşmaktadır. Bu dönemde bulunan havyan figürlerinin fazlalığı Braidwood tarafından hayvancılığın yaygın ve yoğun olarak yapıldığının göstergesi

⁶⁷ Sarı, 2012:119

⁶⁸ Sarı, 2012:119

⁶⁹ Goldman, 1956

olarak yorumlanmıştır. Yassı baltalar, topuz başları, çok sayıda boncuk dönemin önemli buluntularındandır. Dolomit, Serpantin, Kalkedon hammadde olarak kullanılmış, bız ve iğnenin yanı sıra bükülmüş bir halka kurşun ile erkek ve kadın altı tane insan idolünün bir beze sarılmış olarak ortaya çıkartılması toplumdaki dinsel öğeleri göstermekle birlikte, erimiş balmumu ile yapılan döküm konusunda da ne kadar iyi olduklarını göstermektedir. Çıplak olan kadın figürleri dua eder pozisyonunda, erkek figürleri ise kemer ve başlıklıdır. Bu dönem için çok önemli buluntulardır.⁷⁰

1.4.4. Yumuktepe

Mersin'in yaklaşık olarak 3.5 km kuzeybatısında yer alan yerleşim yeri 1936 yılında j.Garstang tarafından tespit edilmiştir. S. Lloyd, R.D. Barnett, O. Gurney, G. Childe, M.V. Seton-Williams; ilk dönem kazılarında yer alan isimlerdendir. 1994 yılından itibaren Prof.Dr.Veli Sevin başkanlığında , La Sapienza Üniversitesi'nden I.Caneva ile birlikte kazılmıştır.

Bu yerleşim yerinin XII A tabakası ETÇ I dönemine tarihlendirilmiş olup, bu tabakada bulunmuş olan çift kulplu içki kapları (depas amphikypellon) ile farklı formlardaki birleşik kapların Doğu Akdeniz Bölgesi, Orta Anadolu ve Troia'da da bulunmuş olması; Doğu Akdeniz Dünyasının, Anadolu'nun Batı ve Orta kesimleri ile olan kültürel ve ticari ilişkilerini kanıtlamaktadır.⁷¹ Çanak çömlek buluntuları gerek morfolojik gerekse teknolojik açıdan Batı Anadolu ve Kapadokya ile olan ilişkileri göstermesi açısından önemlidir.⁷²

⁷⁰ Braidwood-Braidwood,1960; Harmankaya-Erdoğan,2002

⁷¹ Köroğlu,2010:69

⁷² Palumbi,2010:51

1.5.DOĞU ANADOLU BÖLGESİ

1.5.1. Norşuntepe

Tablo 4. Norşuntepe Tabakalandırması

6-18. yapı katı	ETÇ III C
9-10. yapı katı	ETÇ III B
11-12. yapı katı	ETÇ III A
13-20. yapı katı	ETÇ II B
21-24. yapı katı	ETÇ II A
25-30. yapı katı	ETÇ I B
31-40. yapı katı	Son Kalkolitik Çağ

Elazığ'a 27 km mesafede bulunan Norşuntepe Kalkolitik çağdan itibaren yerleşim görmüştür. Altınova'nın büyük höyüklerinden biridir. Bingöl Dağları ile Mastar arasında günümüzde büyük kısmı sular altında kalmış, verimli bir ovada yer almaktadır.

Harita 5. Norşuntepe Yerleşim Yeri

Norşuntepe'nin XXX tabakası ETÇ I ile tarihlendirilmiştir. Taş temel üzerine kerpiç ile örülmüş bir veya iki odadan oluşan dikdörtgen bir mimari yapıya sahiptir.⁷³

Eski Tunç Çağı'nın başlarında Doğu Anadolu, Mezopotamya ile Kuzey Suriye'nin etkisinde bulunmaktaydı. Anadolu'nun diğer yerleşim yerlerinden farklı bir gelişim çizgisi bulunmaktadır.⁷⁴

Norşuntepe'de Eski Tunç Çağı'na girilmesiyle birlikte Traskafkasya kültürleriyle etkileşim içinde bulunduğunu kanıtlayan çok fazla buluntu ele geçmiştir.

Norşuntepe ETÇ tabakalarında çok miktarda tahılın depolanması için kullanılmış mekanların olması sosyal yapıdaki şekillenmeye işaret eder.⁷⁵

⁷³ Hauptmann, 1979:78

⁷⁴ Sevin, 2003:142

⁷⁵ Arsebük, 1986: 69

ETÇ I B evresi bu bölgenin Suriye-Mezopotamya ile olan yakın ilişkilerini göstermesi açısından önemlidir. Çark yapımı olanların yanında açık renkli çanak çömlek buluntuları, “Cemdet Nasr tipi silindir mühürleri” bu ilişkinin en önemli kanıtlarındandır.⁷⁶

Nortuntepe’nin ETÇ dönemine ait katları Mezopotamya Uruk Dönemi’nin özelliklerini göstermesi nedeniyle bu yerleşim yeri aynı zamanda Uruk Kronolojisi olarak nitelendirilir. Bu dönemin çanak çömlek buluntuları iki büyük gruba ayrılır. İlki Anadolu’da da görülen el yapımı olan grup, diğeri ise “Suriye ithal malı” olarak tanınan çark yapımı olan ince çanak çömlek grubudur. Bu ithal malların varlığı ETÇ döneminin başlarından itibaren Suriye üzerinden Mezopotamya ile olan ticari ilişkilerin kanıtıdır.⁷⁷

1.5.2. Arslantepe

Tablo 5. Arslantepe Tabakalandırması

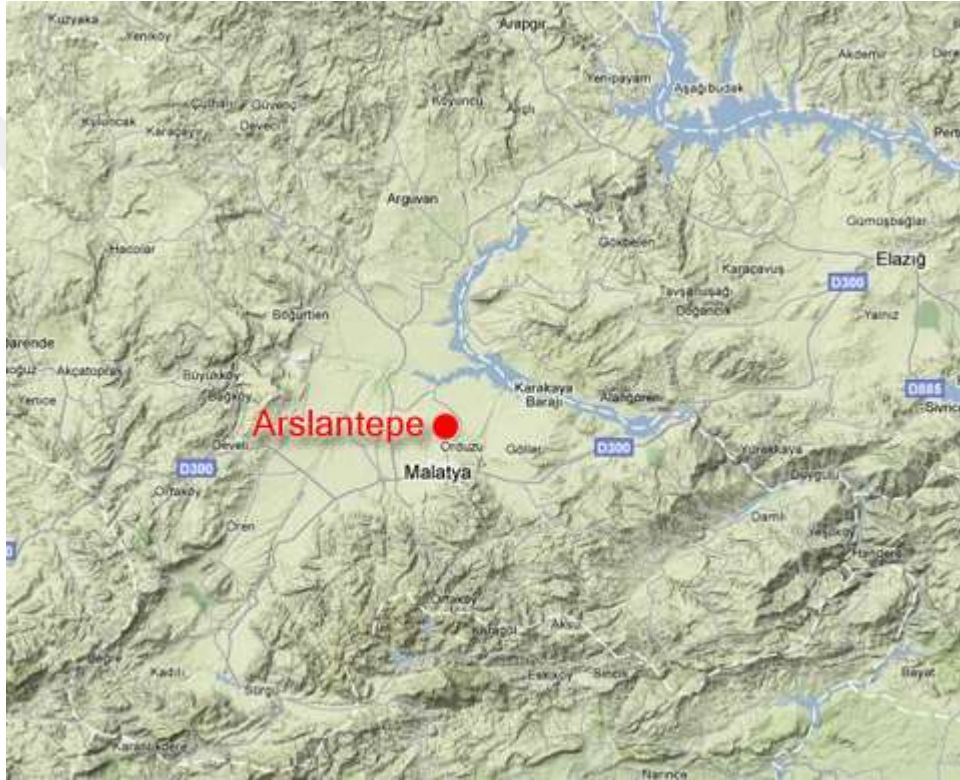
Arslantepe V A	OTÇ
Arslantepe VI D1-3	ETÇ III A-C
Arslantepe VI C	ETÇ II
Arslantepe VI B1-B2	ETÇ I B
Arslantepe VI A	ETÇ I A (Yerel Son Uruk)
Arslantepe VII	Son Kalkolitik

Malatya ili sınırları içerisinde Fırat Nehrinin 15 km batısında yer almaktadır. Ticaret yolları üzerinde bulunması, su kaynaklarına yakın olması nedeniyle stratejik bir bölgedir. Geç Kalkolitik Çağ’lardan Geç Hitit dönemine kadar iskan görmüştür. Geç Kalkolitik ve ETÇ I e ait olan tabakalarda (VI A) Karaz kültürüne ait örnekler ile Kuzey

⁷⁶ Arslantaş,2007:8

⁷⁷ Arslantaş,2007:8

Mezopotamya örnekleri bir arada bulunmuştur.⁷⁸ Yine bu tabakada “ticaret merkezi” olduğu düşünülen bir yapı bulunmuş olup, mühür damgaları, mühürler ele geçirilmiştir. Buranın ya küçük bir buduna ya da küçük bir aileye ait olduğu belirtilmektedir. Bu kentin “kalın kerpiç duvarlı saray”ında dinsel ve idari yerler bulunmaktadır. Buranın biraz ilerisinde çevrede bulunan tüm köylerde silah ile hakimiyet kurmaya çalışan seçkinlerin varlığından söz edilmektedir. Yine bu tabakada ele geçen “mızrak uçları”, “kısa kılıçlar” gibi madeni buluntular askeri gücün varlığı olarak değerlendirilmiştir.⁷⁹

Harita 6. Arslantepe Yerleşim Yeri

ETÇ I Dönemi’ne ait VI B tabakasında ise; Mezopotamya kökenli buluntular olmakla birlikte, daha çok Transkafkasya kültürü ile etkileşimin hakimiyetinden söz edilmektedir.

⁷⁸ Harmankaya-Erdoğan, 2002-Ünsal,2012 :322

⁷⁹ Harmankaya, 2002:21

1.5.3. Tepecik Höyük

Tepecik Höyük Elazığ'a 31 km uzaklıkta olup, Keban Barajı suları altında kalmıştır. Burasının M.Ö. II. Yüzyıl'da Isuwa olarak adlandırılacak yere bağlı bir kent olduğu düşünülmektedir. 1967 yılında S.Kantman ve R.Whallon Jr. tarafından yüzey çalışmalarına başlanmış olup, Doç. Dr. Ufuk Esin başkanlığında sondaj çalışması yapılmıştır.⁸⁰

ETÇ I Dönemi'ne ait Uruk Kültür Yapıları'na rastlanmıştır. Bu yapının içerisinde “Uruk Malları” ile birlikte Alişar yerleşimine ait buluntuları ile de benzerliği olan “kap-kacak”ların varlığı belirtilmektedir.⁸¹

1.5.4. Korucutepe

Tablo 6. Korucutepe Tabakalandırması

A Evresi	İlk Kalkolitik Çağ
B Evresi	Son Kalkolitik Çağ
C Evresi	ETÇ I-II a
D Evresi	ETÇ II b
E Evresi	ETÇ III a
F Evresi	ETÇ III b
G Evresi	OTÇ
H Evresi	OTÇ II
I Evresi	Son Tunç Çağı I
J Evresi	Son Tunç Çağı II

⁸⁰ Arslan, D., “Tepecik Höyük”, www.academia.edu.tr

⁸¹ Özdoğan,2015

Elazığ iline 30 km uzaklıkta yer almaktadır. Altınova Bölgesi’ndeki Keban Barajı’nın sular altında kalan höyüklerinin en büyüklerinden biridir. Kalkolitik Çağ’dan itibaren kesintisiz olarak Ortaçağ’a kadar 12 tabaka bulunmuştur. ETÇ dönemlere ait tabakalarda sadece keramik buluntular yer almaktadır.⁸²

1.6.GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ

1.6.1. Hassek Höyük

Tablo 7. Hassek Höyük Tabakalandırması

5. yapı katı 5A-C	Son Kalkolitik
4-1. yapı katları	ETÇ I-II

** Behm-Blancke 1981:104-105; Behm-Blancke et al.1984:34-53*

Baraj suları altında kalmadan önce Şanlıurfa’nın Siverek İlçesi’nde bulunan höyüğün ETÇ I Dönemi’nde ki önemi, Uruk Dönemi yerleşmelerinden daha büyük bir sur duvarının bulunmuş olmasıdır. Bu da buranın sadece bir “akropol” olmayıp, sur ile çevrili alanın dışında da bir yaşam alanı bulunduğunu göstermektedir.⁸³

“Akropol”de bulunan 1 ve 4 no’lu evlerdeki buluntuların bu dönemde bu bölgedeki sosyal farklılıkları ortaya çıkartması açısından önemi vurgulanmaktadır. Yönetici sınıfından olanlar ile halkın oturdukları yerlerin farklı olduğunun tespit edilmesi bu durumu ortaya çıkartan en önemli faktördür.⁸⁴

“Akropol” ile sur dışındaki yerleşim kıyaslandığında aşağı yerleşmenin küçük, basit mimariye sahip evlerden oluştuğu ve sınırlı sayıdaki çanak-çömlek buluntusunun

⁸² Harmankaya-Tanırdı-Özbaşaran :1998, Harmankaya- Erdoğan:2002

⁸³ Blancke, 1987 :73

⁸⁴ Blancke, 1987 :73

Uruk kültürünü yansıması nedeniyle burada yaşayanların güneyden gelen insanlar olduğu belirtilmektedir.⁸⁵

ETÇ I Dönemi'ne ait büyük bir kül çukurunda, silindir mühür bulunmuştur. Kapların üzerindeki mühürlerin o yerleşim yerinde bir kişi veya topluluğa ya da kamusal duruma ilişkin özellikleri göstermek için yapılan işaretlemeler olması nedeniyle önem taşımaktadır.⁸⁶

1.7.KARADENİZ BÖLGESİ

Doğu Karadeniz bölgesinin coğrafi özelliklerinin ormanlık ve dağlık olması nedeniyle ETÇ Dönemi'nde yerleşimin de çok olmaması nedeniyle çok fazla veriye sahip değildir. Orta Karadeniz'de bu döneme ait yerleşim yerleri arasında İkiztepe, Dündartepe ve Tekkeköy bulunmaktadır. Ancak ETÇ I dönemine ait çok fazla bilgi mevcut değildir.⁸⁷

⁸⁵ Blancke, 1987 :73

⁸⁶ Blancke, 1981 :107

⁸⁷ Harmankaya, 2002:20

ETÇ I DÖNEMİNDE SİYASAL YAPIYA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME

Bölgelere göre incelediğimiz ETÇ I Dönemi'nde siyasal yapıya ilişkin değerlendirmeler yapabilmek için bölgelerin önemli yerleşim yerlerine ait kazı sonuçları, buluntular, mimari yapı ve mühürler elimizdeki en önemli verilerdir.

Genel olarak tüm bölgelerdeki yerleşim yerlerine bakıldığında kendine has farklılıklar göstermesi nedeniyle büyük çapta bir birliktelikten söz edilemez. Şehirleşmenin, kentleşmenin başladığı bu dönem için şehir devletlerinin tek tek egemenlik gösterdiği söylenilebilir.

Eski Tunç Çağı süresince Anadolu'da kalay ve bakırın karışımı ile tunç madenin kullanımının yaygınlaşması ile metal üretimi çoğalmış bunun sonucunda da ticari faaliyetler artmıştır.

Troia I tabakası altında halka bir küpe bulunmuş olması ETÇ I döneminde bölgedeki maden işçiliğini göstermesi açısından önemli bir buluntu olarak değerlendirilmektedir.⁸⁸

ETÇ I'de Malatya Arslantepe'de altın yüzükler, altın ve gümüş karışımı bilezikler, bakırdan kılıçlar, gümüş süs iğneleri bulunmuştur. Bu buluntular bu dönemdeki maden teknolojisinin ileri düzeyde olduğunu göstermektedir.⁸⁹

Yine bu dönemde en önemli liman kentlerinden olan Liman Tepe'de “melos obsidyeni” ile birlikte “urfirnis astarlı sos kapları”nın da bulunmuş olması, bu yerleşim yerinin Kiklad Adaları ile deniz aşırı ilişkilerini kanıtlamaktadır.⁹⁰

⁸⁸ Korfmann, 1986:264

⁸⁹ Nocera-Palmieri, 2003:36

⁹⁰ Erkanal-Şahoğlu, 2012:222

ETÇ I döneminde Karataş-Semayük'te yöneticilerin ve kamusal özelliği olan yapıların varlığını gösteren ilk verilere ulaşılmıştır. Bu yerleşme Erkan Fidan'a göre bölgede "sosyal eşitsizliğin" başladığını belirten ilk kanıtları göstermektedir.⁹¹ Toprakları sahiplenmiş bir yöneticinin varlığı söz konusu olmakla birlikte yerleşme aşağı ve yukarı yerleşme olarak kendini göstermektedir. Erkan Fidan'a göre merkezi yapıdaki alt kat depo olarak kullanılmakta üst katta yaşam alanı bulunmaktadır.⁹²

ETÇ I döneminde Batı Anadolu'da Bakla Tepe'den başka Liman Tepe ve Troia'da da farklı tekniklerle yapılmış olan savunma sistemlerine sahiptir.⁹³

İlk kentleşmelerin başladığı, madenin insan hayatında çok büyük rol oynadığı bu dönem de Liman Tepe'de "düz bir savunma sistemi"nin bir parçası ortaya çıkartılmıştır. Bu dönemin önemli bir özelliği olan 4 tane uzun ev de açığa çıkartılanlar arasındadır. Çok dar bir alanda çalışılmış olmasına rağmen maden teknolojisi, döküm ve dövme tekniğinde ileri gittiği hatta silah üretimine de başladığı belirtilmektedir.⁹⁴

ETÇ I Dönemi'nde Batı Anadolu'nun sahil kesinde bulunan yerleşim yerlerinde Milos Obsidyeni ve Kiklad mermer ürünlerine rastlanılmış olup, bu da Batı Anadolu ile Ege Adaları arasındaki ilişkiyi göstermesi açısından son derece önemlidir.

ETÇ I döneminde Ege Bölgesi yerleşim yerlerinden olan Bakla Tepe'de bir obsidyen atölyesinin varlığı ortaya çıkartılmıştır. Dönemin Batı Anadolu'daki tek örneği olması açısından oldukça önemlidir. Obsidyenin Yunanistan veya Kiklad adalarından temin edildiği ve buranın bir işleme merkezi olarak kullanıldığı, bir yerleşim yerinde bu

⁹¹ Fidan,2017:110

⁹² Fidan,2017:110

⁹³ Erkanal-Özkan,1999 :29

⁹⁴ Erkanal,2002:63

tür atölyelerin bulunmasının orada merkezi kontrolün varlığını kanıtlar nitelikte olduğu şeklinde yorumlanmıştır.⁹⁵

Anadolu ile Kikladlar arasındaki ilişkiler neolitik dönemlere kadar gitmektedir. ETÇ I döneminde ise tam olarak kendilerine özgü bir kültür geliştirmişlerdir. Batı Anadolu ile aralarındaki ilişkilere dair bilgiler mezarlık ve yerleşimlerdeki kazıların sonuçlarına dayanmaktadır. Erken Kiklad I ve II ye tarihlendirilen “Kiklad Tavası” Liman Tepe ve Bakla Tepe’nin ETÇ I tabakalarında bulunmuştur. Yine Anadolu ile Kikladlar arasındaki ilişkiyi gösteren örneklerden bir diğeri de Geç Troia ve Liman Tepe VI ve V3 katlarında ele geçirilen urfirnis sos kaplarıdır.⁹⁶ ETÇ I dönemine tarihlendirilen ve alt kısmında güneş deseni bulunan Kiklad Tavası Anadolu’da ilk defa burada ortaya çıkarken Bakla Tepe’nin Batı Ege ile olan ilişkilerini göstermesi açısından da büyük önem taşımaktadır.⁹⁷

Bu dönem Bakla Tepe’nin Kiklad Adaları ile olan ilişkilerini gösteren bir diğer buluntu grubu da “amforiskos başlı” iğneler olarak isimlendirilen özellikle Naxos Adasında görülen bu gümüş başlı iğnelerdir. Bu iğnelerin tüm Naxos buluntuları Bakla Tepe örneklerine benzemektedir.⁹⁸

Siyasi yapı hakkında bilgi veren bir başka buluntu grubu da sur duvarlarıdır. Bir yerleşim yerinin sur duvarına sahip olması orada var olan bir hareketliliği, bir göç olgusunu göstermektedir.

Batı Anadolu’da Liman Tepe ve Troia I bu dönemin en güçlü savunma duvarına sahip yerleşmeleridir.⁹⁹ Orta Anadolu’nun kuzeyi ve güneyi arasındaki ilişkilerin

⁹⁵ Kolonkaya Bostancı,2006:229-230

⁹⁶ Şahoğlu,2011:136-137

⁹⁷ Erkanal-Özkan,1999 :32

⁹⁸ Erkanal-Özkan,1999 :34

⁹⁹ Ünlüsoy,2018 : 108

varlığını göstermesi nedeniyle Alişar'ın ETÇ tabakaları çok önemlidir. Tüm ETÇ dönemi boyunca yerleşme görüşmüş olan Alişar'ın, çok güçlü bir savunma duvarına sahip olması Orta Anadolu'nun "beylik merkezlerinden" biri olabileceği şeklinde değerlendirilmiştir.¹⁰⁰

Bu dönemde Karadeniz Bölgesi yerleşimi olan İkiztepe'de kaburgasının üstünde parmaklarını açık bir biçimde tutan bir figürinin bulunmuş olması bu tip idollere Yugoslavya Lug'da rastlanılmış olması nedeniyle dönemin Balkanlar ile olan ilişkilerini göstermesi olarak yorumlanmaktadır.¹⁰¹

Doğu Anadolu Bölgesinin önemli yerleşmesi Norşuntepe'de ise ETÇ tabakalarında çok miktarda tahılın depolanması için kullanılmış mekanların olması sosyal yapıdaki şekillenmeye işaret eder.¹⁰²

ETÇ I B evresi bu bölgenin Suriye-Mezopotamya ile olan yakın ilişkilerini göstermesi açısından önemlidir. Çark yapımı olanların yanında açık renkli çanak çömlek buluntuları, "Cemdet Nasr tipi silindir mühürleri" bu ilişkinin en önemli kanıtlarındandır.¹⁰³

Güney Doğu Anadolu'da bulunan Hassek Höyük yerleşmesinde ETÇ I dönemine ait büyük bir kül çukurunda, silindir mühür bulunmuştur. Kapların üzerindeki mühürlerin o yerleşim yerinde bir kişi veya topluluğa ya da kamusal duruma ilişkin özellikleri göstermek için yapılan işaretlemeler olması nedeniyle önem taşımaktadır.¹⁰⁴ Yine bu yerleşim yerinde bulunan ve ETÇ I dönemi ile tarihlendirilen "kolye uçları"

¹⁰⁰ Harmankaya-Tanıncı-Özbaşaran,1998;Harmankaya-Erdoğan,2002

¹⁰¹ Alkım;1976:155-156

¹⁰² Arsebük, 1986: 69

¹⁰³ Arslantaş,2007:8

¹⁰⁴ Blancke, 1981 :107

arasında Tel Brak'ta bulunan “Stone Kidney Seal” olarak tanımlanan böbrek şekilli bir taş buluntusu¹⁰⁵ da bu dönem devletlerarası ilişkileri göstermesi açısından önemlidir.

Zeytinlibahçe yerleşim yerinde ETÇ I B ile tarihlendirilen tabakalarda birdenbire olmayan ancak önemli bir değişiklik tespit edilmiş olup, bu değişim iyi planlanmış özenli bir mimari gösteren sokaklarla evlerdir ve bu durum “kentleşme süreci” olarak değerlendirilmiştir.¹⁰⁶

ETÇ de kazılan her yerleşim yerinde üfleç, pota ve taş kalıplar gibi madencilik faaliyetlerini gösteren buluntulara rastlanması bu dönemlerde metalürjinin önemini göstermekte ve dağlık yerleşim yerlerinde küçük maden ocaklarından gelmiş olan bakır madeninin işlendiğine dair kanıtlar da bulunmaktadır.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Blancke, 1981 :108

¹⁰⁶ Abay,2016:27

¹⁰⁷ Massa,2017:166

İKİNCİ BÖLÜM

2. ESKİ TUNÇ ÇAĞI II DÖNEMİ

ETÇ I'den bu döneme geçişin barış içerisinde olmadığı düşünülmektedir. Beycesultan ve I. Troia Kalesi bir yangınla sona ermiştir ve bu olaydan genişçe bir alan etkilenmiştir.¹⁰⁸

Yerleşmelerin özellikle ticaret yollar üzerinde yaygınlaştığı ve büyüdüğü fark edilmiştir. Eski Tunç Çağı'nın diğer iki döneminin en belirgin olanının bu dönem olduğu belirtilmektedir.¹⁰⁹

Bazı yerleşimlerde “rahip-krallar”ın etkisinin daha çok hissedildiği dinsel örgütlenmelerin, sınıf farklılıklarının arttığı, soylu sınıfın oturduğu “yukarı kent” ve yöre halının oturduğu “aşağı kent” gibi kavramlar ortaya çıkmıştır.¹¹⁰

Bu dönemde Anadolu'nun Trakya Bölgesi ile olan kültürel ilişkilerinin oldukça azaldığı, mimari yapının ETÇ I Dönemi'nden çok farklı olmadığı yapı malzemesi olarak yine kerpiç kullanıma devam edildiği belirtilmektedir.¹¹¹

I. Troia'nın yıkılmasından sonra kesintisiz olarak “II. Troia Kalesi” ile ETÇ II dönemine girilmiştir. Anadolu'da bu dönem uygarlık gelişim sürecinin zirve noktaya gelmesi şeklinde yorumlanmaktadır.¹¹²

¹⁰⁸ Sevin,2003:125

¹⁰⁹ Ünlüsoy,2018 : 111

¹¹⁰ Harmankaya,2002:24

¹¹¹ Harmankaya,2002:24

¹¹² Sevin,2003:126

Doğu Anadolu da ise Karaz kültürü olan ilişkilerin devam ettiğini gösteren buluntular kendini göstermektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde ise Mezopotamya etkileri devam etmektedir.¹¹³

ETÇ II dönemine ait yerleşim yerlerini öncelikle dönemin temel özellikleri ile bölgeler bazında inceledikten sonra, asıl konumuzu teşkil eden siyasal eğilimleri gösteren çıkarımlara ve değerlendirmelere yer verilecektir.

2.1.EGE BÖLGESİ

2.1.1. Beycesultan

ETÇ II tabakaları XVI-XIII Yapı katları ile temsil edilmektedir. Suriye-Mezopotamya ve Anadolu arasındaki ilişkiler bu dönemde Beycesultan'da da kendisini göstermektedir. Büyük bir yangın ile sona eren ETÇ I Dönemi'nin ardından yerleşim yeniden kurulmuştur.¹¹⁴

Tapınak olarak kullanıldığı düşünülen A ve B olarak nitelenmiş bir iki yapı bulunmuştur. A tapınağındaki iki odadan biri rahip diğeri sunak odası olarak isimlendirilmiştir.¹¹⁵

ETÇ II Dönemi'nin sonuna doğru çark üretimi mallar görülmeye başlanmıştır.¹¹⁶

¹¹³ Harmankaya,2002:24

¹¹⁴ Abay,2012:42

¹¹⁵ Lloyd-Mellaart 1962 - Sarı ,2012: 121

¹¹⁶ Efe,2011:205

2.1.2. Liman Tepe

Bu dönemin başlarına tarihlendirilen “savunma sistemi”(Resim 3) dönemin en belirgin özelliğidir. Sur duvarları ile çevrelenmiş olan yerde küçük dikdörtgen şekilli odalardan oluşan bir yapının resmi bir karakter taşıdığı düşünülmektedir.¹¹⁷

ETÇ II Dönemi'nin geç evreleri ile ilişkilendirilen perdahlı, kırmızı ve siyah astarlı olan bu seramik türü ile ilk defa karşılaşıldığı belirtilmiştir. Yine bu dönemde merkezi bir yapıda bulunan “çan biçimli damga mühürler” dinsel faaliyetler yanında idari işlerin de bu yapıda yürütüldüğünü göstermesi açısından önemlidir.¹¹⁸

Limantepe'de bu dönemde Anadolu ile Ege adaları arasında ticari ilişkilerin kurulması amacıyla önemli bir yerleşim yeri olduğunu kanıtlayan Kikladlardan ithal edilmiş bir takım kaplar ele geçirilmiştir.¹¹⁹

2.1.3. Bakla Tepe

ETÇ II'nin erken dönemlerine ait Bakla Tepe'de hiçbir bulgu ele geçmemiştir. ETÇ I'den sonra yerleşmenin terk edildiği daha sonra M.Ö. III. Bin yılın sonlarına doğru mezarlığın hemen yanında belirgin bir planı olmayan yapılar tespit edilmiştir.¹²⁰

Bakla Tepe'de ETÇ II Dönemi'nde en önemli veriler bu mezarlık alanından gelmektedir. Büyük çoğunluğu küp mezarlar olmak üzere 64 tane mezar ortaya çıkartılmıştır. Küp mezarların içinde 4'e kadar iskelet olduğu görülmüştür. Bazı mezarlarda “karbonlaşmış buğday taneleri” i ile karşılaşılmıştır. Mezar eşyaları olarak

¹¹⁷ Erkanal-Şahoğlu, 2012:225

¹¹⁸ Erkanal-Şahoğlu, 2012:225

¹¹⁹ Şahoğlu,2004

¹²⁰ Erkanal-Şahoğlu, 2012:95

seramikler ile metal eşyalar da bulunmuştur. Hançer, bıçak ve süs eşyalarının tamamı bronzdur.¹²¹

Bu döneme ait olan yerleşim yerinde mimari özelliklerin çok tahrip olması nedeniyle ele geçen buluntulardan mimari bir bütünlük oluşturulamadığı belirtilmektedir.¹²²

2.1.4. Yortan

Yortan mezarlığı Manisa Kırkağaç ilçesi yakınlarındadır. Yortan kazı çalışmaları yapılan en büyük ETÇ mezarlığı olması açısından önemlidir. Çok geniş bir alana yayılması nedeniyle “Yortan Kültürü” olarak ifade edilmektedir. Mezar hediyeleri olarak bırakılan çok fazla sayıda madeni eser, ağırşak ve mermer idol ele geçirilmiştir.¹²³

Yortan mezarlığı yakınında bir yerleşim yeri tespit edilememiş olup, bu özelliği ile diğer Batı Anadolu yerleşim yerlerinden farklılık göstermektedir.¹²⁴

2.1.5. Ulucak Höyüğü

İzmir Kemalpaşa ilçesi yakınlarına bulunan höyük ilk olarak “İngiliz Arkeoloji Enstitüsü” adına David French tarafından bulunmuştur. 1995-2008 yılları arasında Altan Çilingiroğlu, 2009 yılından itibaren ise Özlem Çevik başkanlığında kazı çalışmaları yürütülmüştür.¹²⁵

¹²¹ Erkanal-Özkan:1999:18-19

¹²² Erkanal-Özkan:1999:20

¹²³ Akdeniz,2009:51

¹²⁴ Akdeniz,2009:53

¹²⁵ Çilingiroğlu-Çevik-Çilingiroğlu,2012 :158

ETÇ Dönemi'ne ait olan II. Tabaka mimari açıdan çok tahrip olmuştur. Bu da söz konusu dönemdeki yaşam şeklini gösterecek verilerin ortaya çıkartılmasını olumsuz yönde etkilemiştir. Taş temelli ve dörtgen şekilli yapılardan oluşmaktadır.¹²⁶

2.2.MARMARA BÖLGESİ

2.2.1. Troia II

I.Troia'nın yangınla sona ermesi sonucu ETÇ II Dönemi Troia II kalesi ile başlamaktadır. Eskisinden çok daha geniş olan ihtişamlı 2 kapıdan girilen kalenin içerisinde, megaron yapılardan bulunmaktadır.¹²⁷ Bunlardan en büyüğünün dinsel özellikleri de bulunan idari kısım olduğu düşünülmektedir.¹²⁸ Bu kale “güçlü bir beylik merkezi” olarak yorumlanmıştır.

Kale içi mimarisinde görülen gelişmeler kale dışı sur duvarlarına da yansımıştır, bu dönemde sur duvarının üç kere yeniden inşa edildiği ve durumun da siyasi ve ekonomik olarak değişime işaret ettiği belirtilmiştir.¹²⁹

Troia II geç dönemine ait olan bir megaronda yapılan çalışmalarda 1,5 m den yüksek sıvalı bir duvar ile birlikte ocak yeri bulunmuştur. Mısır'dan geldiği düşünülen fayans bir asa başı ile yine fayanstan bir boncuk, dağ kristali parçası, karneol, boynuzdan bir halka da buluntular arasındadır. “Hazine buluntuları” evresi olarak tanımlanan bu evre, megaronun tabanında bulunmuş olan kömürleşen arpalar üzerinde yapılan çalışmalar sonucu Troia III'ün yanık tabakası veya Troia II dönemi sonu olarak tarihlendirilmiştir.¹³⁰

¹²⁶ Çilingiroğlu-Çevik-Çilingiroğlu,2012 :160

¹²⁷ Sevin,2003:126

¹²⁸ Harmankaya,2002:25

¹²⁹ Ünlüsoy,2018:111

¹³⁰ Korfmann,1999:288

Troia I ve III dönemleri birbirinin benzeridir, büyük farklılıklar yoktur. Bu dönem “Denizsel Troia Kültürü” olarak da tanımlanmaktadır. Bir kent beynin yaşadığı şato ve bu şatonun etrafının yabancılardan ve halktan korunmak için sur duvarı ile çevreletmesi siyasi gücü elinde tutma çabası olarak yorumlanabilir.

Troia II döneminde üç büyük yıkım meydana gelmiş, yangınların neden olduğu bu yıkımlar nedeniyle sur duvarı ve kale içinde yenilemeler yapılmıştır. Megaron II A'nın yanlarına inşa edilen megaronlar kale içinden propile ile ayrılmıştır. Bu propile ile sadece sorumluların kullandığı özel bir alan yapılmıştır. Yine Troia II döneminde depolama için kullanılan çukurların sayısında görülen artış da dışarıdan gelen saldırılara karşı tedbir olarak yorumlanmıştır.¹³¹

Troia II'nin yıkım tabakaları arasında çok sayıda altın, gümüş, ziynet eşyası, lapis lazuli baltalar, akik boncuklar bulunmuştur, bunlardan lapis lazuliden yapılmış törenlerde kullanıma amaçlı baltalar ve şöenlerde kullanılan altından kaplar, varlığı ve siyasi gücü temsil etmesi şeklinde değerlendirilmiştir. Ayrıca bu buluntu gruplarının mimari olarak ayrıcalıklı olarak tanımlanan yerlerde bulunmuş olması yönetici ve seçkin sınıfın varlığını ortaya koyması açısından önemlidir. Troia yerleşim yerinde de bu buluntular megaron yapılarının bulunduğu surun içinde bulunmuştur.¹³²

2.2.2. Yenibademli Höyük

Gökçeada'da bulunan Yenibademli Höyük bir ETÇ II dönemini aydınlatmıştır. Troia I dönemi ile benzerlikler göstermektedir. Savunma suru bulunan bu kent M.Ö. III. Binyıl'da liman kentlerinin arasındaki ticaret, iletişim ve siyasi yapılarına dair yeni bulgular ortaya koyması açısından önemli bir yerleşim yeridir.¹³³

¹³¹ Naiboğlu,2017:149

¹³² Ünlüsoy,2018:116

¹³³ Hüryılmaz,2002:34

Mimari olarak konutların temelinde taş, daha üst katlarda kerpiç kullanılmıştır. Batı terasta dikdörtgen yapılar bulunmuştur. Bölgenin yoğun iskan gördüğü saptanmıştır. ETÇ II dönemiyle tarihlendirilen üç tabaka tespit edilmiştir. Ele geçirilen buluntular yapıların depo, atölye ya da “yönetici evi” olarak kullanılmadığını düşündürmüştür. Yeni Bademli’de anıtsal bir yapı veya saray olarak kullanılan bir yapıya rastlanılmamış olması Halime Hüryılmaz tarafından bu yerleşmede yerel bir yönetici olmadığı değil bu durumun mimariye yansımadığı şeklinde açıklamaktadır.¹³⁴

Yeni Bademli Höyük halkının temel geçim kaynağının hayvancılık, ziraat ve küçük çapta ticaret olduğunu; bulunan ezgi taşı ve tahıl konulan küpler ortaya çıkartmaktadır.¹³⁵

Yeni Bademli Höyük diğer Batı Anadolu deniz kenarı yerleşimleri gibi savunma sistemine sahip olan küçük bir şehir görünümündedir. Savunma surunun kalıntıları güney ve doğu yönünde kısmen ortadadır. Diğer uzantısı ise höyüğün tepesinin batısındadır. Ancak yerleşmenin kuzey terasında şu ana kadar bir çalışmanın olmaması nedeniyle “savunma sistemi” tam olarak ortaya çıkmamıştır. Höyük tepesinin güneybatı kısmında yapılan çalışmalar sonucu bazı mimari kalıntılar ortaya çıkartılmış olup, sur duvarı ile yapıların aralarında boş yerlerin olmadığı görülmüştür.¹³⁶

Yeni Bademli Höyük buluntuları arasında yer alan birkaç cm boyutlu kadın ve hayvanlara ait figürinlere benzeyen örneklerin Ege Denizi’ndeki adalar, Romanya, Demirci Hüyük ve Troia’da görülmesi hem yakın bölgedeki yerleşimler hem de uzak bölgeler ile de kültürel bağlarının olduğunu göstermektedir.¹³⁷

¹³⁴ Hüryılmaz,2006:38

¹³⁵ Hüryılmaz;2007:89

¹³⁶ Hüryılmaz,2002:30

¹³⁷ Hüryılmaz,2002:33-Hüryılmaz,1999:485-487

2.3.AKDENİZ BÖLGESİ

2.3.1. Karataş-Semayük

Karataş-Semayük ETÇ I Dönemi'ne ait merkezi yapı, ETÇ II Dönemi'nde tahribata uğramıştır. IV. tabakada merkezdeki höyüğü çevreleyen duvarlar yapılmıştır.¹³⁸

Bu dönemin çanak çömlek buluntuları beyaz boyalı ve kırmızı cilalıdır.¹³⁹

2.3.2. Bademağacı Höyük

Antalya'nın Döşemealtı ilçesinde bulunan Bademağacı beldesinde bulunmaktadır. ETÇ II yerleşimi, Neolitik tabakalarının üzerindedir. Bu dönem insanları savaş, yangın, deprem vb. nedenlerde yıkılmış evlerini en az üç defa baştan kurmuşlardır. Megaron tarzda yerleşme görülmektedir. Yerleşmenin batı ve doğudaki kenarlarında bulunan en dış halkada, tek veya iki odadan oluşan, dikdörtgen, birbirinin yanı sıra dizilmiş sıralı evler görülmektedir.¹⁴⁰

Birbirlerine bitişik ev dizilerinden oluşan genel planlamanın(Resim 15) tam ortasında bulunan karmaşık planlı ve çok fazla sayıda odadan oluşan bir kompleks yapı, idareci sınıfının varlığını gösterdiği şeklinde yorumlanmıştır.¹⁴¹

Eski Tunç Çağı'nda kentin tüm kararlarına uyulan bir yönetici sınıfı hakimiyeti altında "Yerel Beylik" merkezi olduğu ve yakın çevreyi de kontrolü altında tuttuğu belirtilmektedir.¹⁴²

Bademağacı Höyük önemli buluntuları arasında mühürler de bulunmaktadır. Pişmiş topraktan ve madenden yapılmış hem yuvarlak hem dörtgen olan bu mühürler o

¹³⁸ Sarı,2012:123

¹³⁹ Korfmann,1984:104

¹⁴⁰ Duru-Umurtak,2011:32

¹⁴¹ Duru-Umurtak,2011:34

¹⁴² Duru-Umurtak,2011:34

dönemdeki ticari ilişkilerin varlığını kanıtlaması açısından çok önemlidir. ETÇ II Çağı buluntuları arasında tunçtan hançer ve mızrak uçları ele geçirilmiştir. Çok sayıda değerli madenden buluntu görülmektedir. Altın bir kulak tıkaçı, gümüş bir süs iğnesi ayrıca madencilüğünün ne kadar ileri safhada olduğunu gösteren gümüş bir tabak, dönem buluntuları arasında eşsiz olarak değerlendirilmiştir.¹⁴³

2.3.3. Gözlü Kule

ETÇ II'nin en alt tabakasında düzgün, çok odalı, dörtgen planlı yapılar ile karşılaşmıştır. Üstteki tabakadaki mimari yapı sur ile korunmaktadır. Bu yerleşmenin kentleşme izleri yaşadığı belirtilmektedir.¹⁴⁴

Buranın bu dönemde beylik başkenti olduğu düşünülmektedir. Gözlü Kule de devetüyü çark yapımı mevcuttur. Bu malların ya çömlekçiler tarafından aslına benzer olarak taklit edildiği ya da Suriye'den ithal edildiği düşünülmektedir.¹⁴⁵

2.4. İÇ ANADOLU BÖLGESİ

2.4.1. Küllüoba

ETÇ II döneminin ortaya çıkartılması amacıyla 2012 yılında çalışmalar yapılmıştır. Batı, güney ve kuzey olmak üzere 3 bölgede yapıdan kazılarda kuzeyde ETÇ II'nin erken evresine ait olan doğu-batı yönlü, yan yana evler bulunmuştur.

Bu dönem yerleşmesinde yukarı şehir ve aşağı şehir varlığı kanıtlanmıştır. Yukarı şehir dörtgen planlıdır. Aşağı şehir ise savunma duvarının dış tarafında kalan kısımdadır.¹⁴⁶ (Resin 14)

¹⁴³ Duru-Umurtak,2011:37

¹⁴⁴ Goldman,1956

¹⁴⁵ Harmankaya,2002:27

¹⁴⁶ Fidan,2012:10

ETÇ II’de “anıtsal” olarak tabir edilen güneydeki uzun evin idari işler için kullanılmış olabileceği belirtilmiş, merkezi salon ise “toplantı odası” olarak değerlendirilmiştir.¹⁴⁷

2.4.2. Demirci Hüyük

Demirci Hüyük (Resim 12) yerleşme alanı kazılarda çok az sayıda maden bulunmuş olmasına rağmen mezarlık buluntuları dönemin maden endüstrisini aydınlatması açısından oldukça önemlidir. Tahrip olmuş bir mezar içerisinden “bronz yassı bir balta” ve Alacahöyük kral mezarlarındakinin benzeri olan bir süslü topuz başı bulunmuştur.¹⁴⁸

ETÇ II Dönemi ile tarihlendirilen yaklaşık 700 kadar mezar bulunmuştur.¹⁴⁹

2.4.3. Kültepe

ETÇ II Kültepe’de 4 tabakaya ayrılmıştır. 17.tabaka erken, 15. ve 16. tabaka orta, 14.tabaka geç evreleri temsil etmektedir.

Çalışmaların çok sınırlı alanda yapılmış olması nedeniyle bu dönem tabakalarının ayrıntılı bir mimari planı bulunamamıştır.¹⁵⁰

Kültepe’de bu dönemdeki bazı buluntular bölgelerin kurduğu ilişkilerin kanıtı olarak gösterilmektedir. ETÇ II Dönemi 14.tabakasinda bir “Suriye Şişesi” bulunmuştur. Sanduka şekilli taş bir mezar içerisinden bulunmuş bardaklar ve Tarsus’un bu dönemine ait “gaga ağızlı testiler” de bu ilişkileri kanıtlar niteliktedir.¹⁵¹

¹⁴⁷ Fidan,2012:10

¹⁴⁸ Seeher,1992:165

¹⁴⁹ Seeher,1993:368

¹⁵⁰ Öztürk,2013:29

¹⁵¹ Öztürk, 2013:30

2.4.4. Keçiçayırı

Eskişehir'in Seyitgazi ilçesi güneyinde, Frigya Yaylası'nın doğusunda bulunmaktadır. ETÇ II Dönemi'ne ait kalınlığı 1.30-2.00 m civarında olan sur ile çevrili oval bir kaledir. (Resim 16) Kalenin kuzey kesimi tek odalı sura bitişikken, güney kısımdaki odalar dikdörtgen ve küçük bölmelerden oluşmaktadır. Bir evin içerisinde ETÇ II dönemi ile tarihlendirilebilecek tüm mallar “in situ” olarak bulunmuştur.¹⁵²

Bu yerleşmede idari işlerin yürütüldüğü bir yerin varlığı konusu netlik kazanmamıştır, ancak böyle kale yerleşmelerinin tüccarların konaklaması veya doğal kaynakların işletilmesi amacıyla yapılmış olabileceği belirtilmektedir.¹⁵³

2.4.5. Ahlatlıbel

Ankara'ya yaklaşık 14 km uzaklıkta bulunan kale kalıntılarının bulunduğu yerleşim yeridir.

1933'de Ahlatlıbel'de yaklaşık on beş civarında olan Tümülüs benzeri yapının dikkat çekmesi üzerine çalışmalar başlatılmıştır. Hamit Zübeyr Koşay Başkanlığı'nda 1933 yılında kazı çalışmaları başlatılmıştır.

Yerel bir hükümdarın yerleşimi olduğu düşünülen bu bölgede bulunmuş zengin metal işçiliğe ait buluntuların ETÇ II Dönemi'ne ait olabileceği belirtilmiştir.¹⁵⁴

Kazılarda ortaya çıkartılan iskeletler de yerleşim yeri için önem taşımaktadır. Bulunan 18 mezar yerleşme içinde gömme geleneği olduğunu ortaya koymaktadır. 8

¹⁵² Sarı,2012:123

¹⁵³ Efe-Sarı-Fidan,2011- Sarı,2012:123

¹⁵⁴ Yakar,1985:33

tanesi küp mezar olan bu mezarlardan 7 tanesi odaların içinde ele geçirilmiş Harmankaya tarafından ETÇ II Dönemi'ne tarihlendirilmiştir.¹⁵⁵

2.4.6. Alishar

Yüksek bir yerde kurulu olmasına rağmen, yine de bir sur duvarı ile korunmuş bir yerleşim yeridir.

Alishar'da giriş kapıları ile birlikte uzunluğu yaklaşık 50 cm olan “potern” de ortaya çıkartılmıştır.

ETÇ II evlerin bir planının bulunduğu, iç kalesi olan ve Mezopotamya ile kültürel ilişkilerin olduğu bir dönemdir.

Alishar'ın ETÇ Dönemi'ne ait tabakaları Orta Anadolu'nun diğer bölgelerle ilişkilerini göstermesi açısından önem arz etmektedir. Bu dönemde yerleşmenin güçlü bir savunma duvarına sahip olması buranın önemli bir beylik merkezi olduğunu düşündürmektedir.¹⁵⁶

2.5.KARADENİZ BÖLGESİ

ETÇ II döneminde Karadeniz bölgesine ait bilgiler büyük ölçüde İkiztepe'ye ait buluntular çerçevesinde ortaya çıkmaktadır.¹⁵⁷

İkiztepe'de ETÇ II Dönemi'nde ETÇ I Dönemi'nin aksine Orta Anadolu ile ilişkiler görülmektedir. İkiztepe II bulunan ETÇ II Dönemi ile tarihlendirilmiş az sayıda keramik vardır ve bu keramiklerin hamuru deniz hayvanlarının kabuğu ve bitki karışımıdır.¹⁵⁸

¹⁵⁵ Gökalp, 2014 :469

¹⁵⁶ Harmankaya-Tanırdı-Özbaşaran,1998- Harmankaya-Erdoğan,2002- Ünsal,2016: 57

¹⁵⁷ Harmankaya,2002:29

¹⁵⁸ Alkım,1976:154

2.6.DOĞU ANADOLU BÖLGESİ

ETÇ’de Doğu Anadolu Bölgesi, Aras Irmağı Vadisi tarafından gelen bir göç dalgasından etkilenmiştir. Bölge dağlık ve ulaşımı zor olsa da bu kültüre “Kura-Aras”, “Karaz”, “Erken Transkafkasya” gibi isimler verilmiştir.¹⁵⁹

Bu bölgenin güney kesiminde monarşik kentleşmenin başladığı belirtilmektedir.¹⁶⁰

2.6.1. Arslantepe

ETÇ II Arslantepe’de VI C yapı katı ile temsil edilmektedir. Bu dönemde yerel toplulukların gelenek ve göreneklerinde Transkafkasya kökenli kültürlerin etkisi fark edilmektedir. Bu durum hem toplumsal hem de ekonomik değişikliklere neden olmuştur.¹⁶¹

ETÇ II Dönemi’nde Arslantepe’de küçük ve bağımsız siyasi birimlerin oluştuğu belirtilmiştir.¹⁶²

Bu dönemin mimari yapıları ETÇ I dönemi yapılarından farklılık gösterir, höyük kenarında dikdörtgen şekilli odalardan oluşan bir ev içerisinde at nalı şekilli ocak, iki tane kubbeli fırın bulunmuş olup, bu evlerin Arslantepe’nin tipik öğelerinden olduğu belirtilmiştir. At nalı ocaklar Karaz kültürü ile ilişkileri göstermesi açısından önemlidir.¹⁶³

¹⁵⁹ Sevin,2003:144

¹⁶⁰ Harmankaya,2002:29

¹⁶¹ Frangipane,2011

¹⁶² Frangipane,2011

ETÇ II Dönemi'nde el ürünü, parlak siyah kapların yanında açık zemin üzeri kırmızı bezemeli olanlar da görülmektedir. Bunun Elazığ ve Malatya'ya özgü olduğu belirtilmiştir.¹⁶⁴

2.6.2. Norşuntepe

ETÇ II Dönemi'nde Norşuntepe bakırdan yapılmış aletlerin az olduğu ancak obsidyen silah ve aletlerin çok iyi yapılmış olduğu bir yerleşim yeridir.¹⁶⁵

Bu dönem ayrıca seramikte de yeniliklerin görüldüğü bir dönemdir. Siyah perdahlı el yapımı kaplar görülmektedir. Bu seramiklerin yapım tekniklerinin Kuzey Zargos, Kuzey Suriye ve Filistin'e kadar uzadığı belirtilmiştir.¹⁶⁶

XIX tabakasında bulunan ve direk olan bir evin içerisinden bakırın işlendiği bir yer bulunmuş olup, bu durum da bu dönemde çokça bakır madeni yatağının kullanıldığına işaret eder. Ayrıca maden işletmeciliği ile uğraşılması nedeniyle yakacak ihtiyacının da artmış olduğu Toroslar'da ağaçsız kalan yerlerden anlaşılmıştır.¹⁶⁷

ETÇ II Dönemi'nin ortalarına doğru 24-14. tabakalarda hem mimari hem de çanak çömlek ürünlerinde değişim fark edilmekte. Karaz kültürünün karakteristik malları çoğalırken, Suriye tipi olanların azaldığı görülmektedir. Bu durum ise Karaz kültürünün bu yörede baskın bir hal almaya başladığının göstergesi olarak yorumlanır.¹⁶⁸

¹⁶⁴ Sevin,2003:145

¹⁶⁵ Harmankaya:2002:30

¹⁶⁶ Hauptmann,1979:60

¹⁶⁷ Hauptmann,1979:61

¹⁶⁸ Arslantaş,2007:9

2.7.GÜNEY DOĞU ANADOLU BÖLGESİ

Bu bölgenin engebesiz bir arazisi vardır. Güneydoğu Toroslar'ın eteklerinde bulunan bölge de ETÇ döneminde, Mezopotamya ve Suriye kültürlerinden etkilenen teknolojik, sosyal, ekonomik değişimlerin de etkisiyle kentleşme dönemine girmiştir.¹⁶⁹

Bölgedeki yerleşmelerden olan Lidar'da ETÇ II döneminde çok odalı yapılara geçiş görülmektedir.¹⁷⁰

ETÇ Dönemi'nde ölü gömme adetlerinde de farklılık ortaya çıkmış, oda mezarlar kendini göstermeye başlamıştır. Bu oda mezar geleneği Titriş Höyük, Tilmen Höyük, Oylum Höyük Lidar Höyük'te görülmektedir. Anıtsal nitelikli bu mezarların toplum içerisindeki sosyal statüyü gösterdiği belirtilmektedir. Ayrıca bu tür mezarların sayısının artması ile yönetici sınıfının belirmesi, kentleşme sürecine girilmesi vb. gelişmelerin başlamasıyla aynı anda olması bu mezarların yönetici kesime ait olma ihtimalinin yüksek olduğunu düşündürmüştür.¹⁷¹

¹⁶⁹ Yılmaz,2006:57

¹⁷⁰ Harmankaya,2002:30

¹⁷¹ Yılmaz,2006:69

ETÇ II DÖNEMİNDE SİYASAL YAPIYA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME

ETÇ II Dönemi'ne ait buluntular artık şehirciliğin ve yerel yöneticilerin başladığına işaret eder. Yerleşmede ve nüfusta ciddi bir artış söz konusudur. Uzak bölgeler arası ticaret ve metal buluntularda da büyük bir artış söz konusudur. “Büyük Kervan Yolu” olarak isimlendirilen ve Anadolu'nun hammadde kaynakları ile bağlantılı olduğu düşünülen ve Orta Tunç Çağı'na kadar görülecek olan bu ticaret ağı siyasi ve ekonomik olarak gelişmenin başlangıcı olarak değerlendirilir.¹⁷²

Bu dönemde uzmanlaşmanın belirmeye başlaması birden çok etkene dayanmaktadır. Hiyerarşik sınıflar, güç odaklı yapılar, alış veriş ve ticaretin elit bir grubun kontrolünde olması da nedeni olarak gösterilebilir.¹⁷³

Erkan Fidan tarafından Bu dönemde Batı Anadolu'da yapılan tüm araştırmalarda höyüklerin dönem istatistiklerinde ETÇ II'nin hakim olacağı ve bunun nedeni olarak da, artan nüfus artışına bağlı olarak daha önceleri dışa kapalı şekilde yaptıkları yerleşmelerin dışarıya doğru ekleme yapılarak büyütülememesi nedeniyle sayısı çok fazla olan küçük yerleşmelerin varlığı olarak gösterilmiştir.¹⁷⁴

Bazı yerleşimlerde “rahip-krallar”ın etkisinin daha çok hissedildiği dinsel örgütlenmelerin, sınıf farklılıklarının arttığı, soylu sınıfın oturduğu “yukarı kent” ve yöre halkının oturduğu “aşağı kent” gibi kavramlar ortaya çıkmıştır.¹⁷⁵

Ege Bölgesi için ETÇ II Dönemi hiyerarşinin ve siyasi yapılanmanın ortaya çıktığı dönemdir. Bu durum nüfusta artış, metalürjide gelişim, tarım faaliyetlerinde artış ve işçiliklerde uzmanlaşmayı da birlikte getirmiştir.¹⁷⁶

¹⁷² Sarı,2012:227

¹⁷³ Kolonkaya Bostancı,2007:141

¹⁷⁴ Fidan,2017:110

¹⁷⁵ Harmankaya,2002:24

¹⁷⁶ Kolonkaya Bostancı,2007:141

Batı Anadolu’da Limantepe’de ortaya çıkartılan merkezi yapılarda bulunan uzun koridorlara Yunanistan’ da çok sık görüldüğü belirtilmektedir. Savunma sisteminin tam ortasında bulunması nedeniyle de yönetici veya bey olarak tabir edilen kişilere ait konutlar olduğu düşünülmektedir ve ET II Dönemi’ne tarihlendirilen bu yapılar bir otoritenin var olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca bu merkezi yapıda ele geçirilen “phallos”lar bu yapının aynı zamanda dini bir işlevinin de olduğunu göstermektedir.¹⁷⁷

ET II Dönemi’nde burada bir aşağı şehir ve liman tesisleri ile bağlantısı olan iki tane de iç kale ortaya çıkartılmış durumdadır¹⁷⁸ ve şehirleşmesin ilk işaretlerini göstermektedir.

Bölgesel savunma yapılabilmesi adına denize karşı yapılandırılmış kaleler şeklinde olması ayrıca diğer yerleşmelerin köy grmnde olması nedeniyle kendine has bir ihtiyaımı bulunan Liman Tepe’nin bu özellikleriyle birlikte ele alındığında bu dönemin bu bölgedeki “siyasi birliğin” merkezi olduğu şeklinde yorumlanmıştır.¹⁷⁹

Batı Anadolu’da bu dönemde yöneticilerin varlıklarının hissedildiği, sınıf farklılıklarının görüldüğü yerleşmelerin başında Eskişehir ilinde yer alan Küllüoba gelmektedir. ET II Dönemi’nin başlamasıyla beraber yukarı ve aşağı yerleşme olarak varlığını göstermiştir. Yukarı yerleşme iki farklı avlunun çevresinde dizilmiş evlerden oluşur. Erkan Fidan’a göre batıda bulunan büyük avlunun ortasında yer alan ve “Kompleks II” olarak tanımlanan bu yapı bir yöneticiye aittir. Bu yapı aynı zamanda idari işler işler için kullanılan bir salona, mutfağa, depo olarak kullanılan odalara, yatak odasına sahiptir.¹⁸⁰

¹⁷⁷ Erkanal,2002:66

¹⁷⁸ Erkanal,2002:67

¹⁷⁹ Erkanal,2002:67

¹⁸⁰ Fidan,2017:110

Akdeniz Bölgesi yerleşmelerinden olan Bademağacı'nın mimari açıdan bulguların değerlendirilmesi sonucunda ETÇ II'de yerleşmenin bir sınıf veya şahıs egemenliğinde aynı zamanda yakındaki yerleri de kontrolü altında tutan bir “yerel beylik merkezi” olduğu belirtilmekte ve kararlarına koşulsuz itaat edilen bir iradenin de varlığından bahsedilmektedir.¹⁸¹

Bademağacı, ticaretin ve mülkiyet sahibinin varlığını gösteren mühürlerin de bulunmuş¹⁸² olması nedeniyle ETÇ II Dönemi'ne ait siyasal bilgiler vermesi açısından önemli yerleşim yerlerinden biridir.

Bu dönemde soylu bir kişinin olduğu tahmin edilen bir mezarın Karataş-Semayük'te bulunmuş olması sınıf farklılıklarına ait başka bir kanıttır. Yine bu bölgede antropologların iskeletler üzerinde yaptığı çalışmalarda kafa yaralanmalarının çok fazla görülmesinin nedenini başka bir toplumla savaşmış olması olarak yorumlanmıştır. Yine İkiztepe'de Yılmaz Selim Erdal'a göre iskeletlerde yapılan inceleme sonucunda kafataslarında olan trepanasyonun, bu dönemde savaş sonucu oluşan kesici ve delici alet yaralanmaları sonucu oluştuğudur.¹⁸³

Batı Anadolu'nun ilk kentsel yerleşmesinin Troia II kalesi olduğu, dinsel ve politik hiyerarşinin bulunduğu, ayrıcalıklı sınıfların ve mesleğinde uzmanlaşmış grupların burada yer aldığı belirtilmektedir.¹⁸⁴

Batı Anadolu yerleşim yerlerinde idari veya yönetici ile ilgili yapılarda görülen mühür örnekleri Vasıf Şahoğlu tarafından bölgede kontrolü mekanizmalarının ortaya çıkışının başladığı şeklinde değerlendirilmiştir.¹⁸⁵ Karataş-Semayük'te ETÇ II

¹⁸¹ Duru,Umutak,2011:34

¹⁸² Duru,Umutak,2011:34

¹⁸³ Erdal,2005:108

¹⁸⁴ Kılıç, 2000 :34

¹⁸⁵ Şahoğlu,2004

Dönemi'ne ait olan pişmiş topraktan damga mühürler¹⁸⁶ sosyal sınıf farklılıklarına ve mülkiyete işaret etmektedir.¹⁸⁷

Yine Akdeniz Bölgesi yerleşmelerinden olan Gözlü Kule'nin bu dönemde beylik başkenti olduğu düşünülmektedir. Gözlü Kule'de devetüyü çark yapımı mevcuttur. Bu malların ya çömlekçiler tarafından aslına benzer olarak taklit edildiği ya da Suriye'den ithal edildiği düşünülmektedir.¹⁸⁸ Dönemin Suriye ile olan ticari ilişkileri de kanıtlayan buluntulardandır.

ETÇ II Dönemi Tarsus buluntuları arasında yer alan “Erimi Kalkolitik Seramiği” Kıbrıs ile olan ilişkileri göstermesi açısından önem arz etmektedir.¹⁸⁹

Ege Bölgesi yerleşim yeri olan Yeni Bademli'de ETÇ II'de anıtsal bir yapı veya saray olarak kullanılan bir yapıya rastlanılmamış olması Halime Hüryılmaz tarafından bu yerleşmede bir yerel bir yönetici olmadığını değil bu durumun mimariye yansımadığı şeklinde açıklamaktadır.¹⁹⁰

Eski Tunç Çağı Ege Bölgesi ile Kiklad Adaları arasında sınırlı bağlantıların da olduğu anlaşılmıştır. Bu da Ege'nin Anadolu tarafında bir Kiklad halkının yaşadığının göstergesi olarak yorumlanmıştır.¹⁹¹

Orta Anadolu Bölgesinin önemli yerleşimi olan Alişar'da bu dönemde kerpiç bir sur duvarı şehri çevrelemiştir. Bu dönem yerleşmesinde askeri mimarinin görülmesi de Alişar'ın önemli bir yerleşmeyi barındırdığının göstergesi olarak yorumlanmıştır.¹⁹² Yerleşme “kent, kale ve aşağı şehir” olarak düzenli bir plana sahip olması nedeniyle

¹⁸⁶ Mellink,1965:10a-b

¹⁸⁷ Warner,1994: 181

¹⁸⁸ Harmankaya,2002:27

¹⁸⁹ Goldman,1956:379-380;Şahin,2015:289

¹⁹⁰ Hüryılmaz,2006:38

¹⁹¹ Massa-Şahoğlu,2011:169

¹⁹² Ünsal, 2016 :57

dönemin önemli yerleşmelerindendir. Bu dönemde Alishar ekonomik, kültürel ve toplumsal işlevliğinin yanı sıra “siyasi örgütlenme” olarak da kendini göstermiştir.¹⁹³

Çok eski tarihlerde kazılmış olan Etiyokuşu, Koçumbeli ve Ahlatlıbel Höyükleri M.Ö III binyıl için anahtar yerleşmeler olarak tabir edilmiştir.¹⁹⁴ Ankara’nın güney bölgesinde ETÇ dönemine ait yerleşmelerde 1930-1970 yılları arasında arkeolojik kazılar yürütülmüş olmasına rağmen sonuçların kronolojik olarak değerlendirilmemiş olması nedeniyle 2005 senesinde yüzey araştırmaları ve kazılardan çıkan malzemelerin tekrardan değerlendirilmesi hususunda bölgede bir araştırma projesi başlatılmıştır.¹⁹⁵ 1960 yılında tamamına yakını kazılan Koçumbeli’nin yerleşim yapısı ve ebatları olarak Ahlatlıbel’e benzediği belirtilmiştir.¹⁹⁶ Koçumbeli buluntu gruplarında çok sayıda yüzeyi siyah yiv bezemeli kap parçaları mevcuttur.¹⁹⁷ Ankara çevresi ETÇ’nin gelişimine bakıldığında en eski evrelerin koyu renkli ve bezemesiz “tutamaklı basit çömlek” ve “hafif bikonik kaseler” yer almaktadır. Koçumbeli ile Ahlatlıbel yaklaşık olarak ETÇ II ile tarihlendirilmektedir.¹⁹⁸

ETÇ’nin I, II, III olarak yapılmış olan ayrımın, çanak çömlek grubunun devamlılık göstermesi ve net ayrım gösteren basamakların olmaması nedeniyle Ankara’nın yerleşim yerleri için kullanmanın kolay olmadığı belirtilmiştir.¹⁹⁹

Doğu Anadolu’da ETÇ II Arslantepe’de VI C yapı katı ile temsil edilmektedir. Bu dönemde yerel toplulukların gelenek ve göreneklerinde Transkafkasya kökenli

¹⁹³ Naumann,1991-Kejanlı,2005:91-92

¹⁹⁴ Bertram,2008:73

¹⁹⁵ İlgezdi Bertram-Bertram,2012:118

¹⁹⁶ Zübeyir,1934

¹⁹⁷ Bertram,2008:73

¹⁹⁸ Bertram,2008

¹⁹⁹ İlgezdi Bertram-Bertram,2012:123.

kültürlerin etkisi fark edilmektedir. Bu durum hem toplumsal hem de ekonomik değişikliklere de neden olmuştur.²⁰⁰

ETÇ II Dönemi'nde Arslantepe'de küçük ve bağımsız siyasi birimlerin oluştuğu belirtilmiştir.²⁰¹

Tunç Çağları'nda Doğu Anadolu'da ayrıcalıklı sınıfın ve hiyerarşinin ortaya çıkması ile sığır sayısındaki artış da ilişkilendirilmiştir. Sığırın zenginlik belirtisi olduğu ifade edilmiştir. Sığır Tunç çağlarında güç ve varlıklı olmayı temsil etmektedir. Ayrıca özellikle elit sınıfa ait mezarlarda sığır kemikleri bulunmuştur.²⁰²

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ise bu dönemde ölü gömme adetlerinde de farklılıklar belirmiştir, oda mezarlar görülmeye başlanmış olup bu gelenek Oylum Höyük, Lidar Höyük, Titriş Höyük, Tilmen Höyük'te görülmektedir. Anıtsal niteliği bulunan mezarların toplumsal yapıdaki sosyal statüyü gösterdiği belirtilmektedir. Ayrıca bu tür mezarlarda artış görülmesi ile yönetici sınıfının belirmesi, şehirleşme sürecine girilmesi vb. gelişmelerin başlamasıyla aynı anda olması bu mezarların yönetici kesime ait olma ihtimali güçlendirmiştir.²⁰³ Titriş'de M.Ö. III.Binyıl'ın ikinci döneminde Lidar ve Kurban Höyük'te üretim faaliyetleri, sosyal farklılık, uzak yerlerle ticari faaliyetler görülmektedir. Kurban Höyük'ün bu döneme tarihlendirilen tabakasında üç değişik yerleşim alanı bir sur duvarı ile çevrelenmiştir. Sur duvarının dışında kalan küçük evlerde sosyal statüsü düşük halkın, büyük evlerde ise soylu ve seçkinlerin oturduğu yerleşim alanı bulunmaktadır.²⁰⁴

²⁰⁰ Frangipane,2011

²⁰¹ Frangipane,2011

²⁰² Silibolatlaz Baykara,2019:561

²⁰³ Yılmaz,2006:69

²⁰⁴ Abay,2016:28

Eski Tunç Çağı'nda Anadolu'da siyasal eğilimleri incelerken bu döneme ait mezar hediyesi adetlerine de değinmenin faydalı olacağını düşünüyorum. Bırakılan hediyelerden dönemin ekonomik ve siyasal yapısına ilişkin değerlendirmeler yapılabilir.

Özellikle Neolitik ve Kalkolitik Çağ'da görülen mezarlara silah yerleştirme geleneği ETÇ Dönemi'nde daha yaygın bir hale gelmiş olup, bırakılan hediyeler arasında kama, hançer, kargı ucu, mızrak ucu bulunmaktadır.

M. Darga bu mezarlardan bu tür silahların çıkmasını, göçebe toplulukların yerleşik yaşam süren halka saldırması sonucu şiddet ile tanışan, yerleşik yaşam süren toplumların, kendilerini savunmaları adına belli bir yaştan sonra erkeklerin savaşçı olarak yetiştirilmesi olarak açıklamaktadır.²⁰⁵

ETÇ Dönemi'nde çok yaygın bir gelenek olan mezara silah bırakma adetinin daha sonraki dönemlerde azalma göstermesi aynı coğrafyada bazı durum değişiklikleri ve bu durumunda gömme adetlerine yansıdığı olarak yorumlanmıştır.²⁰⁶

Bu dönemde İkiztepe iskeletleri üzerinde çalışmalar yapan Yılmaz Selim Erdal tarafından ortaya çıkartılan sonuçlar ile birlikte aynı bölgede mezar ve ölü hediyelerinin yoğun olarak silahlardan oluşması, Anadolu'da siyasi olarak çok huzurlu bir ortam olmadığı, yer yer savaşlar olduğunu göstermekte, aynı zamanda iskeletlerin kafatası ve kol bölgesinde tespit edilen yaraların kesici alet yarası olması da bunu desteklemektedir.²⁰⁷

Kültürel gelişim açısından Anadolu'da çok etkili bir dönem ETÇ yerleşim yerlerinin çoğaldığı, siyasi çatışmaların baş gösterdiği, tunç kullanımı ile birlikte silahlanmanın ve bununla birlikte de savunma da artışın görüldüğü bir dönemdir.

²⁰⁵ Darga,2013:54-Ekmen,2013:21

²⁰⁶ Ekmen,2013:29

²⁰⁷ Massa-Şahoglu,2011:166

Anadolu’da birçok alanda farklılaşma ve gelişimin görüldüğü bu dönemde megaron tarzda inşa edilmiş yapılarda ve çanak- çömlek grubunda Balkan etkisinin de bulunabileceği belirtilmektedir.²⁰⁸

²⁰⁸ Yiğitpaşa-Öztürk,2017:247

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ESKİ TUNÇ ÇAĞI III DÖNEMİ (M.Ö. 2300-2000)

Bu evre ETÇ'nin diğer evrelerine bakarak daha hareketli bir evre olarak nitelendirilmiştir. Anadolu topraklarının verimli olması, maden işçiliği gibi konularda gelişmişliği nedeniyle bazı küçük topluluklar için cazip bir yer olarak görülmesine neden olmuştur.²⁰⁹Bu dönemde Balkanlar ve Trakya bölgesindeki yerleşim yerlerindeki durgunluktan göçlerin buradan olabileceği tahmin edilmiş, Luviler'in de göçü ile ilgili olduğu düşünülen bu felaket sonrasında göç edenlerin Çukurova'ya kadar geldikleri belirtilmektedir. Bu bölge ile Konya Ovası en çok zarar gören bölge olmuş, Doğu Anadolu Bölgesi ise hiç etkilenmemiştir.²¹⁰

Anadolu'da beyliklerin ortaya çıkmaya başladığı, kentleşme sürecine girildiği bir zenginleşme dönemi olan ETÇ II Dönemi Güney ve Batı Anadolu'da yangınların olmasıyla sona ermiştir. Bu felaket sonrası yanmış köylere, kalelere yeniden bir yerleşme yapılmamış olması nedeniyle yerleşim yeri sayısı azdır.²¹¹

ETÇ III Dönemi'ne girilmesi ile birlikte surlar ihtişamlı hale gelmiş, yönetici konumunda olanların bulunduğu saray olarak tanımlanan yapılar büyümüş, gelişen kentler o yörede merkez haline gelmiş ve göç edenlerin kültürleri ile Anadolu kültürleri sentezlenmiştir.²¹²

Bu döneme “Anadolu'nun gerçek protohistorik dönemi” denilmektedir. Çevredeki diğer ülkelerin yazılı belgelerinden Anadolu'ya ilişkin önemli bilgiler elde

²⁰⁹ Harmankaya,2002:30

²¹⁰ Sevin,2003:137

²¹¹ Sevin,2003:137

²¹² Harmankaya,2002:30

edilmektedir. Anadolu'nun Mezopotamya ile yakın ilişkiler içerisinde olduğu da bu kaynaklardan öğrenilmektedir.²¹³

Bu dönemde Mezopotamya'da bulunan Akad Devletinin Anadolu'ya önce ticaret sonra askeri güç ile girdiği yazılı belgelerde belirtilmektedir. Yine yazılı belgelerden, kent devletlerinden her birinin kendi ordularının olduğu ancak bir tehlike anında düşmana karşı birlik sağlandığı, halkın gerekli hallerde askere alındığı ancak henüz bu devletlerarasında siyasi birliğin sağlanmadığı öğrenilmektedir.²¹⁴

ETÇ III Dönemi “Beylikler Dönemi” olarak adlandırılabilir. Akdeniz Bölgesi, Güney Doğu Anadolu Bölgesi ve Batı Anadolu Bölgesi'nde kent devletleri yer almaktadır. Norşuntepe, Gedikli Karahöyük, Semayük, Gözlükule, Troia. Limantepe, Kanlıgeçit gibi yerleşim yerlerinde küçük kent devletlerini soyluların yönettiği görülmektedir.²¹⁵ Yaklaşık olarak 60 m çapında olan surun kuzeydoğusunda bulunan dörtgen kule kalıntıları yerleşimin anıtsal bir girişe sahip olduğunu göstermektedir.

ETÇ III Dönemi yerleşmelerine ait mezarlıklarda altın, gümüş gibi değerli madenlerin yanında kurşun, bakır ve tunç gibi madenlerden de çok sayıda buluntu ele geçmiştir. Kuyumculuk ve maden işçiliğinin ileri düzeyde olduğu görülmektedir. Ölü gömme adetlerinde ise sanduka ve küp mezar geleneğine ilaveten oda mezar geleneği de görülmeye başlanmıştır. Ancak bu mezar tipi Horoztepe ve Alacahöyük'te görülmektedir. Gedikli-Karahöyük yerleşim yerinde ise ölülerin yakıldıktan sonra “urne” isimli çömlek türüne konulduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Karahöyük'te anıtsal olarak tabir edilen oda mezarlar yoğun göçlerden etkilenilmesi sonucunda geleneklerde ortaya çıkan bazı değişiklikleri göstermektedir.²¹⁶

²¹³ Harmankaya,2002:31

²¹⁴ Harmankaya,2002:31

²¹⁵ Harmankaya,2002:32

²¹⁶ Harmankaya,2002:33

Batı Anadolu’da birçok yerleşim yerinde ETÇ II den ETÇ III Dönemi’ne geçişte yangınlar görülmektedir. Anadolu’da bu dönem yerleşmelerinin dağılımının Kilikya ile Troas hattında veya bu hatta yakın çevrelerde olduğu görülmektedir. Bu hat üzerindeki yoğun ticareti yerel özelliklerin kaybolmasına neden olmuş, ETÇ III Dönemi’nin başta “çömlekçi çarkı”nın kullanılması olmak üzere önemli karakteristik özellikleri bu hatta ortaya çıkmıştır.²¹⁷

ETÇ III Dönemi’nin geçiş süresinin en iyi örneklerinden biri de Küllüoba’dır. “Büyük Kervan Yolu” üzerinde yer alan bu yerleşim yerinde görülen ayak biçimli mühürler, çarkta yapılmış çanak çömlek grubu, “Suriye Şişesi” taklitleri Kilikya etkilerini göstermesi açısından önemlidir.²¹⁸

Batı Anadolu’da Neolitik ve Kalkolitik dönemde devlet düzeninin, paranın, ayrıcalıklı sınıf anlayışının olmaması durumu ETÇ II Dönemi’nde kendini feodal bir yapı olarak göstermeye başlar. Özellikle ETÇ I Dönemi’nde Karataş Semayük’te, ETÇ II Dönemi’nde Küllüoba’da görülen sosyal yapı ve mimari kalıntılarda yönetici sınıfın kendini göstermesi durumu ETÇ III Dönemi’nde merkezileşme ile birlikte daha çok görülmeye başlamıştır. ETÇ II in başlarında bakır ve kalaydan elde edilen tunçun kullanılması artık yönetici sınıfın gücü, varlıklılık göstergesi olarak görülmekte Troia hazineleri de bu durumu kanıtlamaktadır.²¹⁹

Yine bu dönemde Troia IIc Kalesi ve Liman Tepe yerleşmesi merkezi otoriteyi barındıran önemli yerleşimlerdir, Troia’daki idari yapı Küllüoba ile benzerdir. Batı Anadolu’da görülen bu değişimler Ege’nin de etkilenmesine neden olmuş Kikladlar ve

²¹⁷ Efe,2004:22

²¹⁸ Efe,2004:22

²¹⁹ Fidan,2017:114

Yunanistan’da “Lefkandi I-Kastri” olarak tanımlanan ve Anadolulaşma sürecinin başlangıcı olarak görülen evrenin başlamasına neden olmuştur.²²⁰

Batı Anadolu kökenli buluntuların Fırat Nehri ve hatta Kuzey Suriye’ye kadar yayılmış olması örneğin “mermer idoller” in ve “depas”ların görülmesi, Kuzey Suriye’de yer alan Tell Bia ve Tell Selenkahıyye’de de “depas” bulunması bu dönemde Batı Anadolu’nun siyasal ve kültürel açıdan ne kadar önem kazandığının bir kanıtıdır.²²¹

3.1.MARMARA BÖLGESİ

3.1.1. Kanlıgeçit

Kırklareli’nin 500 m güneyinde yer alır. Kırklareli Demiryolu tarafından tahrip edilmiştir. 1981 yılında saptanmış ve Kuzey, Güney ve Doğu olarak üç farklı yerleşim olarak değerlendirilmiştir. Yerleşim yeri ilk defa M. Özdoğan tarafından 1981 yılında tespit edilmiş olup, 1994 yılından itibaren M. Özdoğan ile H. Parzinger’in başkanlığında kazılmıştır. H. Parzinger’in ayrılması ile birlikte 1998 yılına kadar M. Özdoğan başkanlığında kazıya devam edilmiştir.

Yerleşimin kuzeyinde yapılan kazılarda ETÇ Dönemi’ne ait iç kale ortaya çıkartılmış. Aşağı şehrin varlığı ise güney tarafında yapılan kazılar sonucu ortaya çıkartılmıştır.²²²(Resim 17)

M.Ö 4.binyılın son evresine tarihlendirilmiştir. ETÇ II döneminden sonra M.Ö2050 senesinde büyük bir yangınla son bulmuştur.

²²⁰ Efe,2004:22

²²¹ Efe,2004:22,23

²²² Arı-Eres-Demirtaş,2010:230

Tablo 8. Kanlıgeçit Tabakalandırması

1.Tabaka	ETÇ III	M.Ö. 2050/2200
2.Tabaka	ETÇ II/III	M.Ö. 2200/2400
3.Tabaka	ETÇ II	M.Ö. 2200/2400
4.Tabaka	ETÇ I/II	M.Ö. 2200/2400

3.tabaka Balkanların ahşap kulübelerden oluşan kültürü Ezero Kültürü, Troya I ile çağdaş olduğunu gösteren basit bir yerleşme olmakla birlikte hemen üstünde bulunan 2. Tabaka mimari açıdan Troya II ile çağdaş ve Balkan ile Anadolu kültürünün beraber görüldüğü bir yerleşmedir. Bu yerleşmenin en iyi korunmuş tabakasıdır. 4 tane megaron bulunmuş olan bu yerleşmede Anadolu kökenli megaron geleneği kendini göstermektedir.²²³

38 cm çapında bir surun bulunduğu ETÇ III Dönemi çok korunaklı bir yerleşim yerinin varlığını göstermektedir.

Kanlıgeçit Trakya Bölgesi için Anadolu ve Balkanlar arasındaki ilişkileri göstermesi açısından oldukça önemlidir. Bölgenin tek Eski Tunç Çağı yerleşimidir. ETÇ II ve ETÇ III Dönemi'ne ait megaronlar tek örnektir. Megaron ve etrafı sur ile çevrili bu yerleşme planı Troia II ve diğer Batı Anadolu yerleşim yerleri ile benzerlik göstermektedir. Kanlıgeçit alt tabakaları Balkan türü bir kırsal özellik gösteriyorken ETÇ II ve ETÇ III Dönemi'nde dıştan gelişen bir etkiyle kentsel özellikler göstermeye başlamıştır.²²⁴

²²³ Arı-Eres-Demirtaş,2010:230

²²⁴ Arı-Eres-Demirtaş,2010:231

Kanlıgeçit'in megaron dönemlerinde Anadolu ile maden ticareti yapan bir yönetici sınıfının burada yaşadığı düşünülmektedir. Bu yerleşim yeri ETÇ maden ticaretinin Balkanlar'daki en uç örneği olması açısından son derece önemlidir.²²⁵

Kazılar sonucu ortaya çıkartılan buluntular hem Troia hem de İç Batı Anadolu ile benzerlikler göstermektedir. Ayrıca bu yerleşim yerinde bulunan at sayısının fazlalığı da dikkat çekmekte olup, bu da gelişen yeni ticaret sisteminde kervanların varlığını göstermesi açısından önemli bir gelişme olarak değerlendirilmiştir.²²⁶

3.1.2. Troia

ETÇ III Dönemi'nde yerleşmelerde ciddi oranda azalma görülürken bu yerleşmelerinin boyutlarında meydana gelen büyümeler yönetsel açıdan bazı değişimler olduğunu göstermektedir. Özellikle Batı Anadolu'nun kıyılarında büyük surlar kendini göstermektedir. Aşağı ve yukarı yerleşmeler de çok geniş alanlara yayılmaya başlamışlardır. Bünyelerinde fazla sayıda nüfusu barındırmaktadırlar. Troia bu dönemde büyük bir yerleşme halini almıştır. Yaklaşık 10 hektar bir alanı kaplamakta ve ilk defa aşağı yerleşmeye dair kanıtlar kendini göstermeye başlamıştır. Buranın varlığını kanıtlayan en önemli buluntu kale duvarında yaklaşık olarak 250 m uzakta ana kayaya oyulmuş hendekler ve direk duvarının mimari kalıntılarıdır.²²⁷

Bu dönem yöneticilere ait yapıların da kendini gösterdiği bir dönemdir. Troia'da yukarı şehirde bulunan IIA Megaronu'nun bu yerleşmenin yöneticisine ait olduğu belirtilmektedir. Kalın duvarları bulunan bu yapının temelleri çok düzgün taşlardan yapılmıştır. Ayrıca merkezi odada bir ocak yeri bulunmuştur.²²⁸

²²⁵ Arı-Eres-Demirtaş,2010:231

²²⁶ Arı-Eres-Demirtaş,2010:231

²²⁷ Fidan, 2017:112

²²⁸ Fidan,2011:112

Troia III Dönemi'nde Çark yapımı mallarda oldukça fazla bir artış görülmektedir. Troia II Dönemi'ne ait kaplar bu dönemde de aynen görülmektedir. Bu dönemde nüfusta fazlalaşma görülmekte, surun içinde yer alan evler “arı peteği” olarak tabir edilen şekilde birbirine yakın olarak inşa edilmektedir.²²⁹

Troia II Dönemi'nde yoğun olarak görülen “Denizsel Troia Kültürü” bu dönemde azalmıştır. Bu döneme ait bir buluntu yeşim taşından yapılmış bir ördedir. Özbekistan ve Afganistan'daki Pamir Dağı ve ayrıca Sibiry'a'da bulunan Sajan Dağları'nda bulunan yeşim gibi yarı değerli bir taşın burada görülmesi bu bölgeler arasındaki ticaretin varlığını göstermesi açısından önem arz etmektedir.²³⁰

Troia III yanık tabakasında, Troia I ve Troia III keramiğinin bir arada bulunmuş olması ile mimarinin de bir önceki evrenin planını takip ediyor olması Troia I ve III dönemlerinin ortak bir kültür olduğunu göstermektedir.²³¹

Anadolu'da erken dönemlerde bulunmuş olan “kubbeli fırın”lar ilk defa Troia III'ün sonunda görülmüştür.

3.1.3. Maydos Kilisetepe Höyüğü

ETÇ III Dönemi VIII. tabaka ile temsil edilmektedir. Bu döneme ait savunma duvarı kalıntıları ele geçirilmiştir. Sura dik açıyla uzanan kerpiçten duvar da vardır. Bu tabakanın en üst bölgesinden alınmış olan bir örnek C14 ile M.Ö. 2080-2060 yılları arasına tarihlendirilmiştir. VII. Tabakasının buluntuları Troia V'in özelliklerini yansıtmaktadır. Orta Tunç Çağı Dönemi'ne giren bir tarih olsa da ETÇ özelliklerini göstermesi nedeniyle “Geçiş Dönemi” denilmiştir.²³²

²²⁹ Sazcı,2008:295

²³⁰ Sazcı,2008:295

²³¹ Korfmann,1998:358

²³² Sazcı,2016:59-60

3.2.EGE BÖLGESİ

Bu evrede Ege Bölgesi'nin şu andaki halinden çok farklı olduğu, Gediz, Büyük ve Küçük Menderes nehirlerinin kenarlarında körfezlerin yer aldığı ve bu körfezlerdeki kıyı şehirlerinin bazılarının önemli yerleşim yerleri olduğu belirtilmektedir. ETÇ III Dönemi'nde Ege Bölgesi yerleşim yerlerinde belirgin bir azalma görülmektedir. Bu da kentleşmenin bir kanıtıdır.²³³

3.2.1. Limantepe

Limantepe III A Dönemi'nde bir duvar ile çevrelenmiş bir sitadel vardır ve yapının ortasında bulunması gereken dönemin önemli yapıları tahrip olmuştur. Bu döneme ait çevre duvarının dış tarafında çukur ve çöpler bulunmuştur. Çukurların içerisine kaplumbağa kabukları, depaslar, tankardlar ve seramikler bulunmuş hatta çukurların birinden altın bulunması nedeniyle bu çukurların törensel faaliyetler amacıyla kullanılmış olabileceği yorumları yapılmıştır.²³⁴

Limantepe ETÇ II ve ETÇ IIIA Dönemleri'nde barındırdığı anıtsal yapıları ve ihtişamlı surları nedeniyle(Resim 5) Ege de çok önemli bir yere sahip olmuş, Anadolu'nun Ege'ye açılan önemli bir liman şehri olarak tanımlanmıştır.²³⁵

Limantepe'de 2009 yılında yapılan kazılarda IV-2 tabasında ortaya çıkartılan bir bastiyon (Resim 4) şehrin yaklaşık olarak 500 m güneyinde ortaya çıkartılmış dönemin çok önemli bir buluntusudur. Ancak ETÇ III B Dönemi'ne ait olan IV-1 tabasında çok fazla kalıntı yoktur. Buluntular, şehrin eski ihtişamını kaybettiği şeklinde yorumlanmıştır.²³⁶

²³³ Harmankaya,2002:34

²³⁴ Erkanal-Şahoğlu,2012:226

²³⁵ Erkanal-Şahoğlu,2012:226

²³⁶ Erkanal-Şahoğlu,2012:227

3.2.2. Beycesultan

Beycesultan'da ETÇ III Dönemi yapıları S ve SX açmalarında bulunmuştur. Bu yapılar düzenlidir. X ve VIII. tabakalarda megarona benzeyen yapılar ortaya çıkartılmış, içinde bir fırın ve ocak bulunan bir yapının törenler ve toplumsal olaylarla ilgili olarak kullanıldığı düşünülmüştür. 2012 yılında ise ETÇ III Dönemi'ne ait olan taş temel ve çanak çömlek parçaları bulunmuştur. Çömlekçi çarkının ilk olarak bu evrede kullanılmaya başladığı görülür. ETÇ III a ve b olarak ayrılır.²³⁷

Bu bölgede görülen yıkım ve yangınlarının sebebinin M.Ö. yaklaşık 2300 yıllarında bölgeye gelen Luviler olduğu, bazı Hitit yazılı kaynakları ve Luvi hiyeroglif yazılı kaya anıtlarından ortaya çıkartılan bilgilere göre Luviler'in "Appawya", "Mira-Kuwaliya" vb. beylikler kurduğu ve Hitit kaynaklarında geçen "Arzawa Ülkeleri"nden Kuwaliya Ülkesi başkentinin ise Beycesultan olduğu düşünülmektedir.²³⁸

3.2.3. Seyitömer Höyük

Seyitömer Kütahya'nın 25 km kuzeybatısında aynı isimli köyün linyit işletmesi arazisindedir. İlk olarak 1989 yılında Eskişehir Arkeoloji Müzesi tarafından kazılan höyük 1990-1995 yılları arasında Afyon Arkeoloji Müzesi tarafından, 2006 yılından itibaren ise Dumlupınar Üniversitesi'nden Prof. Dr. Nejat Bilgen'in başkanlığını yaptığı bir ekip tarafından kazılmaktadır.²³⁹

V. tabakası ETÇ Dönemi ile tarihlendirilmiştir. Bu zamana kadar yürütülen çalışmalar sonucunda ETÇ III Dönemi'ne ait üç evre tespit edilmiştir. En erken yerleşimi olan C evresinde odalar arası geçişin bulunduğu, 9 basamaklı bir merdivenin ve 7 odanın

²³⁷ Harmankaya-Erdoğan,2002

²³⁸ Abay,2011:11

²³⁹ Ünan,2014:74

bulunduğu bu yapının konut ve oda sayısı olarak bir yöneticiye ait olma ihtimali belirtilmiştir.²⁴⁰

ETÇ III Dönemi'ne ait olan V. Tabaka mimari olarak, höyük strtigrafisi içinde yukarıdan aşağıya V-A, V-B, V-C olarak isimlendirilmiştir. V-B yapı katında höyüğün merkezinde megaron planlı ve diğer yapılardan bağımsız bir tapınak ortaya çıkartılmıştır. Güneybatı da bir saray binası ve höyük üst bölgesinde atöye, konut ve depo olarak kullanılmış yan yana dizilmiş halde yapılar bulunmuştur.²⁴¹ Saray, büyük bir ana oda, bir ön oda ve etrafını çevreleyen depo odalarından oluşmaktadır.²⁴² (Resim 18)

Bağımsız bir yapı olarak ortaya çıkartılan tapınağın toplam 5 kullanım evresi saptanmıştır. İlk kullanım evresi olan V-B de kompleks bir yapı iken diğer evrelerde bir ana oda, önde bir oda ve bir avludan oluşan megaron bir yapıya dönüşmüştür. Tapınağın ana odasının tam ortasında arkada boynuz biçimli bir çıkıntı olan ocak bulunmuştur. Söz konusu yapının tapınak olarak değerlendirilmesini kanıtlaması açısından, ana odanın tabanından çıkartılan rhytonlar oldukça önemli olarak değerlendirilmiştir.²⁴³

ETÇ III Dönemi'nin her evresinde boğa başlı kilden yapılmış ocaklar kendini göstermektedir.²⁴⁴

V-B evresinde kompleks bir yapı olarak kendini gösteren bu tapınağın yıkıldığı ve V-A evresinde yeniden inşa edildiği belirtilmektedir.²⁴⁵

V-A ve V-B evreleri birbirine yapı malzemeleri ve plan olarak benzerlik göstermekte ancak V-C evresi her iki evreden de farklı özellikler göstermektedir. V-C evresinin bir yangınla sona ermesinin ardından belli bir planla V-B evresi inşa edilmiş

²⁴⁰ Ünan,2014:74

²⁴¹ Bilgen-Bilgen-Çırakoğlu,2015:119

²⁴² Bilgen-Bilgen-Çırakoğlu,2015:141

²⁴³ Bilgen-Bilgen-Çırakoğlu,2015:125

²⁴⁴ Ünan, 2014:74

²⁴⁵ Bilgen-Bilgen-Çırakoğlu,2015:130

olup, bu evre bünyesinde hem dini özellikler taşıyan tapınak ile idareci ya da yönetici sınıfa ait olduğu düşünülen yapılar barındırması nedeniyle bu dönemde bir şehir görünümünü kazanmıştır.²⁴⁶

V-B evresinde yıkılan duvarlara ait yapıların V-A evresinde temel olarak kullanılmış olması nedeniyle V-A evresine ait yerleşim V-B evresi ile çok büyük benzerliklere sahiptir. Sadece saray yapı kompleksinde değişiklikler görülmektedir. V-A evresine ait yerleşim de büyük bir yangın felaketi ile sonlanmış ve höyükte bu felaket sonrası ETÇ Dönemi'ne ait bir yerleşim olmamıştır.²⁴⁷

ETÇ Dönemi yerleşim yerleri ile Seyitömer Höyük karşılaştırıldığında seramik üretiminin yerel halkın ihtiyacından fazla olacak şekilde olduğu görülmektedir, kil yataklarına sahip olan bu merkezin geçim kaynağının büyük oranda seramik olduğu ve burada üretimi yapılan birçok ürünün de ihraç edildiği düşünülmektedir.²⁴⁸

Asuman Kuru'ya göre Seyitömer Höyük ETÇ III Dönemi'nde yoğun olarak üretimi yapılmış olması nedeniyle; bu dönem halkı diğer yerleşimler ile kültürel kimliklerini seramik ile ortaya koymuşlardır.²⁴⁹

3.3.İÇ ANADOLU BÖLGESİ

3.3.1. Alacahöyük

Çorum'un yaklaşık 50 km güneybatısında bulunmaktadır. Alaca ilçesinin Alacahöyük Köyü'nde yer almaktadır. 1835 yılında W.C. Hamilton Sfenksli Kapıyı ayakta görerek 1842 yılında Batı'ya tanıtmıştır. 1907 yılında ise Macridy Bey bu Sfenksli Kapı olarak tanımlanan yerin çevresinde birçok kazı gerçekleştirmiştir. Daha sonra H.H.

²⁴⁶ Ünan,2014:74

²⁴⁷ Bilgen-Bilgen-Çirakoğlu,2015:150

²⁴⁸ Bilgen-Bilgen-Çirakoğlu,2015:162

²⁴⁹ Kuru,2016:141

von der Osten'in de buranın bilimsel tanıtımını da yapmasından sonra ünü arkeoloji dünyasında yayılmıştır.²⁵⁰

Alacahöyük'te kazılar başlamadan önce Atatürk'ün isteği üzere H.Z. Koşay tarafından çeşitli kurtarma kazıları yapılmıştır. Atatürk'ün çok büyük önem verdiği ve kazı giderleri için kendi cebinden 3000 lirayı Afet İnan'a verdiği bu kazı Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk milli kazısıdır.²⁵¹

1935 yılında başlayan kazılarda ETÇ III Dönemi'nin sonuna tarihlendirilen zengin mezar hediyelerinin bulunduğu kral mezarları dönemin en önemli buluntularındandır.

Alacahöyük, Kalkolitik Dönem'den Demir Çağı'na kadar kesintisiz 14 yapı katına sahiptir. ETÇ 5.,6.,7., ve 8., yapı katları ile temsil edilmektedir. Bu döneme ait 13 mezar ortaya çıkartılmıştır. 5.,6., ve 7. katlara ait olduğu belirtilen bu mezarlardan çıkartılan ölü hediyeleri bu döneme ilişkin birçok bilginin elde edilmesini sağlamıştır. Özellikle altın ve gümüş buluntunun fazlaca olduğu bu mezarlardan değişik formlarda metallere döküm ile şekillendirilmiş silah ve hayvan figürleri son derece gelişmiş işçilik düzeyini göstermesi açısından önemlidir. Bu mezar buluntuları arasında yer alan elektrik, altın ve gümüş den yapılarak kıymetli taşlar ile süsleme yapılmış takılar, süsleme objeleri ve kadehler mezarlarda gömülü olanların statülerine ilişkin bilgiler de vermektedir.²⁵²

Alacahöyük'te bulunan 13 mezar yönetici ve soylu sınıfına aittir. (Resim 18) Mezarların çoğu birbiri üzerine yapılmıştır. Bu mezarlığın birçok kuşağın gömüldüğü yer olması nedeniyle de dinsel açıdan da önemli bir merkez olduğu düşünülmüştür.²⁵³

²⁵⁰ Çınaroğlu,2018:2

²⁵¹ Çınaroğlu,2018:2

²⁵² Çınaroğlu,2018:6

²⁵³ Harmankaya-Erdoğan,2002

Rahip, kral, başkan, bey, prens, prenses, kraliçe gibi idareci sınıfa ait olan ölümlerin mezara yatırılış biçimleri de bir bütünlük olduğunu göstermektedir. Hoher şeklinde, sağ yanlarına yatırılmış olarak ve başlar hep batıda bulunmuşlardır. Ölü hediyeleri de yanlarına düzenli bir şekilde bırakılmıştır. Erkeklerle ait olan mezarlardan silahlar bel hizasında iken kadınlara ait mezarlarda da mücevherler dışında silah da bulunması söz konusu kadınların kraliçe statüsünde oldukları şeklinde yorumlanmıştır.²⁵⁴

Alacahöyük III. Kültür Katı'na ait kral mezarlarında ele geçirilen oldukça zengin buluntulardan M.Ö. 2400-2100 yıllarına tarihlendirilmiş olup, yaklaşık 300 yıl süren ETÇ III Dönemi'ne ait olan bu zengin mezar buluntuları Anadolu'nun dini, ekonomik ve sosyal yapılarına ilişkin bilgiler vermekle birlikte o dönemin teknolojik gelişmişlik düzeyi hakkında da önemli bilgiler vermektedir.²⁵⁵

3.3.2. Acemhöyük

Aksaray'ın Yeşilova ilçesinde bulunan Acemhöyük Anadolu'nun büyük höyüklerindendir. İlk defa 1962 yılındaki kazılarda ortaya çıkartılan ve Acemhöyük'ün tümüne yayıldığı görülen ve Asur Ticaret Kolonileri Çağı ile tarihlendirilen zengin buluntuları ile fark edilmiştir.²⁵⁶

1962 ve 1988 yıllarında Ankara Üniversitesi DTCF öğretim üyesi Prof. Dr. Nimet Özgüç tarafından 1989'dan itibaren ise Prof. Dr. Aliye Öztan başkanlığında kazılar yapılmıştır.

Yerleşimin güneydoğu eteğinde yapılan kazılarda Eski Tunç Çağı yerleşiminin ETÇ III sonlarında geniş bir alanda bulunduğunu göstermektedir. XI. Tabakada yapılan kazılarda yaklaşık olarak 60 m'lik bir kısmı ortaya çıkartılan bir sur, dönemin önemli

²⁵⁴ Harmankaya-Erdoğan;2002

²⁵⁵ Çınaroğlu,2018:11

²⁵⁶ Kamlı,2017

buluntuları arasında yer almaktadır. Surun hemen kuzeyinde yapılan çalışmalar da ise söz konusu sur duvarına dayanmış konut olduğu düşünülen mekanlar bulunmuştur. Bu sura dayalı olan mekanlarda bulunan 1000 civarında sapan ve küllü dolgu bu tabakanın bir saldırı sonucu sona erdiğini göstermektedir.²⁵⁷

Bu yerleşimde ETÇ Dönemi'nin önemli buluntuları arasında ayak şeklinde bir mühür ile pişmiş topraktan yassı idol parçası yer almaktadır.

Saldırı ile sona eren XI. tabakanın üzerinde ortaya çıkartılan X. tabakada mimarinin değişiklik gösterdiği, bu dönemde surun kullanılmadığı ve üzerine yapılar inşa edildiği ortaya çıkmıştır. Kerpiç temelli yay biçimli uzanan mekanlardan ele geçirilen buluntular buraların konut olarak kullanıldığının göstergesi olarak yorumlanmıştır.²⁵⁸

Acemhöyük ETÇ tabakalarında “intermediate” olarak tabir edilen seramik grubu tespit edilmiş olup, IX. ve IV. tabakalarda fazla sayıda ele geçirilmiştir. Yüzey genellikle açık kahverengi olan bu seramik türü açık krem ve kahverengi astarlıdır. Birçoğu çömlekçi çarkı ürünüdür. Tabak ve tankardlardan oluşan seramikler ETÇ III Dönemi için Acemhöyük yerleşim bu buluntuların ele geçirildiği diğer yerleşimler ile kronolojik ve kültürel bağlantı kurulabilmesi açısından oldukça önemlidir.²⁵⁹

3.3.3. Küllüoba

Bu dönemde megaron kompleksin dolgusu üzerinde tabakalanmış olarak ETÇ III Dönemi'ne ait dört ayrı evre bulunmuştur. En alt tabakada iyi korunmuş ev duvarlarına rastlanmıştır. Bu dönemde koyu kırmızı ya da kırmızı kahverengi renkli “Red Coated

²⁵⁷ Kemiş,2018

²⁵⁸ Kemiş,2017

²⁵⁹ Kemiş,2017

Ware” olarak tabir edilen mal grubu ortaya çıkmıştır. Yine bu dönemin önemli buluntuları “üç ayaklı mutfak kapları”dır.²⁶⁰

ETÇ III Dönemi’ne ait diğer katta “Red Coated Ware” grubunda morumsu ve kırmızlı astarlı ve Polatlı VIII. Kattan sonra görülenle benzer ve ya aynı özellikleri taşıyan bir çanak çömlek buluntusu vardır. “Fluted Ware” benzeri oluklu bezemeler de yine bazı depaslar üzerinde bu dönemde görülmüştür. “Üç ayaklı mutfak kabı”, “Troya Tabakları” ve bir adak çukuru içinde bulunan bütün bir depas önemli buluntu grupları içinde yer alır.²⁶¹

ETÇ III’ün orta döneminde ayak biçimli ıstampa mühür bulunmuştur. Ancak ETÇ III Dönemi’nin son evresinde herhangi bir mimari buluntuya rastlanılamamış sadece adak ve çöp çukurlarından ele geçen malzemeler bu dönemin buluntularındandır. Tipik olarak “Orta Anadolu” geçiş evresi özelliklerini yansıtmamasına rağmen Küllüoba’da “Kapadokya Boyalıları” olarak anılan ve bu yöreye özgü olan seramik grubuna ait hiçbir buluntu ele geçirilemediği de belirtilmektedir.²⁶²

Tüm bu ortaya çıkan buluntular, ETÇ II Dönemi’nden itibaren Kuzey Ege ile Suriye-Kilikya bölgeleri arasında Küllüoba’nın da yer aldığı yol hattı boyunca Eskişehir, İznik, Konya Ovası üzerinden yoğun ticari alışverişlerin yaşandığını ortaya çıkartmaktadır. Bu yoğun ticaret giderek gelişen, zenginleşen kentleşen yerleşmelerin oluşmasına yol açmış, Küllüoba’da bu süreçteki aşamalar hakkında bilgi vermesi açısından önemli yerleşim yerlerindendir.²⁶³

Küllüoba seramik buluntularının da kanıtladığı üzere bu dönemde Batı Anadolu yeni bir siyasi oluşumun içerisine girmeye başlamıştır. Ancak İç ve Orta Anadolu benzer

²⁶⁰ Efe-Ay-Efe,2001:51-52

²⁶¹ Efe-Ay-Efe,2001:52

²⁶² Efe-Ay-Efe,2001:52

²⁶³ Efe-Ay-Efe,2001:55

özellikler gösterirken Batı Anadolu'nun kıyıları da Ege Dünyası ile bütünleşmeye başlamış bu durum da Kervan Yolunun önemini kaybetmeye başlaması ile birlikte Batı Anadolu'da yeni bir ticaret sistemi oluşmaya başlaması şeklinde yorumlanmıştır.²⁶⁴

3.3.4. Alişar

ETÇ III Alişar'da III. tabaka ile temsil edilmektedir. Terastaki 12.yapı katı ve Tepedeki 6-5 yapı katları bu dönemin buluntularına ait katlardır. Teras tarafındaki kent büyümüş ve 6. yapı katında ise 1.5m kalınlığı olan bir sur duvarı mevcuttur. Buranın bu dönemde önemli bir beylik merkezi olduğu düşünülmektedir.

ETÇ II ve III kerpiçten, taş temelli bir sur duvarı şehri çevrelemektedir. Bu dönemin askeri mimarisi bu şehrin önemli bir yerleşme olduğunu kanıtlamaktadır.²⁶⁵

ETÇ IIIb Dönemi'nde hem çark hem de el yapımı kaplar ele geçirilmiştir. “Kapadokya Boyalıları” koyu kırmızı ya da koyu kahverengi boyalıdır. Kendilerine has geometrik desenleri ile dikkatleri çekmektedir.²⁶⁶

3.3.5. Kültepe

Kayseri'yi Sivas'a bağlayan yol üzerinde yer alan Karahüyük'ün ETÇ III Dönemi'ni 13, 12 ve 11.yapı katları temsil eder. 13. Yapı katı yangın geçirmiş ve tam olarak açığa çıkarılamamıştır. 12. Yapı katında tapınak benzeri bir yapı ortaya çıkartılmıştır.²⁶⁷

ETÇ III Dönemi'ne ait seramiklerde hem yerli hem de ithal örnekler görülmüştür. 11b ve 12. Yapı katlarında çark yapımı, tek renkli ve çok renkli kaseler

²⁶⁴ Efe-Ay-Efe,2001:55

²⁶⁵ Ünsal,2016:57

²⁶⁶ Ünsal,2016:57

²⁶⁷ Harmankaya-Erdoğan,2002

birlikte ele geçirilmiştir. Batı Anadolu Bölgesi'ne özgü olan “çift kulplu kupalar” sadece İç Anadolu Bölgesi'nde görülmekle kalmamış, Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde de görülmüştür. Yine 12. yapı katında Kilikya boyalı malından parçalar bulunmuş ve ayrıca Kuzey Suriye'dekilere benzeyen çift kulplu ve çark yapımı olan kadehler bu dönemdeki ilişkileri göstermek açısından önemlidir.²⁶⁸

Kültepe'de bu dönemde toprak mezarlar çömlek ve küp mezarlar, sanduka mezarlar vardır. 11b, 12 ve 13 yapı katlarından elektrum, altından yapılmış süs eşyaları ele geçirilmiştir. 13. yapı da ise telkari, küpe ve altın kursun bulunması Ur Kral Mezarlığı ile olan ilişkinin kanıtı olarak görülmektedir.²⁶⁹

Akad krallarından Sargon'a ait olan ve Asur dilinde yazında metinde “*i-mar-si-im/qa-qa-da-ti-su-nu ar-ku-us sa-ni-um-Ka-ni-si <e>*” Kanis Kralı'ndan bahsedilmiştir. Naram-sin ait olan bir metinde ise isyan eden 17 kraldan birinin de Kanis Kralı olduğu yazar.²⁷⁰

Kültepe'de en son yapı katında dinsel nesneler olan mermerden yapılmış küçük tanrı, tanrıça biçimli idollerden fazla ve ana tanrıçayı simgelediği düşünülen su mermerinden yapılmış oturan şeklindeki heykelciklerden bulunmuştur. Seramik buluntuları olarak ise “*intermediate*” olarak isimlendirilen Geçiş Dönemi Seramiği ile Kapadokya Seramiği'nden kaplar ele geçirilmiştir. Kahverengi, portakal rengi ve sarı üzerine siyah veya koyu kahverengi bezemeli Kapadokya Seramiklerinin kökeninin Kuzey Suriye'ye dayandığı düşünülmektedir.²⁷¹

Kültepe (Kaniş) buluntuları arasında yer alan depas, kase ve iki kulplu bardaklar Batı ile olan ticari ilişkilerini kanıtlayan buluntulardandır. Kuzey Suriye ve Mezopotamya

²⁶⁸ Harmankaya-Erdoğan,2002

²⁶⁹ Harmankaya-Erdoğan,2002

²⁷⁰ Lort,2018:7-8

²⁷¹ Harmankaya:2002:36

ile olan ticari bağlantının varlığı ise silindir şekilli mühürler, şişe biçimli kaplar olarak kendini göstermektedir. Kaniş'in içinde bulunduğu bu ticari konum M.Ö. II. Bin yılın başlarından itibaren buraya gelen Asurlu tüccarların buradaki ticaret ağına katılmalarını kolaylaştırmıştır.²⁷²

3.4.AKDENİZ BÖLGESİ

3.4.1. Tell Tayniyat

Hatay'ın kuzeydoğusunda bulunan Tell Tayniyat Türkiye'yi Haleb'e bağlayan karayolu üzerinde yer almaktadır. 1933 yılında saptanan ve 1935 yılında R.J Braidwood başkanlığında kazı çalışmaları başlatılmıştır. ETÇ III a evresi 2-5.yapı katları (5-6 Amik I evresi) ile ETÇ IIIa evresi ise 1. yapı katı (Amik J Evresi) ile temsil edilmektedir. Amik J evresinde özel evlere ait olan kerpiçten duvar kalıntıları bulunmuştur. Dönemin en önemli buluntusu Troia IV. tabakada görülen bir depastır. Depasın burada görülmesi ticaret ilişkilerini ortaya çıkartması açısından önem arz etmekte yine ticari faaliyetleri göstermesi açıdan bir diğer önemli buluntu da “gri ağıllı şişe formu”dur ve Karaz malıdır.²⁷³

Amik I Dönemi'ne ait yapı katlarında ele geçirilen hayvan figürleri ve pişmiş topraklar idoller de Tell Tayniyat'ın Mezopotamya ile olan ilişkileri yansıtmaktadır. J evresinde ele geçirilen figürler arasında kurbağa benzeri bir hayvanın arkasında oturan ana tanrıça ve iri kulaklı, şiş gözlü, uzun burnu olan yarım kafalı olanlar dikkati çekmektedir. Madencilik Faaliyetleri ise J evresinde yerleşmenin içinde olduğu ele geçirilmiş olan bir kil kalıp ile kanıtlanmıştır.²⁷⁴

²⁷² Harmankaya:2002:36

²⁷³ Harmankaya-Erdoğan,2002

²⁷⁴ Braidwood-Braidwood,1960;Harmankaya- Erdoğan,2002

3.5.DOĞU ANADOLU BÖLGESİ

ETÇ III Dönemi'nde bu bölgede Norşuntepe, Korucutepe, Tepecik ve Arslantepe büyük yerleşim yerleri arasında yer almaktadır. Bunların yanı sıra Malatya Şemsiyetepe, Gelinciktepe, İmikuşağı, Pirod ve Elazığ yakınlarında Pulur, Değirmentepe de bu dönemde kazı yapılan küçük yerleşmelerdir. Bu dönemde Korucutepe ve Pulur'da at nalı şeklinde ocaklar ve sunakların yer aldığı yapılar bulunmaktadır. Norşuntepe'de ise bir bey veya yöneticiye ait olduğu düşünülen bir saray bulunmakta ve yapı Doğu Anadolu'nun en erken örneklerindendir.²⁷⁵

3.5.1. Norşuntepe

Norşuntepe'de ETÇ III Dönemi'nde 14.yapı katından sonra kerpiç evler yeniden görülmüştür. Özellikle 9. Yapı atından itibaren mahallelerde, sokaklar, yokuşlar, teraslı kerpiç evler vardır ve kentleşme kendini göstermeye başlamıştır. Yöredeki en eski saray 7.yapı katındadır. İçerisinde 21 tane depolama amaçlı küp ağızlarına kadar gömülmüş olarak bulunmuştur. Bu yapı katındaki evlerin içinde fırın ve ocak kalıntıları bulunmuştur. ETÇ IIIb evresine tarihlendirilen ve 7. Yapıda bulunan sarayın kalıntılarının üzerinde 6. yapı katında yer alan ihtişamlı 2700 metrekare boyutunda bir yapı yer almaktadır. Bu yapının doğu tarafında başka bir mekan yer almaktadır. Buranın bazı odaları mutfak bazıları da işlik olarak işlev görmüştür.²⁷⁶

Altınova bölgesinin büyük höyüklerindendir. Yaklaşık olarak 35 cm yüksekliği olan konik şekilli bir tepedir. ETÇ III Dönemi 14. Yapı katından itibaren başlar. 9.Yapı katında birbirlerini kesen sokaklar, mahalleler görülmektedir. Yapılar arasında bağımsız avlular görülmekte kentleşme kendini iyice belli etmektedir. 7. Yapı katında bulunan bir saray bulunmaktadır. 21 adet sıvı ve tahıl depolama amaçlı olan küp ele geçirilmiş.

²⁷⁵ Sevin,2003:147-148

²⁷⁶ Harmankaya-Erdoğdu,2002

Odalardan birinde üçlü at nalı şeklinde olan bir ocak bulunmuş olması buranın bir kült yeri olduğunu düşündürmüştür.²⁷⁷

M.Ö. 2200 yıllarına tarihlendirilen anıtsal olarak tabir edilen sarayın Altınova'da yaşayan bir beye ait olduğu belirtilmektedir. Norşuntepe'nin Altınova bölgesi yerleşimlerinin başkenti olduğu şeklinde yorumlar bulunmaktadır.

3.5.2. Sos Höyük

Erzurum'un 24 km kuzeydoğusunda Pasinler'e 13 m uzaklıktadır. Höyük Güzelova, Pulur ve Karaz'da kazı çalışmalarında bulunan ekip tarafından fark edilmiştir. 1987 yılında ise Atatürk Üniversitesi ve Erzurum Müzesi ortak kazısından sonra 1994 yılında A. Sagona tarafından kazı çalışmaları yapılmıştır. Eski Tunç Çağı Vb-d yapı katlarıyla temsil edilmektedir.²⁷⁸

ETÇ III Dönemi'ne ait çok fazla oval ve yuvarlak şekilli çöp çukuru açığa çıkartılmıştır. Mezarlarda ETÇ III Dönemi'ne ait Gürcistan'ın Eken Trialeti ile Martkopi kültürlerine görülen örnekler ele geçirilmiştir. Kura Aras kültürüne ait mallar ise Orta Tunç Çağı'nın ortalarına kadar birtakım değişikliklerle kendilerini göstermişlerdir.²⁷⁹

ETÇ III Dönemi'nde Sos Höyük'te Kura Aras Dönemi'nin malların dışında, Gürcistan'ın Trialeti ve Martkropi mallarıyla da temsil edilmekte ancak bu evre buluntuları sadece çöp çukurları ve mezarlıktan ele geçirilmiştir.

3.5.3. Korucutepe

Elazığ'ın 30 km doğusunda Altınova'daki büyük höyüklerden biridir. Höyük 12 tabakadan oluşmaktadır. ETÇ IIb Dönemi F evresi ile ETÇ IIIa ise E evresi ile temsil

²⁷⁷ Harmankaya-Erdoğan,2002

²⁷⁸ Harmankaya-Erdoğan,2002

²⁷⁹ Harmankaya-Erdoğan,2002

edilmektedir. E evresinde temeli taş olan kalın duvarlı bir tespit edilmiş. Bu yapının kutsal amaçlı olarak kullanıldığı içinde bulunan ocaklardan anlaşılmış olup C, D ve E yapı katlarında “andrion” isimli kutsal ocaklara ait parçalar da bulunmuştur. Benzeri Akad ve Er hanedan dönemlerinde görülen kuş kafalı, iri bedenli kadın heykelinin D evresinde de görüldüğü belirtilmiştir.²⁸⁰

3.6.GÜNEY DOĞU ANADOLU BÖLGESİ

ETÇ de Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde de kentleşme kültürü görülmekte olup, Mezopotamya ve Suriye kültürleriyle olan sosyal ve ekonomik etkileşimler bu durumu hızlandırmıştır.

²⁸⁰ Harmankaya-Erdoğan,2002

ETÇ III DÖNEMİNDE SİYASAL YAPIYA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME

ETÇ I ve ETÇ II Dönemi'ne ait siyasi değerlendirmeleri yaparken o dönemlerdeki önemli yerleşim yerlerinin kazı sonuçlarına dair verilerin toplanıp değerlendirip, yorumlanmasına dayanırken ETÇ III Dönemi'ne ait olarak sadece kazı sonuçları değil ayrıca Akkadlı krallara ait bazı çivi yazılı tabletlerde o dönemin siyasi ve sosyal durumu hakkında bilgiler verecek sınırlı sayıda da olsa yazılı kaynaklarda mevcuttur.

ETÇ'nin bu son dönemi hakkında en yoğun bilgilerin bulunduğu yerlerin başında Alacahöyük gelmektedir.

Alacahöyük'te bulunan kral mezarlarına bırakılan hediyelerden o dönemde Anadolu'nun siyasi, sosyal ve dini yapılanması hakkında çok önemli bilgiler vermektedir. Söz konusu mezarlara kimlerin gömüldüğü ve hangi eşyaların ölü hediyesi olarak bıraktığı hakkında çıkarımlar yapılabilmiştir.

Alacahöyük'ün o dönemde küçük bir beylik merkezi olduğu ve bu mezarların dönemin yönetici sınıfı üyelerine ait olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Alacahöyük, Horoz Tepe'deki kral mezarları buluntuları arasında 17 tane ince işçiliği olan halka veya yarı daire şekilli “kendi tınlar” müzik aletleri bulunmuştur. Büyük ihtimalle cenaze törenleri için yapıldığı, bu objelerin evren ya da güneşi temsil ettiği ve yüksek mevkideki insanların cenaze törenlerinde kullanıldığı ve ölünün diğer kıymetli eşyaları ile birlikte bu çalgıların da mezara koyulduğu belirtilmiştir.²⁸¹

Acemhöyük ETÇ III Dönemi'ne tarihlenen V-C evresinin bir yangınla sona ermesinin ardından belli bir planla V-B evresi inşa edilerek, bu evre bünyesinde hem dini

²⁸¹ Karaağaç,2018:291-292

özellikler hem de tapınak ile idareci ya da yönetici sınıfa ait olduğu düşünülen yapılar barındırması nedeniyle bu dönemde bir şehir görünümünü kazanmıştır.²⁸²

ETÇ Dönemi'nde Alacahöyük gibi beylik merkezi olduğu düşünülen diğer bir önemli yerleşim yeri de Alişar'dır. Bu yerleşim yerinin etrafının kerpiç bir surla çevrili olması ve askeri bir mimari yapı²⁸³ özelliği göstermesi dönemin gücü elinde bulunduran bir merkez olduğunun önemli göstergelerindendir.

ETÇ III Dönemi Kültepe'de 13-11. Yapı katları ile temsil edilmektedir. 12. Tabakada tapınak olduğu düşünülen bir yapı bulunmaktadır. Bu dönemde Kültepe'nin idare merkezi olduğu belirtilmektedir.²⁸⁴ Kültepe dönemin ticaret ağlarını ve diğer şehirlerle olan ilişkileri kanıtlaması açısından çok önemli bir yerleşim yeridir. Silindir mühürler ve şişe şeklindeki kaplar ile Mezopotamya ve Kuzey Suriye ile olan ticari ilişkileri gösterirken buluntular arasında yer alan iki kulplu bardak ve depaslar da Batı Anadolu ile olan ilişkileri kanıtlamaktadır.

Bu dönemde sur ile çevrili olan kale ve bir aşağı şehir yerleşimi görülen yerlerden biri de Kırklareli Kanlıgeçit'dir. Sitadel içinde Troia II dekine benzer 3 tane megaron bulunmaktadır. Bu aşağı şehir ve sur ile çevrili kalenin İç Batı Anadolu halkı tarafından koloni olarak kurulduğu düşünülmüştür.²⁸⁵

Kanlıgeçit'in bu döneminde Anadolu ile ticari faaliyetlerde bulunan idareci bir sınıfın olduğu da düşünülmüştür.

Kanlıgeçit Eski Tunç Çağı'nın ilk döneminde kırsal bir Balkan yerleşimi izlemi verirken II. ve III. Dönemde kentleşme kendini göstermektedir.

²⁸² Ünan,2014:74

²⁸³ Ünsal,2016:57

²⁸⁴ Yakar ,1985

²⁸⁵ Sevin,2003:139

Orta Anadolu’da ETÇ III Dönemi’nde Ankara ve çevresindeki höyükler de sosyal ve siyasal yapıya dair bilgiler vermektedirler. Ankara’nın 14 km güneybatısında bulunan Ahlatlıbel’in Gülçin İlgezdi Bertram tarafından bir Eski Tunç Çağı yerleşim yeri olduğu beyan edilmiştir.²⁸⁶ Ahlatlıbel’in yerel bir yöneticiye ait bir yerleşim olduğu ve ETÇ II Dönemi’ne uzanan zengin metal buluntuların olduğu Yakar tarafından belirtilmiştir.²⁸⁷

Ankara çevresi yerleşimlerinin önemli höyükleri Ahlatlıbel, Karaoğlan ve Etiyokuşu’dur. Ahlatlıbel ETÇ II ve III Dönemlerinde üst düzey bir idareciye ait konut ve yerleşim yeri içinde bulunan mezarlık, kazılar sonucunda ele geçen buluntuların Alishar buluntuları ile benzemeleri kazı sonuçlarından elde edilen en önemli bilgilerdir. Etiyokuşu ve Karaoğlan yerleşimlerinin ise ETÇ’ye ait dönemlerde iskanın varlığı görülmektedir.²⁸⁸ Etiyokuşu’nda surla çevrilmiş bir yerleşimin varlığı, Koçumbeli’de de Ahlatlıbel’de olduğu gibi yerel bir gücü temsil eden aileye ait bir yerleşme olduğu belirtilmiştir.²⁸⁹

Günümüze kadar Ankara’nın güneyinde ETÇ yerleşmelerine ait yerlerde kazılar yapılmış olup, bunların başında Ahlatlıbel gelmektedir. Burası sadece ETÇ dönemine ait buluntu vermektedirken Gölbaşı’nda yer alan Koçumbeli yerleşim yerinin yaklaşık olarak 14 km. güneyinde bulunan Karaoğlan Höyük 1937-1942 yılları arasında Remzi Oğuz Arık tarafından kazı çalışmaları yapılmıştır. ²⁹⁰ Karaoğlan Höyüğü’nün birçok tabakasında ETÇ dönemine ait buluntular yer almaktadır. Geç Kalkolitik dönemden ETÇ’nin son dönemine kadar çanak çömlek ürünlerinin ilerlemesi hakkında bilgiler vermesi nedeniyle önemli bir yerleşim yeridir. Yine Ahlatlıbel’in 600 m kuzeydoğusunda bulunan

²⁸⁶ Bertram İlgezdi - Bertram,2010:387

²⁸⁷ Yakar,1985; Gökalp, 2014:468

²⁸⁸ Gökalp,2014:490

²⁸⁹ Yakar, 1985

²⁹⁰ Arık, 1939-Arık,1948

Koçumbeli yerleşmesi ise tümüyle açığa çıkartılmıştır. Bu yerleşim yerine ait buluntuları Ahlatlıbel çanak çömlek ve küçük buluntuları ile büyük benzerlikler göstermektedir.²⁹¹

1974 yılından itibaren İkiztepe’de yapılan kazılarda 674 toprak mezar arasından 46 sının ETÇ III döneminde yaşamış ve seçkin sınıftan olan insanlara ait olduğu mezarda bulunan silah, takı, alet gibi eşyaların cinsiyet ve yaşa göre farklılıklar göstermesinden İkiztepe’de değişik sınıflardan insanların yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda İkiztepe’de ele geçirilen boğa kültü, kabartmalı mızrak uçları bu yöre insanının Hititlerin ataları olduğu düşünülmektedir.²⁹²

İkiztepe basit toprak türü mezarlarında bulunmuş olan iskeletlerde hepsinin sırtüstü ve kollar yanda gömülmüş olarak bir yatış yönüne ait birlik olmadığı belirtilmiş olup, bu mezarlardan 17 sinde yapılan incelemede mezarlardan bulunan eşyaların mezar hediyesi olarak değil kişilerin kendilerine ait olan malları olduğu eşyaların sayılarından ve farklı türlerde olmalarından anlaşılmıştır. 35-40 yaş civarı erkek iskeleti içeren Sk.645 ve Sk.658 nolu mezarların farklı dönemlerin liderlerine ait olabileceği belirtilmiştir.²⁹³

ETÇ III Dönemi’nde Beycesultan VIII. ve X. Yapı katlarında içerisinde ocak ve fırın bulunan yapının törenler için kullanılmış olabileceği belirtilmiştir. Yine Ege Bölgesi’nde Troia da ETÇ III Dönemi’nde II. yapısında bir sur duvarı ve bir saray benzeri yapının bulunduğu ve bir yönetici sınıfının yer aldığı kenttir. Troia’nın 2c-g evresi ETÇ III olarak tarihlendirilmekte ve büyük bir sur duvarı ile Troia hazinelerinin de bu döneme ait olması ile bu dönem bir kralın bulunduğu şehir olarak ifade edilmiştir.²⁹⁴

Tarsus Gözlükule ETÇ III Dönemi dört evrelidir. İlk evrede görülen küçük mimari buluntular daha sonraki dönemde yerini megaron planlı evlere daha sonraki

²⁹¹ Bertram İlgezdi - Bertram ,2012:119

²⁹² Bilgi, 2005:15

²⁹³ Bilgi,2010

²⁹⁴ Yiğit,2003:171

dönemlerde ise büyük bir kent merkezi görünümündedir. Buranın yerel bir krallığa ait merkez olabileceği düşünülmektedir.²⁹⁵

Doğu Anadolu Bölgesi'nde Korucutepe ve Pulur'da bu dönemde aile tapınaklarında sunaklar, kabartmalı kutsal ocaklar görülmekte, Elazığ Altınova'da ise küçük köy yerleşimleri boşalmış ve yöreye hakim bir beyin yaşadığı düşünülen bir saray yapısı kendini göstermektedir.²⁹⁶

ETÇ III, Anadolu'da belli bir bölgede hakimiyeti olan askeri ve siyasi gücün de kendilerinde bulunduğu sülalelerin belirmeye başladığı dönem olarak tanımlanmıştır.²⁹⁷ Bu dönemde kentleşme kendini Anadolu'da göstermeye başlamıştır. Saray ve Kamu binası olarak olduğu düşünülen büyük ve fazla odalı binaların varlığı da kazı sonuçları ve bazı yazılı kaynaklara göre kesinlik kazanmıştır.²⁹⁸

Bu dönemde Anadolu'da da Mezopotamya gibi hareketli bir şehir hayatı görülmektedir.²⁹⁹

Sosyal statülerin varlığını, özel mülkiyetli gösteren kanıtların en önemlileri arasında mühürler bulunmaktadır. Anadolu'da birçok yerde silindir ve damga mühürler görülmekte, Silindir mühürlerin varlığı M.Ö 4.binyıl sonlarına dayanmakta Mısır, Suriye ve Anadolu'da görülmektedir. Damga mühürler ise neolitik dönemden beri görülmekte olup, Ege Bölgesi'ne Anadolu'dan geldiği düşünülmektedir.³⁰⁰

Bakla Tepe mezarlığında ele geçirilen mühürler, altından ve gümüşten yapılmış buluntular bölgenin zengin ve sosyal sınıf farkları olan yapısını göstermektedir. Aynı

²⁹⁵ Yiğit,2003

²⁹⁶ Sevin,2003:148

²⁹⁷ Yakar,1985

²⁹⁸ Yiğit,2003:173

²⁹⁹ Bilgiç,1948

³⁰⁰ Oy,2011:93

şekilde Karataş-Semayük yerleşim yerinde bulunmuş olan damga mühürler de sosyal sınıf farklılıklarını işaret etmektedir.³⁰¹

ETÇ III Dönemi'nde sur duvarı; Anadolu'daki kent devlerinin devamlı birbirleriyle olan savaş, mücadele gibi dış tehditlere açık olduğunu göstermektedir.

ETÇ III dönemi “Anadolu Ticaret Ağı” Anadolu'da önceki yıllarda hiç görülmemiş bir şekilde uzak mesafeler arasında yapılan değiş tokuş yöntemiyle Anadolu, Mezopotamya, Kuzey Suriye, Ege, Balkanlar ve Kıbrıs gibi birçok farklı bölge yerleşimi insanında önemli değişikliklere yol açmıştır. Troia, Liman Tepe, Küllüoba, Acemhöyük gibi yerleşim yerleri için kentleşmenin başladığı bir dönemdir ve Anadolu bu dönemde çok önemli bir konumda yer almaktadır. Ancak bu sistem yaklaşık M.Ö 2200 yıllarında iklimsel nedenlerden ötürü yıkılmaya başlamıştır.³⁰²

Bu dönem ile ilgili olarak kazı sonuçları dışında Akkad Kralı Sargon'a ait olan çivi yazılı tabletlerden de ETÇ III Döneminde Anadolu'ya ait bir takım bilgiler de elde edilmektedir.

Mezopotamya'nın güney tarafında M.Ö. 4. Bin yılın sonuna doğru ilk defa ortaya çıkan yazı, protohistorik çağı olarak adlandırılan bu dönemde henüz Anadolu'da kullanılmamaktadır. Akkad Devleti (M.Ö2350-2150) tarafından kullanılan yazı, kazı sonuçları dışında Akkadlı kralların yaptıklarını anlatan metinlerle de ETÇ III dönemine ait siyasal yapı hakkında bilgiler desteklenmektedir.³⁰³

İlk köylere, şehirlere ve devletlere ev sahipliği yapan Anadolu'ya ait bilgiler arkeolojik kazılar sonucunda ortaya çıkartılmakta ve Anadolu'nun yerleşim haritası da bu şekilde ortaya çıkmaktadır. Arkeoloji'nin dışında filolojik belgeler de bu dönemlerin

³⁰¹ Oy,2011:94

³⁰² Şahoğlu,2019:115.

³⁰³ Yiğit,2003:174

aydınlatılmasına büyük ışık tutmaktadır. Anadolu'nun eski çağlarına ait ilk yazılı kaynaklar Mezopotamya kökenlidir. M.Ö 2500 yıllarına tarihlendirilen ve Sümerlere ait bir devlet olan Adab'ın kralı Anne-Mundu'nin Toroslar ve Amonos'a yaptığı bir sefer anlatılmıştır.³⁰⁴

M.Ö. 2500 yıllarında Sami kökenli kavimler Arap yarımadasından çıkıp Sümerleri yıkarak Mezopotamya'da Akkad Devleti'ni kurmuş ve birçok seferler yapmışlardır, Anadolu'nun maden kaynakları seferlerin buraya yönelmesine neden olmuştur. Mezopotamya'nın hammadde ihtiyacını seferler yaparak elde etmişlerdir. Bu durum zamanla Akkad Devleti'nin güçlü ve zengin bir imparatorluk olmasını sağlamıştır.

Akkad Kralı Sargon'un ve Naram-Sin'in Anadolu'ya yaptığı seferler Anadolu tarihinin yazılı en eski vakaları olması nedeniyle önemlidir. Hem Sargon hem de torunu Naram-Sin Mısır dışında kalan önasya coğrafyasında büyük bir egemenlik kurmayı başarmışlardır. Sargon'un yaptığı askeri seferleri anlatan Kültepe metinleri arasında tarihi ve edebi bakımdan en önemlisi Kt.j/k 97 yi bilim dünyasına Cahit Günbattı kazandırmıştır.³⁰⁵

Sargon'un Anadolu'ya seferlerini anlatan iki kompozisyonu vardır Savaş Kralı ve Kültepe Sargon Metni, bunların dışında Hahhum ve Karkamış kentlerinden bahseden askeri harekatı ve Sargon'un Anadolu'ya girişini konu alan Fatih Sargon Metni bulunmaktadır. Bu metinde Sargon'un Hahhum kentinden sonraki askeri seferinde karanlığın ve ormanın zorluk çıkartmasından bahseden metinde ülkenin Üta-rapaştım olduğu belirtilir.³⁰⁶

³⁰⁴ Bayram-Kuzuoğlu,2011.:1

³⁰⁵ Soysal,2017:217

³⁰⁶ Soysal,2017:219

Sargon dönemi Akkadların Mezopotamya sınırları dışına taşıdıkları bir dönem olmuştur. Sargon Sümer Krallarından Lagaş Kralı Urukagina, Kiş Kralı Ur-Zababa ve Umma Kralı Lugalzagesi ile aynı dönemlerde yaşamıştır. Yine Sargon döneminde çevre coğrafyada Mısır Uygarlığı ve Anadolu’da da siyasi birlik olmayan şehir devletleri bulunmaktadır. Söz konusu yerler arasında Alacahöyük, Kültepe, Alishar gibi yerleşimlerin önemli bir yeri vardır.

Sargon dönemine denk gelen bu uygarlıklar kendi krallığı ile etkileşim içinde olmuşlardır. Sargon’un kurduğu krallık ilk olarak Kiş şehrinde ortaya çıkmıştır.

Akkad Kralı Sargon’un Anadolu’ya düzenlediği seferini anlatan metinlerin en eskisi ş_ar tamhari “savaşın kralı” isimli metnin Boğazköy, Mısır’daki Tell el Amarna’da Mezopotamya’da nüshaları bulunmuştur. Bu metinde Burşahanda (Puruşhanda) şehrinde yaşayan tüccarların Nür-daggal karşısında Sargon’dan yardım istemesi ve Sargon’un Nür-daggal’a ait şehri almasından ayrıca Nür-daggal’ın Sargon’un karşısına çıkartılması ve onun hakimiyetini kabullendiği belirtilmektedir.³⁰⁷ Bu metin aynı zamanda Sargon’un Burușhattum şehrine giderken geçtiği yollar hakkında bilgi vermesi açısından önemlidir. Yaklaşık 4300 yıl geçmişteki Anadolu coğrafyası hakkında son derece önemli bilgiler yer almaktadır. Burușhattum yolunun ormanlarla kaplı son derece tehlikeli bir yol olduğu bu metinlerden öğrenilmektedir.³⁰⁸

Akkadlı tüccarların yardım istemesi nedeniyle Anadolu’ya sefere çıkan Sargon 56 yıllık saltanatında birçok zafere imza atmıştır. 34 savaş kazanmış ve ganimet getiren seferler dışında, Güney Mezopotamya’da eksikliği hissedilen hammaddeler Sargon’u daha uzak yerlere yönelmesine neden olmuştur. Suriye tarafında Mari ve Ebla Anadolu’ya Sedir Ormanları ve Gümüş Dağları’na kadar ilerleyen Sargon’un merkezi Anadolu’ya

³⁰⁷ Yiğit,2003:174

³⁰⁸ Günbattı,1997:131-155

da girmiş olabileceği belirtilmektedir. Sargon'dan sonra Rimuş 9 yıl ve Maniştuşu ise 15 yıl iktidarda kalmış her ikisi de bir suikast ile ölmüştür.³⁰⁹ M.Ö.2279 yılında ölen Sargon'un askeri ve siyasi alandaki başarılarının arkasında ilk defa kendisi tarafından kurulan 5400 kişilik donanımlı düzenli ordunun etkisi çok büyüktür.

M.Ö.2254-2218 yılları arasında 36 yıl hüküm süren Naram-Sin Sargon dönemindeki seferlere devam ederek, sınırları genişletmiştir. Akkad Krallığının en parlak dönemi Naram-Sin'in dönemi olmuştur.³¹⁰

Sargon'un torunu Naram-Sin döneminde de Anadolu ve Mezopotamya'da ele geçirilmiş olan metinlerden Enlil Mabedi'nin inşasından sonra kendisine karşı isyan eden kentler ve kralların isimleri arasında Anadolu'da olanlardan Sedir Dağları Kralı Işqıppu, Kurşaura Kralı Tişbinki, Amurru Kralı Huwaruwa, Hatti Kralı Pampa, Kaniş Kralı Zipanni" bulunmaktadır. 17 Kraldan oluşan bir güce karşı koyduğu ve Naram-Sin'in galibiyetiyle sona erdiği anlatılmıştır.³¹¹

"Mama Kralı Anum-Hirbi'nin Kaniş Kralı Warşama'ya yolladığı mektup" ta bu krallara bağlı ve daha zayıf olan kralların aralarında yaşanmış anlaşmazlıklar da görülmektedir.

M.Ö. 24. yy'dan öncesine ait Ebla arşivi belgelerinden Harran'ın yerel bir yerel bir sülaleye ait Zugalum isimli bir kraliçe tarafından yönetildiği bilgisini de öğreniyoruz.³¹²

Mezopotamya ve Anadolu arasındaki ilişkiler çok eski dönemlerine dayanmakta olup, Mezopotamya bölgesinde yapılan kazılarda ele geçirilen volkanik camdan yapılmış olan nesnelerin varlığı Doğu Anadolu Bölgesi ile olan ilişkileri göstermektedir. Yine

³⁰⁹ Bülbul,2005:25

³¹⁰ Koroğlu,2015:79

³¹¹ Yiğit,2003:177

³¹² Özırat,1994:35;Yiğit,2003:177

Mezopotamya'daki bazı mimari yapılarda kullanılmış kereste ürünlerin de Anadolu'dan temin edildiği düşünülmektedir. Mezopotamya Anadolu arasındaki ilişkilerin varlığına ilk olarak Yeni Sümer ve Akad dönemlerinden kalmış yazılı kaynaklarda karşılaşılmıştır. Askeri seferlerin anlatıldığı metinler bu ilişkilerin kanıtı niteliğindedir.³¹³

Asur Ticaret Kolonileri dönemine ait olan ve Anadolu'nun o dönemdeki siyasal yapısı hakkında bilgi veren Kültepe'de ele geçirilmiş olan metindir. “Mama Kralı Anum-Hirbi'den Kaniş Kralı Waršuma'ya” yazılmış mektup Anadolu topraklarındaki durumu, devletlerin birbirleri ile olan ilişkilerini en iyi yansıtan belgelerdendir. Bu zamana kadar yayınlanmış olan Kültepe tabletlerinde bazı şehirlerde ayaklanmaların var olduğunu anlayabiliyoruz. KYH1,1 de “*Aššur-nada'ya İddin Ištara şöyle diyor: Hem Puruṣhattum memleketinde hem de Wahṣuṣana'da ayaklanma olduğundan sizin olduğunuz yere Wahṣuṣana'ya geçmedim.*” Şekinde yer alan ifadelerden Wahṣuṣana ve Puruṣhattum şehirlerinde ayaklanmaların olduğu anlaşılmaktadır. Ancak isimler ve tarihlendirme konusunda netlik yoktur. Yine başka bir örnekte de KTS II 40,27 “*Puruṣhattum'da sulh hakimdir. Ulama, Puruṣhattum ile ittifak yaptı*” şeklindedir. Buradan da bu iki şehir devletinin aralarında bir dostluk antlaşmasının da yapıldığı anlaşılmaktadır.³¹⁴

Bu döneme ait yazılı belgelerden; o dönem Anadolu'da kent devletlerinin bulunduğu, bu kent devletlerinin kendi aralarında devamlı bir çekişmenin bulunduğu fakat ortak bir tehlike karşısında birlikle hareket ettikleri ayrıca bu belgelerde çokça adı geçen Puruṣhattum kentinin de Achemhöyük olma ihtimalinin büyük olduğu sonucu çıkarılabilir.

³¹³ Albayrak, 2018:3

³¹⁴ Çeçen,2002:53-63

SONUÇ

Eski Tunç Çağı I dönemine ait veriler ne kadar kısıtlı olsa da bu dönem bakır ve kalayın kullanılmaya başlaması ile madencilik ve bununla birlikte de ticari faaliyetlerin görülmeye başladığı bir dönemdir. Ticari ilişkilere ait elimizdeki veriler o dönemde Anadolu'daki siyasi yapıya ait çıkarımlar yapabilmemiz açısından son derece önem arz etmektedir.

ETÇ nin ilk evrelerinde Batı Anadolu mimari yapısı yaklaşık olarak 20 civarında mimari özellikleri birbirine çok benzeyen “sıra dizili ev” olarak tabir edilen uzun ve ortak bir duvara sahip olan evlerden oluşan küçük bir köy yerleşimi görünümündedir. “Sıra dizili evler olarak” tanımlanan bu mimari yapının en erken örnekleri Kaklık Mevkii ve Kuruçay 6-3, Küllüoba, Karataş-Semayük, Beycesultan, Hacılar ve Bademağacı'nda görülmekte ve yaklaşık olarak 500 yıl sürdüğü belirtilmektedir. Yine bu mimari yapının Batı Anadolu kıyı kesimlerinde Liman Tepe ve Troia I de varlığını sürdürdüğü görülmektedir.³¹⁵

Doğu Anadolu Bölgesi'de M.Ö 4.Binin ortalarında görülmeye başlayan “Kur-a Aras” Kültürü hakimdir. Çok geniş bir coğrafi alana yayılan bu kültür varlığını M.Ö II.Binyıla kadar sürdürmüştür. Kendine has mimarisi, ölü gömme adetleri, seramiği kültürü mevcuttur. Şu ana kadar elde edilen veriler ışığında bu bölgede kan bağına bağlı aşiret, beylik şeklinde bir örgütlenmelerinin olduğu, hiyerarşi kavramına sahip olmadıkları görülmüştür.³¹⁶

M.Ö. 3. bin yılda bakır ve kalayın karıştırılmasıyla elde edilen tunç çok daha sert olması nedeniyle hem döküm için uygun hem de çok daha dayanıklı silahların yapımında kullanılmış olması nedeniyle insanlık tarihini değiştiren bir buluş olarak değerlendirilir.

³¹⁵ Ünlüsoy,2018:108

³¹⁶ Işıklı, 2015

ETÇ Dönemi'nin başlarında tunç sadece seçkin sınıfların kullanımına yönelik olarak üretilmiştir. Hatta Alacahöyük ve Ur Kral Mezarlarında bulunan ölü hediyeleri de bunun en iyi kanıtlarındandır. Anadolu'da yapılan kazılar sonucunda tunç madeninden yapılan ürünler Horoz Tepe, Eskiypar, Ahlatlıbel, Hasanoğlu, Troia ve Alacahöyük'te ele geçirilmiştir. Tunçtan yapılan nitelikli aletler Anadolu'nun sosyo-ekonomik olarak gelişiminde rol oynamıştır, çok daha dayanıklı tarım aletleri yapılması üretimi artırmış, tunçtan yapılan silahlarla düşmanla daha iyi mücadeleyi edilebilmiştir. Diğer hammadde ve madenler tunçtan yapılan aletlerle daha iyi şekillendirilmiş ve insanlık tarihine yön vermiştir. M.Ö I. Bin yılda yerini demir alıncaya kadar en önemli alaşım olmuştur.³¹⁷

Bu dönemde kamusal olma özelliği taşıyan ve toprakları sahiplenmiş yöneticilerin varlığını işaret eden ilk yerleşme Karataş Semayük'tür. Burası aşağı ve yukarı yerleşmenin görüldüğü ve Erkan Fidan tarafından sosyal eşitsizliğin ilk belirtilerin görülmeye başlandığı ilk yerleşim yeridir.³¹⁸

Bu durumun başka bir örneği de mimaride görülen koridorlu evlerin varlığıdır, yöneticilerin burada ikamet etmeleri nedeniyle merkezi otorite ile bağdaştırılmıştır. ETÇ II Liman Tepe bunun güzel örneklerindendir.

ETÇ I Dönemi'nde Batı Anadolu kıyılarının Kiklad Adaları ile İkiztepe'nin Balkanlar ile olan ilişkilerini gösteren buluntuların yanı sıra Doğu Anadolu Bölgesi'de Suriye-Mezopotamya olan ilişkileri ortaya çıkartan buluntular barındırmaktadır. Bunların arasında “Cemdet Nasr tipi mühürler” Tel Brak'ta bulunan “Stone Kidney Seal” olarak adlandırılan böbrek biçimli taşlar yer almaktadır.

Liman Tepe'de de “urfiris astarlı sos kapları” ve Milos obsidyeninden yapılmış ürünlerin bulunması da Ege Adaları ile Batı Anadolu arasındaki ilişkileri kanıtlar

³¹⁷ Yalçın,1999

³¹⁸ Fidan,2017:110

niteliktedir. Yine Karadeniz bölgesi yerleşim yerlerinden olan İkiztepe’de bulunmuş olan figürinin benzer örneklerinin Yugoslavya Lug’da olması Balkanlar ile de ilişkilerin varlığı olarak yorumlanmıştır.³¹⁹

Kiklad mermerinden ve Milos Obsidyeninden olan ürünlere Batı Anadolu’nun sahil kesimlerinde rastlanması ve aynı zamanda Ege Bölgesi yerleşimlerin olan Bakla Tepe’da ETÇ I ile tarihlendirilmiş bir obsidyen atölyesinin olması Ege Adaları ile Batı Anadolu arasındaki ticaret ilişkilerinin en önemli kanıtlarındandır. Karşı kıyılardan temin edilen obsisyenin Bakla Tepe’deki atölye de işlendiği Kolonkaya Bostancı tarafından ifade edilmiştir.

Siyasi yapıya ilişkin yorum yapılabilmesi açısından diğer önemli buluntu grubu da sur duvarlarına ait kalıntılardır, Troia I, Liman Tepe ve Orta Anadolu’daki Alişar’ın güçlü sur duvarlarına sahip olması bu yerleşimlerin önemli ve aynı zamanda saldırı tehdidine açık birer merkez olduğunu göstermektedir.

ETÇ I Dönemi’nde kasaba ve köy olarak tabir edilen yerleşimler ETÇ II Dönemi’ne girilmesiyle yerini kentleşmeye bırakmışlardır. Yerel yöneticiliğin ve şehirleşmenin başladığı bu dönem aynı zamanda çok ciddi bir nüfus artışını da beraberinde getirmiştir.

Sınıf farklılıklarının artış gösterdiği, rahip-kralların ve dinsel örgütlenmelerin olduğu, hiyerarşinin kendini aşağı ve yukarı yerleşme olarak gösterdiği bu dönem; nüfus artışının da etkisiyle tarım faaliyetlerinde artış, metalurji ve birçok işçilik alanında da uzmanlaşmaya neden olmuştur.

ETÇ döneminde Anadolu ve Kıta Yunanistan’da görülen tankardlar Kıta Yunanistan’da Argolis Bölgesi’nde Erken Hellas III döneminde içki içme amaçlı olarak

³¹⁹ Alkım,1976:155-156

çarkta yapılmış olan bu tankardların Batı ve Orta Anadolu’da görülmüş olması içki kültürünün varlığını göstermektedir.³²⁰

Batı Trakya’da bulunan Ezero, Constantia, Dyadovo v.b yerleşim yerleri ile Doğu Trakya’da bulunan höyüklerle ait ETÇ tabakalarında çok sayıda ele geçirilmiş olan ithal malların nedeninin nehir taşımacılığı olduğu düşünülmüştür.³²¹

Troia II-IV dönemlerine ait bulunan 100 kadar, çoğunluğu demirfilizi malzemeli olan tartılar bulunmuştur. Mermer, granit, kireçtaşı, basalt olanları da bulunan bu tartı ağırlıklarının varlığı Kuzey Suriye ile olan ilişkilerin varlığı olarak değerlendirilmiştir.³²²

Sosyal, siyasal ve ekonomik durumlarla etkileşim içinde olan bir diğer konu da iklimdir. İklim şartları uygarlıkların oluşmasında ve önemli siyasal olaylara yön verilmesinde değerlendirilmesi gereken en önemli konuların başında gelir.³²³

ETÇ II Dönemi’nde Anadolu’nun siyasi olarak çok huzurlu bir dönem geçirmediği yer yer savaflara sahne olduğu da Erdal tarafından iskeletler üzerinde yapılan araştırmalar sonucu ortaya çıkartılmıştır. Ayrıca mezarlara bırakılan ölü hediyeleri de bu durumu kanıtlar niteliktedir.

Batı Anadolu ilk kentsel yerleşmesi olan Troia II, siyasal ve dinsel hiyerarşinin, mesleklerinde uzmanlaşmış grupların görüldüğü yerlerdendir.

Dönemin en belirgin özellikleri “rahip-krallar’ın” etkisinin çok fazla hissedilmesidir, soylu sınıfın yaşadığı “yukarı kent” ve yöre halkının yaşadığı “aşağı kent” kavramlarının görülmesidir. Şehirleşmenin ilk olarak kendini gösterdiği yerlerin başında Liman Tepe gelir, liman tesisleri ile bağlantılı iki tane iç kale ve “aşağı şehir” in

³²⁰ Yılmaz, 2010:53

³²¹ Leshtakov, 2007:455;Divarcı,2012:87

³²² Bobokhyan, 2009:19

³²³ Özdemir, 2004: 175.

varlığı bunu kanıtlamaktadır. Kendine özgü farklı bir ihtişamı olması ve bu özellikleri ile Liman Tepe “siyasi birliğin merkezi” olarak kendini göstermektedir.

Yine bu dönem yönetici, idari sınıfının varlığının görüldüğü yerlerden bir diğeri de Küllüoba’dır, Eskişehir ilinde bulun bu yerleşim yeri “aşağı yerleşim” ve “yukarı yerleşim” in ve aynı zamanda idari işler için kullanılan “kompleks II” olarak adlandırılan idari bir yöneticiye ait yapının da var olduğu önemli bir yerleşim yeridir.

Akdeniz Bölgesi yerleşim yerlerin olan Bademağacı’da ETÇ II döneminde yakın çevreyi kontrolü altında bulunduran belli bir sınıf veya şahıs egemenliğinde olan bir “yerel beylik merkezi” olarak belirtilen yerleşimlerdenidir. Yine Akdeniz Bölgesi yerleşimlerinden olan Gözlü Kule hem bir beylik başkenti hem de Suriye ile ilişkilendirilen buluntularının olması nedeniyle bu dönemde Suriye ile olan ticari ilişkileri kanıtlaması açısından önemlidir. Tarsus bölgesi buluntuları ise Kıbrıs ile olan ilişkileri göstermektedir.

Orta Anadolu’ya bakıldığında bu bölgenin önemi yerleşim yeri olan Alishar, askeri bir mimarinin barındırması , “aşağı yerleşme” ve “yukarı yerleşme” gibi kavramların burada da görülmesi bu yerleşim yerini önemli kılmıştır.

ETÇ II Dönemi Doğu Anadolu’ya bakıldığında ise Arslantepe yerleşim yeri küçük ve birbirlerinden bağımsız olan siyasi birimlerin görüldüğü önemli yerleşimlerdenidir. Güney Doğu Anadolu Bölgesine bakıldığında ise anıtsal niteliği bulunan mezarların varlığı bu dönem bu bölge de de sosyal ayrıcalıklı bir yönetici sınıfının varlığını göstermektedir.

ETÇ II dönemi Anadolu açısından yerleşim yeri sayılarında görülen artış, siyasi çatışmaların baş gösterdiği, savunmaya ihtiyacının artmasıyla sur duvarlarında görülen artış ve soslu, yönetici, idari olarak tabir edilen kişilerin ortaya çıktığı bir dönemdir.

ETÇ III Dönemine gelindiğinde ise kent devletlerinin hakimiyet sürdüğü bir dönemdir. Kent devletlerinde çokça görülen sur duvarları ise dış tehditlere devamlı açık olunduğunun göstergesidir.

Bu döneme dair önemli çıkarımlar yapılmasına büyük katkıları bulunan Alacahöyük kral mezarlarıdır. Bu mezarlara hediye olarak bırakılmış olan eşyalar Anadolu'nun siyasi, dini ve sosyal açılardan yapılanması hakkında önemli bilgiler verir. Bu mezarların yönetici, idari sınıfa mensup kişilere ait olduğu ve buranın bir beylik merkezi olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Yine dönemin önemli yerleşimlerinden olan Acemhöyük'de dini özellikleri bulunan ve yönetici sınıfına ait olduğu düşünülen yapılar barındırması açısından son derece önemlidir. Bu dönemde yönetici sınıfın varlığını gösteren siyasi otoriteyi gösteren yapılar barındıran yerler arasında Troia, Tarsus Gözlükule, Doğu Anadolu Bölgesi'nde Norşuntepe de yer almaktadır.

Son zamanlarda arkeolojik kazı alanlarında volkanik küllere rastlanmıştır. İzmir Bağlararası ve Aydın'ın Çine ilçesi bu küllerin rastlandığı yerlerdir. Santoroni külleri olduğu belirtilen bu küllerin, göl, deniz, bataklık v.b yerlerde görülmesi normal karşılanırken höyüklerde bulunmuş olması önem arz etmektedir.³²⁴

³²⁴ Vardar - Öner, 2016: 18

KAYNAKÇA

Abay, E., (2011), “Beyce Sultan Kazıları”, Egeden , s. 66-69.

Abay, E., (2012), “Beycesultan”, **Ege Üniversitesi Arkeoloji Kazıları** (Eds. Çilingiroğlu, A., Mercan Göz, Z., Polat, G.), İzmir, s. 39-64.

Abay, E., (2016), “Geç Uruk Çöküşünden Sonra Güney Doğu Anadolu’da Siyasi Yapılanma ve Bölgeselleşme Eğilimleri” **Hayal Erkanal’a Armağan Kültürlerin Yansıması**, İstanbul, s. 25-32.

Abay, E., Dedeoğlu, F., (2009), “Beycesultan 2007-2008 Yılları Kazı Çalışmaları Ön Raporu”, (Preliminary Report of Beycesultan 2007-2008 Excavation Campaigns), **Arkeoloji Dergisi** 13, s. 53-79.

Akdeniz, E., (2009), “Yortan Mezarlığı hakkında Yeni Gözlemler” **TÜBA-AR 12**, s. 49-64.

Akurgal, E., (2007), Anadolu Uygarlıkları, İstanbul.

Albayrak, İ., (2018), “ Eski Asurca Kaynaklara Göre Asur-Anadolu İlişkilerinde Hahhum Krallığı’nın Önemi” **Archivum Anatolicum- Anadolu Arşivleri 12**, ss.1-11.

Alkım, U. B., (1976), “İkiztepe Kazısı: İlk Sonuçlar” **Belleten, VIII. T.T Kong. C.1**, Ankara, s. 151,157.

Anküsem, www.ankusem.ankara.edu.tr

Arı, İ., Eres, Z., Demirtaş, A., (2010), “Kanlıgeçit Açık Hava Müzesi: Trakya’da Bir İlk Tunç Çağ İç Kalesi” **TÜBA-KED 8**, s. 229-240.

Arık, R.O.,(1939), “Anadolu’nun En Garip Eti İstasyonu Karaoğlan Höyüğü” **Belleten, C.3, S.9**, s.27-60.

Arık, R.O.,(1948), “Karaoğlan Höyüğü Bakı Çağı Mimarlığındaki Özellikler” **III. Türk Tarih Kurumu Yayınları, IX.Seri, No:3**, s.47-59.

Arsebük, G., (1986), “Altınova’da (Elazığ) Başlagıcından İlk Tunç Çağı’nın Sonuna Kadar Kültür Silsilesi ve Sosyal Tabakalanma Sorunu” **T.T Kong.9**, Ankara, 67-72.

Arslan, D., “Tepecik Höyük”, www.academia.edu.tr

Arslantaş, Y., (2007), “Kalkolitik ve Tunç Çağı’nda Norşuntepe’nin Suriye ve Mezopotamya ile İlişkileri”, Fırat Üniv. **Ortadoğu Araştırmaları Dergisi**, CV, s.1.

Başak, O.,(2010), “Taş Çağı’ndan Tunç Çağı’na Anadolu’da Maden Snatı’nın Gelişimi ve Kullanımı” **Güzel sanatlar Enstitüsü Dergisi**, s.15-33.

Bayram, S., Kuzuoğlu, R.,(2011), “Kultepe Metinlerinde Geçen Yeni Yer Adları ve Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası” s.1-23.

Behm-Blancke., (1981), “1980 yılı Hassek Höyük Kazıları” **III. Kazı sonuçları toplantısı**, Ankara, s. 103-108.

Behm-Blancke., (1987), “1986 yılı Hassek Höyük Kazıları” **IX. Kazı sonuçları toplantısı**, Ankara, s. 71-77.

Bertram, J.K (2008), “Ahlatlıbel, Etiyokuşu,Koçumbeli-Zur Neubewertung Der Ankara -Gruppe” **TÜBA-AR XI**, s.73-84.

Bertram İlgezdi, G., Bertram, J.K., (2010), “İlk Tunç Çağı Ankara Bölgesi Araştırmaları” (Odtü Yüzey Araştırması 2008 ve Ahlatlıbel Buluntuları), 27. **AST**, C. 3, s. 385-397.

Bertram İlgezdi, G., Bertram, J.K., (2012) “ Ankara Bölgesi İlk Tunç Çağı Yerleşimleri” **Türkiye’de Arkeometrinin Ulu Çınarları**, (Eds. Akyol, A.A., Özdemir, K.,) s.117-124.

Bilgi,Ö.,(2005), “Distinguished Burials Of The Early Bronze Age Graveyard At İkiztepe İn Turkey” **Anadolu Araştırmaları**, İstanbul Üniversitesi, s.15-113.

Bilgi,Ö.,(2010), “İkiztepe Mezarlık Kazıları ve Ölü Gömme Gelenekleri 2000-2002 dönemleri” **Anadolu Araştırmaları**, İstanbul Üniversitesi, s.25-5

Bilgen, N.A., Bilgen, Z., Çırakoğlu,S., (2015), “Erken Tunç Çağı Yerleşimi 5.Tabaka” Seyitömer Höyük 1, (Ed. Bilgen, A.N. **Arkeoloji ve Sanat Tarihi Yayınları**, İstanbul.

Bilgiç, E.,(1948), “ Anadolu’nun İlk Tarihi Çağının Ana Hatları İle Rekonstrüksiyonu. (Siyasi- İdari ve İktisadi- İctimai Bakımlardan) ”, **DTCF Dergisi, Cilt 6, Sayı 5**, 489-516.

Blegen, W. C.,(1950), **Troy:General İntroduction, the firs and second settlements :** by Carl W.Blegen, Princeton University, 1950.

Bobokhyan,A.,(2009), “Trading İmplements in Early Troy” **Anatolian Studies 59**, ss.19-50.

Braidwood, R.F., Braidwood, L.S., (1960), “Excavations in the Plain of Antioch”, The University of Chicago, Chicago.

Bülbül, Cemil., (2005), “ Eski Çağ Tarihinde Sami Göçleri”, Yüksek Lisans Tezi, Afyon.

Çeçen, S.,(2002), “Kültepe Belgelerine Göre Anadolu Şehir Devletlerinde Ayaklanma” **Archivum Anatolicum Cilt 5, Sayı 1**, s.53-63.

Çınaroğlu, A., (2018), “ Alacahöyük Erken Tunç Çağı Kral Mezarları ve İkiz İdoller” **Arkhaia Anatolika Anadolu Arkeolojisi Araştırmaları Dergisi**, s. 1-14.

Çilingiroğlu, A., Çevik,Ö., Çilingiroğlu, Ç., (2012), “Ulucak Höyük”, **Ege Üniversitesi Arkeoloji Kazıları** (Eds. (Ed.Çilingiroğlu , A.-Mercan Göz, Z.-Polat,G.), İzmir, s.157-168.

Danışman,G., (1979), “Kentleşme Süreci Başlangıcında Anadolu Uygarlıklarının Yeri II.Kısım”, **Boğaziçi Üniversitesi Dergisi**, s. 35-60.

Darga, M., (2013), “Anadolu’da Kadın On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe” **YKY**, İstanbul.

Dedeoğlu,F.,(2013), “Yukarı Menderes Havzası Bölgesel Yerleşim Analizi:Erken Tunç Çağı’nda Sosyo-Ekonomik Örgütlenmelerdeki Değişim ve Dönüşüm Süreçleri”, **Yerleşim Sistemleri ve Mekan Analizi**, Ege Yayınları, İstanbul.

Divarçı, F.,(2012), “Trakya Bölgesi İlk Tunç Çağı Yerleşimlerinin Coğrafik Bir Değerlendirmesi” **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü , İsmail Fazlıoğlu Anı Kitabı**,(Ed.Şahin, I.) s.81-91.

- Duru, R., Umurtak, G., (2009), “Bademağacı 2008 Yılı Kazıları”, **ANMED**, s. 15-21.
- Duru, R., Umurtak, G., (2011), “Bademağacı Höyüğü’nde (Antalya) Yapılan Tarihöncesi Kazıları Sona Erdi-II”, **TÜRSAB Dergi**, s. 30-37.
- Easton, A.S.,(1976), Revised Chronology of Bronze Age, s.145-73.
- Efe, T., Ay-Efe., D.Ş.M., (2001), “Küllüoba: İç Kuzeybatı Anadolu’da Bir İlk Tunç Çağı Kenti”, **TÜBA-AR 4**, Ankara, s. 43-78.
- Efe, T., (2004), “Kültür Gruplarından Krallıklara: Batı Anadolu’nun Tarihöncesi Kültürel ve Siyasal Gelişim Profili” **Colloquium Anatolicum III**, s. 15-29.
- Efe, T., (2011), “Beycesultan”, **Tarihöncesi Demir Çağı’na, Anadolu’nun Arkeoloji Atlası**, (Ed. Karul, N.) İstanbul, s. 205.
- Efe, T., Sarı, D., Fidan, E., (2011) “The Significance of the Keçiçayırı Excavations in the Prehistory of Inland Northwestern Anatolia”, **Archaeological Research in Western Central Anatolia**, Kütahya.
- Ekmen, H., (2013), “Anadolu’da M.Ö II. Binde Mezarlara Silah Bırakma Geleneği” **Kubaba Arkeoloji, Sanat Tarihi, Tarih Dergisi**, s. 21 s.19-39.
- Erdal, Y.S., (2005), “İkiztepe Erken Tunç Çağı İnsanlarında Trepanasyon: Olası Nedenleri”, **20. Arkeometri Sonuçları Toplantısı**, Konya, s. 101-112.
- Erkanal, H., Hüryılmaz, H., (1994), 1992 Liman Tepe Kazıları. **XV. KST I**, Ankara, s. 361-374.
- Erkanal, H., (1996), “Erken Tunç Çağı’nda Batı Anadolu Sahil Kesiminde Kentleşme”, **Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme Habitat II**, (Ed. Sey, Y.), İstanbul, s. 70-82.
- Erkanal, H., Özkan T., (1999), “Bakla Tepe Kazıları”, **Tahtalı Barajı Kurtarma Kazısı Projesi**, (Eds. T. Özkan, H. Erkanal), İzmir, s. 12-42.
- Erkanal, H., (2002), “Erken Tunç Çağı’nda İzmir Bölgesi’nin Siyasi Yapısı” **XIV. TTK Yayınları**, C.1, Ankara , s. 61.67.

- Erkanal, H., M, Artzy., O, Kouka., (2004), “ 2002 Yılı Limantepe Kazıları, Ankara, s. 165-.179.
- Erkanal, H., Şahoğlu, V., (2012), “Bakla Tepe (1995-2001)”, **DTCF Arkeoloji Bölümü Tarihçesi ve Kazıları(1936-2011)**”, (Eds. O. Bingöl, A. Öztan, H. Taşkiran), Ankara, s. 91-98.
- Erkanal, H., Şahoğlu, V.,(2012), “Liman Tepe Tepe (1992-....)”, **DTCF Arkeoloji Bölümü Tarihçesi ve Kazıları (1936-2011)**”, (Eds. O. Bingöl, A. Öztan, H. Taşkiran), Ankara, s. 219-230.
- Erkanal, A.,Erkanal, H., (2015), “Neue Forschungenim Vorgeschichtlichen Mittelwestanatolien: Bakla Tepe, Lima Tee, Çeşme Bağlararası und Panaztepe” Bonn, ss.185-203.
- Fidan.E., (2011),”Küllüoba İlk Tunç Çağı Mimarisinin Batı Anadolu ve Ege Dünyasındaki Yeri”, Doktora Tezi, İstanbul.
- Fidan, E., (2012), “Küllüoba Kazıları ve Batı Anadolu Tunç Çağları Üzerine Yapılan Çalışmalar”, **Masrop E-dergi 7**, Eds. O. Ekinci, D. Baykan: İstanbul, s. 1- 44.
- Fidan,E., (2017), “Batı Anadolu’da Sosyal Eşitsizliğin Başlangıcı”, **Aktüel Arkeoloji**”, (Ed. Deniz Genceoğlu), İstanbul, s. 106-115.
- Frangipane, M., (2011), “Arslantepe”, **Arkeoatlas Tarihöncesinden Demir Çağı’na, Anadolu’nun Arkeoloji Atlası**”, (Ed. Necmi Karul), İstanbul, s. 134-135.
- Frangipane, M., (2011), “İlk Tunç Çağı II-III Dönemi Doğu Anadolu”, **Arkeoatlas Tarihöncesinden Demir Çağı’na Anadolu’nun Arkeoloji Atlası**, (Ed. Necmi Karul), İstanbul, s. 174-184.
- Günbattı, C., (1997), ‘Kültepe’den Akadlı Sargon’a Ait Bir Tablet’. **Archivum Anatolicum 3.** ss.131-155
- Günel,S.,(2003), “Aydın Bölgesi Yüzey Araştırmaları Işığında Çatalkaya, Dedekuyusu ve Bahçetepe Yerleşimleri” **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 20, Sayı I, ss.53-70.
- Günel,S., (2006) “ A New Early Settlement on the Plain of Çine (Marsyas) in Western Anatolia: Tepecik Höyüğü in the Light of Surface Survey”, **Hayat Erkanal’a Armağan, Kùltürlerin Yansıması/Studies in Honor of Hayat Erkanal**,

Cultural Reflections. (ed. A. Erkanal, E. Özgen, S. Günel, T. Ökse, H. Hüryılmaz, H. Tekin, N. Çınardalı, B. Uysal, F. A. Karaduman, A. Engin, R. Spiess, A. Aykurt, R. Tuncel, U. Deniz, A. Rennie), Homer Kitabevi, İstanbul, 401-410.

Goldman, H., (1956), “Excavations at Gözlü Kule, Tarsus, From The Neolithic Through the Bronze Age”. Vol 2/Text, Princeton, New Jersey.

Gökalp, L., (2014), “Erken Cumhuriyet Dönemi(1930-1940) Orta Anadolu Bölgesi Türk Kazıları ve Değerlendirilmesi” **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.7, s. 34.

Harmankaya, S. Tanındı, O. Özbaşaran, M., vd. (1998), Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri, (TAY), Kalkolitik, Cilt 3, İstanbul.

Harmankaya, S., Erdoğan, B., (2002), Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri, (TAY), ETÇ, Cilt 4a, İstanbul.

Harmankaya, S., (2012), “Türkiye İlk Tunç Çağı Araştırmaları Üzerine Bir Değerlendirme”, Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri 4a/4b: İlk Tunç Çağı, **TASK Vakfı Yayınları**, Takım ISBN 975-6637-08-0, Cilt ISBN 975-6637-09-9, İstanbul.

Hauptmann, H., (1979), “Kalkolitik Çağ’dan İlk Tunç Çağı’nın Bitimine Kadar Norşuntepe’de Yerleşimin Gelişimi”, **VIII.T.T Kong.I**, Ankara, s. 55-64.

Hüryılmaz, H., (1999), “Eine Gruppe frühbronzezeitlicher Menschenfigurinen aus Yenibademli Höyük auf Gökçeada (Imbros)”, **Studia Troica 9**: 475-488.

Hüryılmaz, H., (2002), “Yenibademli Höyük: Kuzeydoğu Ege Denizi’nde Bir Erken Tunç Çağı Yerleşmesi,” **Hacettepe Ün. Edebiyat Fak. Dergisi**, C.19, s. 5, s. 27-44.

Hüryılmaz, H., (2006a), “Gökçeada Yenibademli Höyük’te Kent Organizasyonu ve Yönetim”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, c.5, s. 18, s. 30-43.

Hüryılmaz, H., (2006b), “Gökçeada Yenibademli Höyük Yerleşmecilerinin Erken Bronz Çağı’nda Deniz Aşırı İlişkileri”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, c.5, s. 17, s. 01-09.

Hüryılmaz, H., (2007), “Gökçeada Yenibademli Höyük: 5000 Yıllık Bir Yerleşmede Sosyal Yaşam”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, C.17, s. 5, s. 86-97.

Işıkılı, M., (2015), “The Kura -Arexes Culture İn The Erzurum Region: The Process of its Development” TÛBA-AR 18, ss.51-69.

Ivanova, M., (2013), “Domestic Architecture in the Early Bronze Age of Western Anatolia: The Row-Houses of Troy I”. **Anatolian Studies** 63

Kamış, Y., (2017) “Erken Tunç Çağında Acemhöyük ve Konya Ovası” **Prof. Dr. Aliye Öztan’a Armağan**, Ankara, s. 176-189.

Kamış, Y., (2018), “Acemhöyük Buluntuları Işığında Erken Tunç Çağı’nda Orta Anadolu’nun Güneyinde Çark Yapımı Seramiğin Ortaya Çıkışı” **Adalya**, s. 63-84.

Karaağaç,B.,(2018) “Arkeolojik Çağlarda Anadolu’da Müzik” **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, s.285-298.

Kejanlı, T., (2005), “Anadolu’da İlk Yerleşmeler ve Kentleşme Eğilimleri” **Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları**, s. 89-97.

Kılıç,S., (2000), “Marmara Bölgesi İlk Tunç Çağı Yerleşimleri”, **1999 Yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları**, Ankara , s. 29-45.

Kolonkaya Bostancı, N., (2006), “Bakla Tepe Erken Tunç Çağı I Obsidyen Atölyesi”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C.23, s. 2, s. 221-232.

Kolankaya Bostancı, N., (2007), “Liman Tepe Erken Tunç Çağı II döneminde Obsidyen Alet Üretiminde Uzmanlaşma ve Organizasyon”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C.24, s. 139-153.

Korfmann, M.,(1983), “Demirci Hüyük. Die Ergebnisse der Ausgrabungen 1975- 1978: Architektur, Stratigraphie und Befunde. Mainz am Rhein”

Korfmann, M., (1984). Beşik-Yassitepe ve Beşik Mezarlığı 1983 Ön Raporu **VI. KST.**, İzmir, s. 107-120.

Korfmann, M., (1986). Beşik-Yassitepe ve Beşik Mezarlığı 1985 Ön Raporu **VIII. KST.** 1, Ankara, s. 263-271.

Korfmann,M.,(1998). “1997 Yılı Troia Kazı Sonuçları” **XX.KST.** Tarsus, s.357-370.

- Korfmann,M.,(1999). “1998 Yılı Troia Kazı Sonuçları” **XXI.KST**. Ankara, s.287-298.
- Koşay, H. Z.,(1951). “Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alacahöyük Hafriyatı: 1937-1939’daki Çalışmalara ve Keşiflere Ait İlk Rapor”, **Türk Tarih Kurumu Yayınları V-6**, Ankara,
- Köroğlu, K., (2010). Akdeniz Kıyısında Bir Hitit Karakolu: Yumuktepe, **Yumuktepe Dokuz Bin Yıllık Yolculuk**, (Eds. I. Caneva, G. Köroğlu), Ege Yayınları, İstanbul, s.65-72.
- Köroğlu, K., (2015). Eski Mezopotamya Tarihi: Başlangıcından Perslere Kadar. İstanbul: İletişim Yayınları
- Kuru, A., (2016), “İç Batı Anadolu’daki Seyitömer Höyüğü’nün Erken Tunç Çağı III Birleşik Kapları”, **Uluslararası Amisos Dergisi**, C.1, s. 1, s. 135-146.
- Leshtakov, K.,(2007), “ The Eastern Balkans in The Aegean Economic System During The LBA, Ox- Hide and Bun İngots in Bulgarian Lands” *Aegaeum*, 27, s.447-460.
- Lloyd, S., Mellaart, J., (1962), *Beycesultan I: The Chalcolithic and Early Bronze Age Levels*, London.
- Lort, B., (2018), “Kültepe Kaniş Kazıları ve Sonuçları (1890-2013)” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.
- Massa,M.,(2017), “Madenlerden Mezarlara: M.Ö.3700-1600 Yıllarında Kuzeybatı Anadolu’da Metalurji ve Metal Ürünlerin Değiş Tokuşu” **Arkeoloji ve Sanat**, ss.166-169.
- Massa, M., Şahoğlu, V., (2011), “Erken Tunç Çağı’nda Batı Anadolu Ölü Gömme Gelenekleri” **Karşıdan Karşıya: M.Ö 3.Binde Kiklad Adaları ve Batı Anadolu**, (Eds. Şahoğlu, V. Sotirakopoulou, P.) İstanbul, s. 164.171.
- Mellink, M.J., (1965), “Excavations at Karatas Semayük in Lycia, 1964”, *AJA* 69, s. 241-251.
- Naumann, R., (1991), “ Eski Anadolu Mimarlığı”, TTK , Ankara.

Naiboğlu, N.,(2017), “Batı Anadolu ve Güneydoğu Avrupa Kentleşme Modellerinin Karşılaştırılması”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Nocera G.M., Palmieri, Alberto M., (2003) Doğu Anadolu Madenciliği, Arkeo Atlas, 2

Renfrew,C.,(1972), **The Emergence of Civilisation. The Cyclades and the Aegean in the Third Millennium B. C.** London.

Oy,H.,(2011), “İlk Tunç Çağ’da Batı Anadolu’nun Sosyo-Ekonomik Yapısı”, Yayınlanmamış doktora tezi, Konya.

Özdemir, M.A.,(2004), “ İklim Değişimleri ve Uygarlık Üzerindeki Yansımalarına İlişkin Bazı Örnekler”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt VI, Sayı 2**, 173-192

Öztürk,G.,(2013), “ Eski Tunç Çağı’nda Kültepe İdolları” Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Özdoğan, M., (2015), “Höyük Höyükleşme ve Höyükleri Tanımak”, **Mustafa Küyükkoloncu’ya Armağan**, (Eds. C. Şimsek, B. Doğan, E. Konakçı), İstanbul, s. 471-484.

Özfırat, A., (1994), “Eskiçağ’da Harran”, **Arkeoloji ve Sanat Yayınları**, C.13.

Palumbi,G.,(2010) , “Erken Bronz Çağı”, **Yumuktepe Dokuz Bin Yıllık Yolculuk**, (Eds. I. Caneva, G. Köroğlu), Ege Yayınları, İstanbul, s.65-72.

Sarı, D., (2012)., “İlk Tunç Çağı ve Orta Tunç Çağı’nda Batı Anadolu’nun Kültürel ve Siyasal Gelişimi”, **Masrop e-dergi 7**, (Eds. O. Ekinci, D. Baykan), İstanbul, s. 112-249.

Sazcı, G., (2008), “Troas Bölgesi Prehistoryası”, **Çanakkale Savaşları Tarihi I**, (Ed. Mustafa Demir), İstanbul, s. 283-335.

Sazcı, G., (2016), “Trakya Anadolu Sınırında Bir Tunç Çağı Yerleşmesi: Maydos Kilisetepe Höyüğü”, **Arkeoloji ve Sanat Tarihi** , İstanbul, s. 57,70.

Seeher, J., (1992), “Demirci Hüyük Nekropol Kazısı 1990 Yılı Sonuçları”, **KST XIII-I**, s. 163-175.

Seeher, J., (1993), “Demirci Hüyük Nekropol Kazısı 1991 Yılı Sonuçları”, XIV I., s. 364-379.

Sevin, V., (2003), Anadolu Arkeolojisi, İstanbul.

Silibolatlı Baykara, D., (2019), “Tatıka Erken Tunç Çağı (I-II) Ritüel Uygulamalarının Zooarkeolojik Açısından Değerlendirilmesi” **Gaziantep University Journal of Social Sciences** (18) 1, s. 549-564.

Şahin, F., (2015), “Eski Tunç Çağında Doğudan Batıya Köprü” **Ç.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.24, s. 1, s. 285-302.

Şahoğlu, V., (2004), “ Eski Tunç Çağı’nda Anadolu Ticaret Ağı ve İzmir Bölgesi” **I-II. Ulusal Arkeolojik Araştırmalar Sempozyumu**, (Eds, Z. Çizmeli-Öğün, T. Sipahi & L. Keskin), Ankara, s. 245-262.

Şahoğlu, V., (2011), “Batı Anadolu Sahil Kesiminde Eski Tunç Çağı Seramiği” **Karşıdan Karşıya: M.Ö. 3.Bin’de Kiklad Adaları ve Batı Anadolu**, (Eds, Şahoğlu V.-Sotirakopoulou, P.) s.136-143.

Şahoğlu, V., Çayır, Ü., Gündoğan, Ü., Tuğcu, İrfan., (2018), “Çeşme Bağlararası: Batı Anadolu Sahil Kesiminde Bir Tunç Çağı Yerleşimi”, **Anatolia** 44, ss.371-389.

Şahoğlu, V., (2019), “The Early Bronze Age Anatolian Trade Network and Its Role On The Transformation Of The Anatolian And Aegean Communities” **Anatolia Connecting Cultures**, (Eds, Şahoğlu, V. Şevketoğlu, M. Erbil, Y.) Ankara, ss.115-131.

Soysal, O., (2017), “Sargon, Nür-Dagal/n ve Puruşhanda” **Aliye Öztan’a Armağan**, Ankara, ss.217-229.

Ünan, N., (2014), “ Eski Tunç Çağı III Ocakları” **TÜBA-AR** 17.

Ünlüsoy, S., (2018), “İlk Tunç Çağları Boyunca Batı Anadolu’da Toplumsal Değişim” **Cedrus**, C.6, s. 106-124.

Ünsal, V., (2012), “Doğu Anadolu’da (Malatya-Elazığ) Karaz Türü Yerleşmeler”, **Fırat Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi**, C.22, s. 2, s. 320-331.

Ünsal, V.,(2016), “Alişar’ın Yozgat Arkeolojisi ve Eskiçağ Tarihine Katkısı”, **Uluslararası Bozok Kongresi**, 5-7 Mayıs 2016.

Vardar, S., Öner, E.,(2016), “ Batı ve Güneybatı Anadolu’nun Paleocoğrafya ve Jeoarkeolojisinde Santorini (Thera) Küllerinin Önemi” **Coğrafi Bilimler Dergisi**, 14 , s.15-37.

Warner, J.L., (1994), Elmalı-Karatas II, The Early Bronze Age Village of Karatas.

Yakar, J., (1985), The Later Prehistory Of Anatolia. The Late Chalcolithic And Early Bronze Age, Oxford.

Yalçın, Ü. (1999), “Early iron metallurgy in Anatolia”. **Anatolian Studies**, 49, 177-187.

Yılmaz, D., (2006), “Erken Tunç Çağı’nda Güneydoğu Anadolu’da Oda Mezar Geleneği” **Anadolu** 31, s. 57-69.

Yılmaz, D., (2010), “Erken Tunç Çağı’nda Batı ve Orta Anadolu Kültürel İlişkileri Işığında Depas ve Tankard Türü Kaplar”, **Anadolu /Anatolia**, sayı:36, s. 41-60.

Yiğit, T.,(2003), “İlk Tunç Çağı’nın Son Evresinde Anadolu’nun Siyasal Görünümü”, **Ankara Üniversitesi DTCTF Dergisi** s.167-182.

Yiğitpaşa, D., Öztürk, O., (2017), “Eski Tunç Çağı Anadolu’sunda Balkan Etkileri” **X. Balkan Kongresi**, Samsun, s. 243-268.

Zübeyir, H.,(1934) “Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekaletince Yaptırılan Ahlatlıbel Hafriyatı” **Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi** II, s.3-100.

ÖZET

Bu çalışmada Eski Tunç Çağı'nda Anadolu'da siyasi yapısına ilişkin değerlendirmeler ve çıkarımlar yapılmıştır. Eski Tunç Çağı I ve II. Dönemi'nde Anadolu'nun önemli yerleşim yerleri bölgeler bazında incelenerek, siyasi yapıya ilişkin değerlendirme ve çıkarımlar yapabileceğimiz veriler incelenmiştir. Ticari ilişkiler, antropologlar tarafından dönemin iskeletlerinde yapılmış olan incelemeler, ele geçirilen buluntu gruplarından öğrenilen bölgeler ve şehirlerarası ilişkiler, mimari yapı, mühürler ve ölümlerin mezar hediyeleri bize ele aldığımız konu hakkında önemli bilgiler vermişler. Eski Tunç Çağı III'e girildiğinde ise kazı sonuçları dışında Akkad'lar dönemine ait bazı yazılı belgeler de dönemin siyasi yapısına ışık tutmuştur.

Anahtar Kelimeler: Eski Tunç Çağı, Anadolu, Siyasal Yapı

ABSTRACT

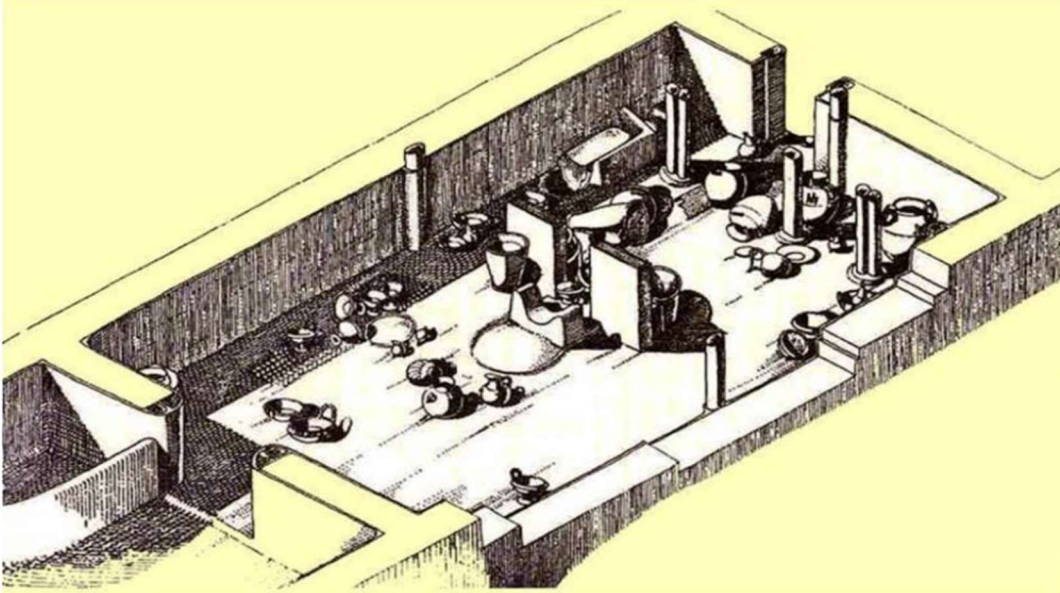
In this study, evaluations and inferences regarding the political structure of Anatolia in the Early Bronze Age were made. In Early Bronze Age I and II, the important settlements of Anatolia were examined by regions and the data that we could make evaluations and inferences about the political structure were examined. Commercial relations, investigations carried out by the anthropologists on the skeletons of the period, the relations between the regions and cities learned from the finds groups, the architectural structure, the seals and the grave gifts of the dead gave us important information about the subject. When the Early Bronze Age III was entered, some written documents belonging to the Akkadian period shed light on the political structure of the period besides the excavation results.

Keywords: Early Bronze Age, Anatolia, Political Structure

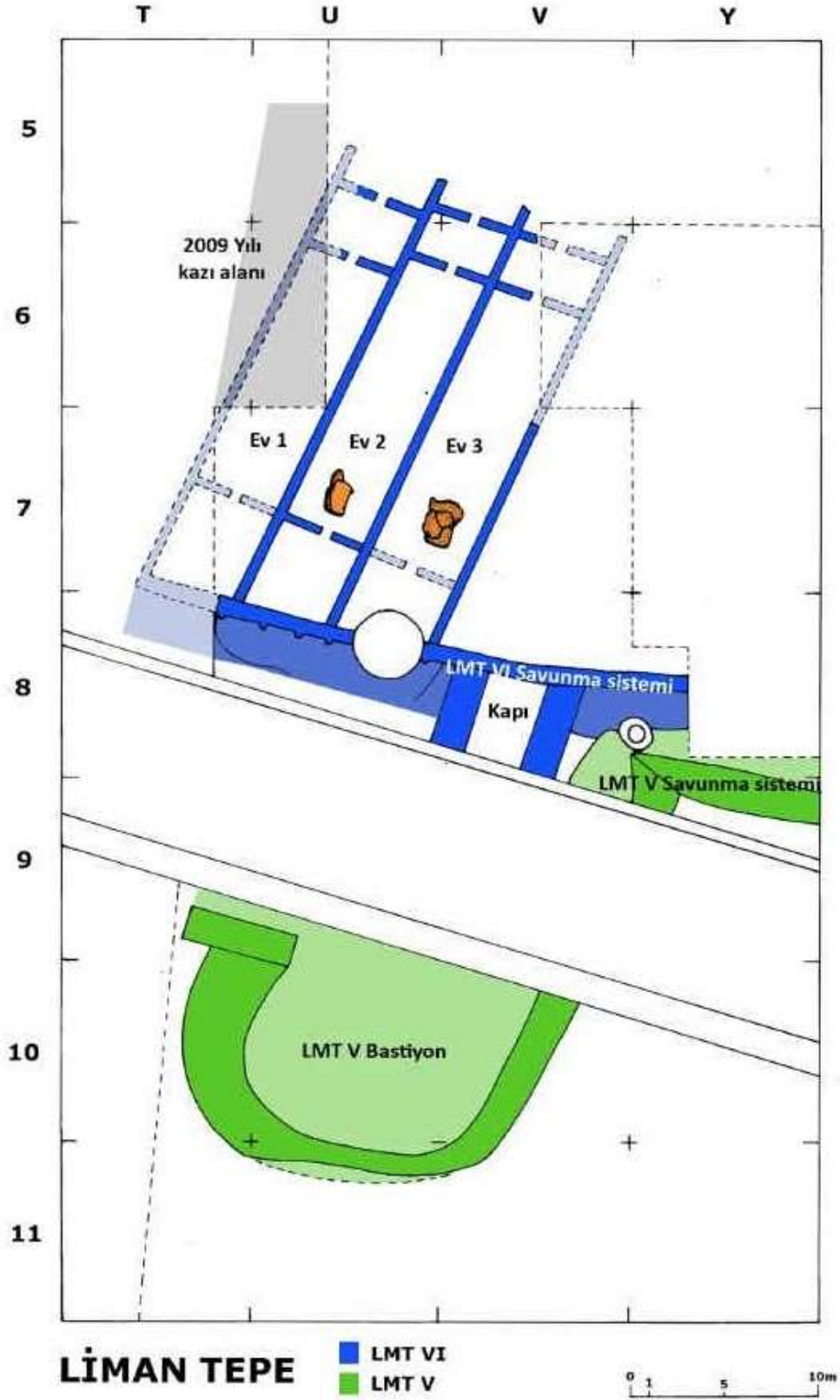
RESİMLER

Resim 1. Beycesultan Genel Görünümü (Prof. Dr. Eşref Abay'ın Albümünden)

Resim 2. Beycesultan ETÇ Dönemi Tapınak Yapısı (Lloyd and Mellaart, 1962)

Resim 3. Limantepe V. ve VI. Tabakalara Ait Savunma Sistemi (Erkanal, Şahoğlu, Tuncel, Kouka, Keskin, Tuğcu 2008 yılı kara kazıları)

Resim 4. Limantepe ETÇ II Dönemi (Michelle Massa)

Resim 5. Liman Tepe VI Savunma Sistemi

Resim 6. Liman Tepe (ANKÜSAM Arşivinden)

Resim 7. Liman Tepe'den ETÇ I Obsidyen Buluntuları (Erkanal H.&Erkanal A. 2015)

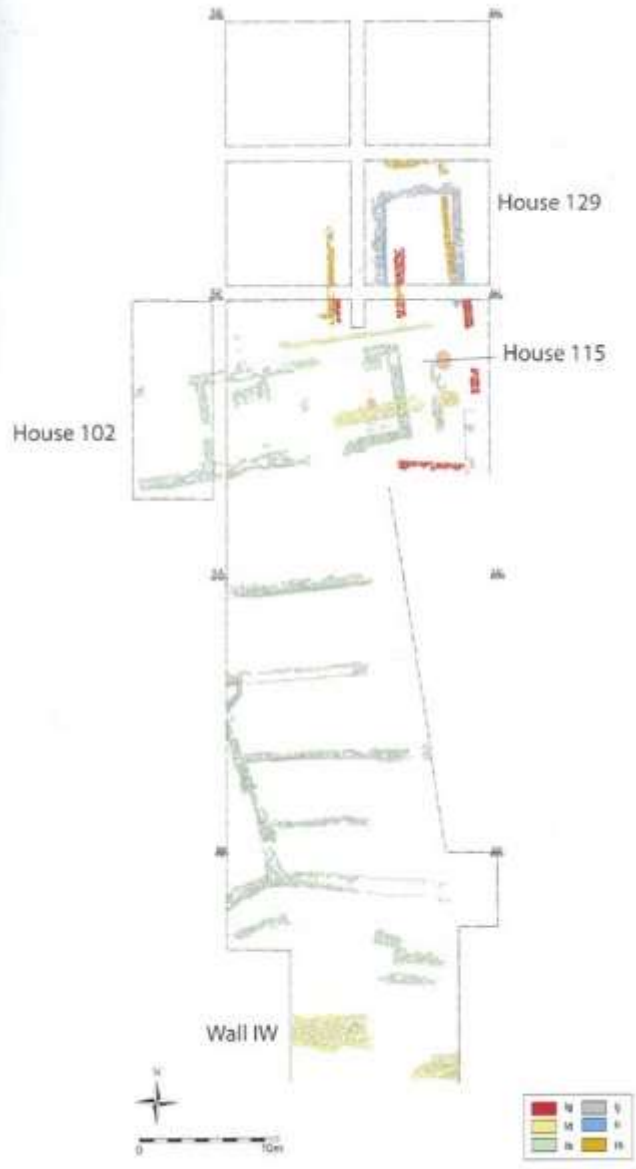
Resim 8. Bakla Tepe Genel Görünümü (ANKÜSAM Arşivinden)

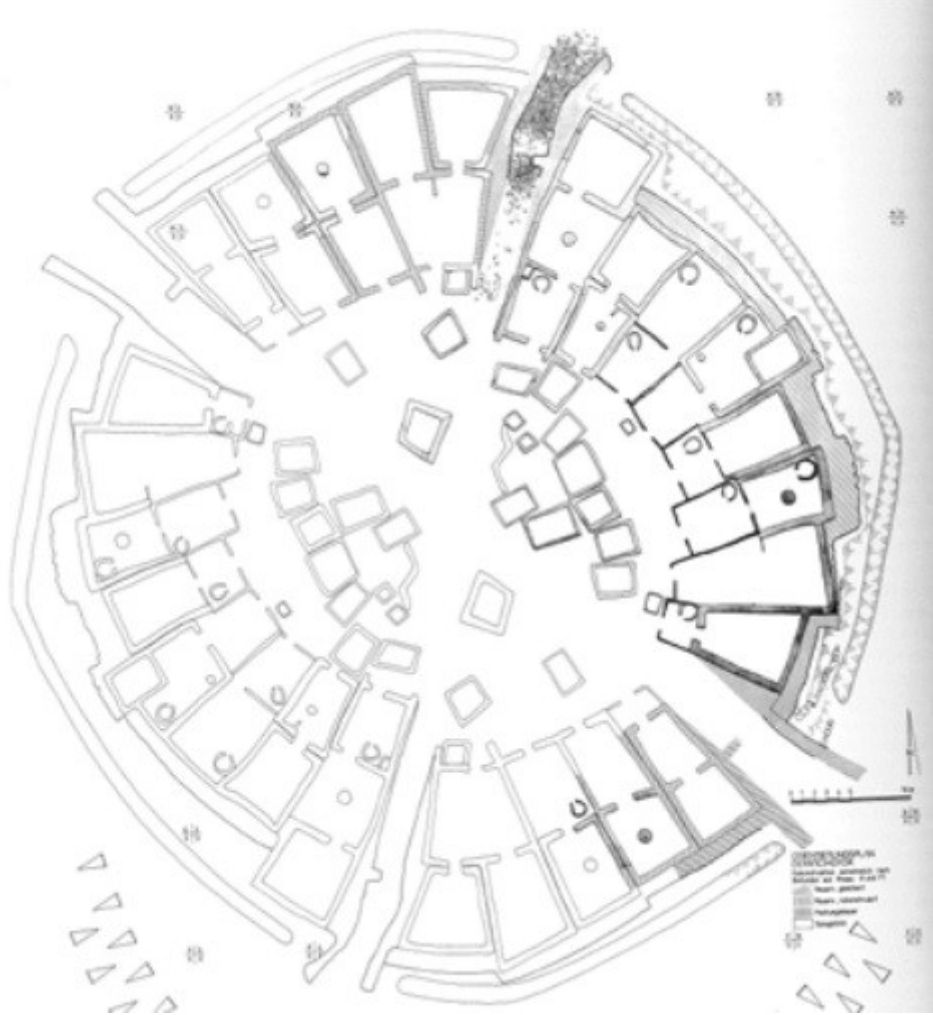
Resim 9. Bakla Tepe ETÇ Dönemi İri Pithos Mezar (ANKÜSAM Arşivinden)

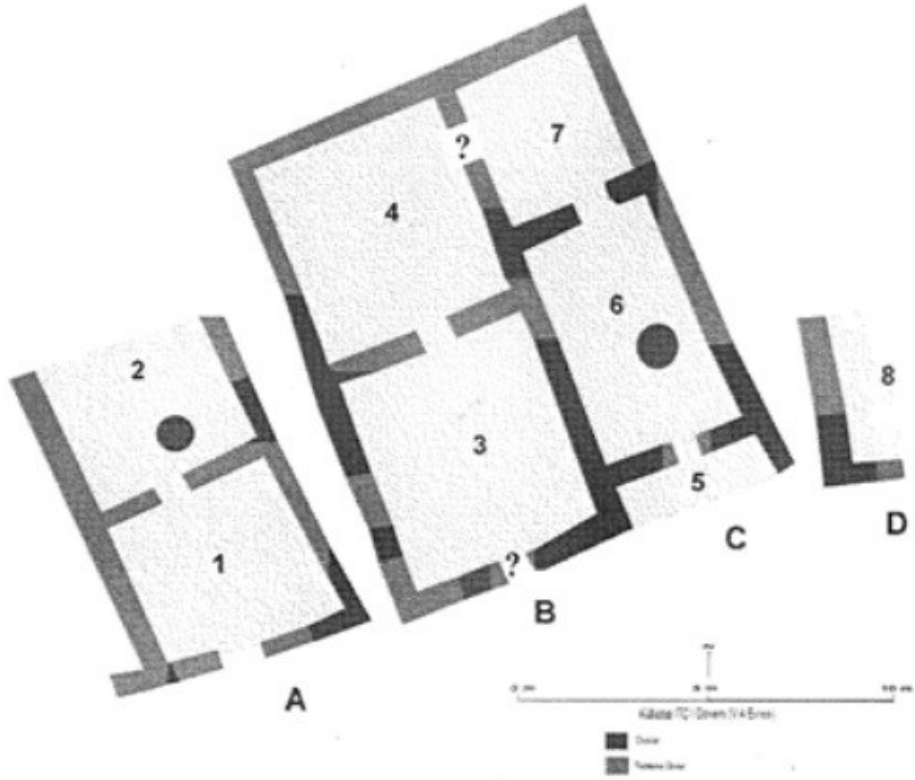
Resim 10. Çeşme Bağılararası Yerleşimi Genel Görünümü (ANKÜSAM Arşivinden)

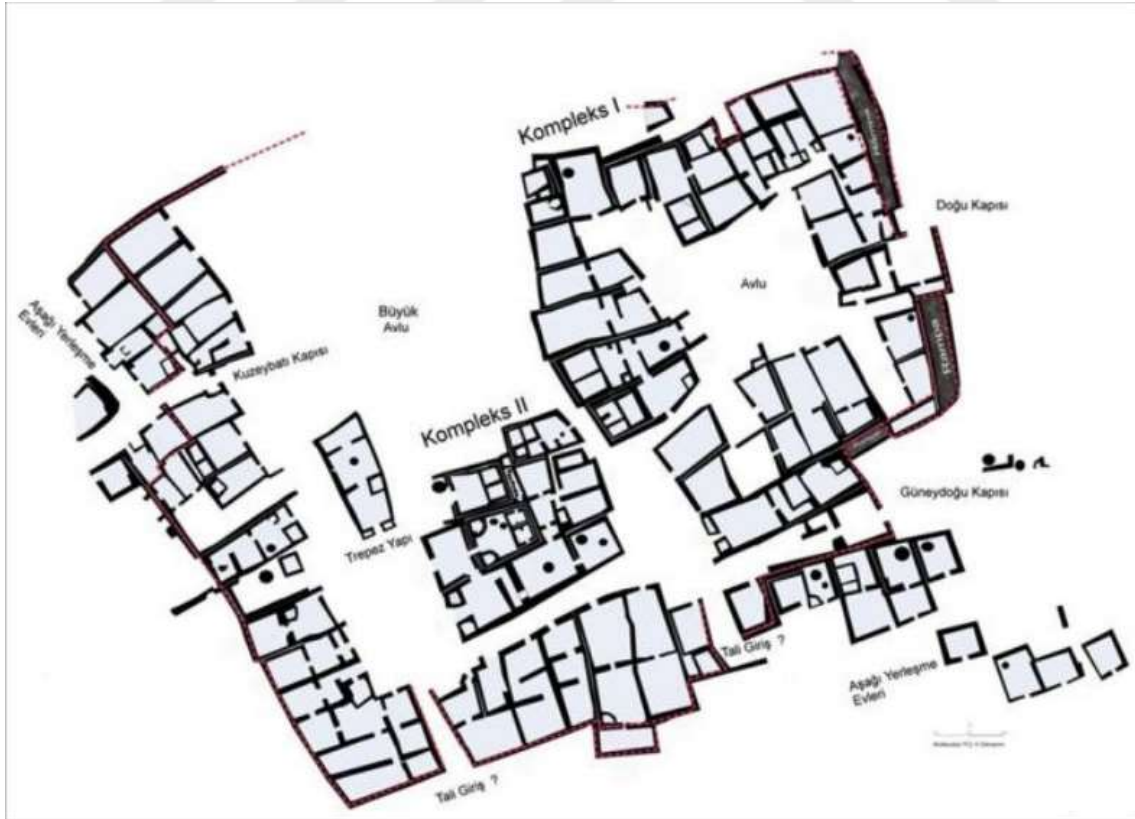
Resim 11. Troia I Uzun Sıra Dizli Evler (Ivanova 2013)

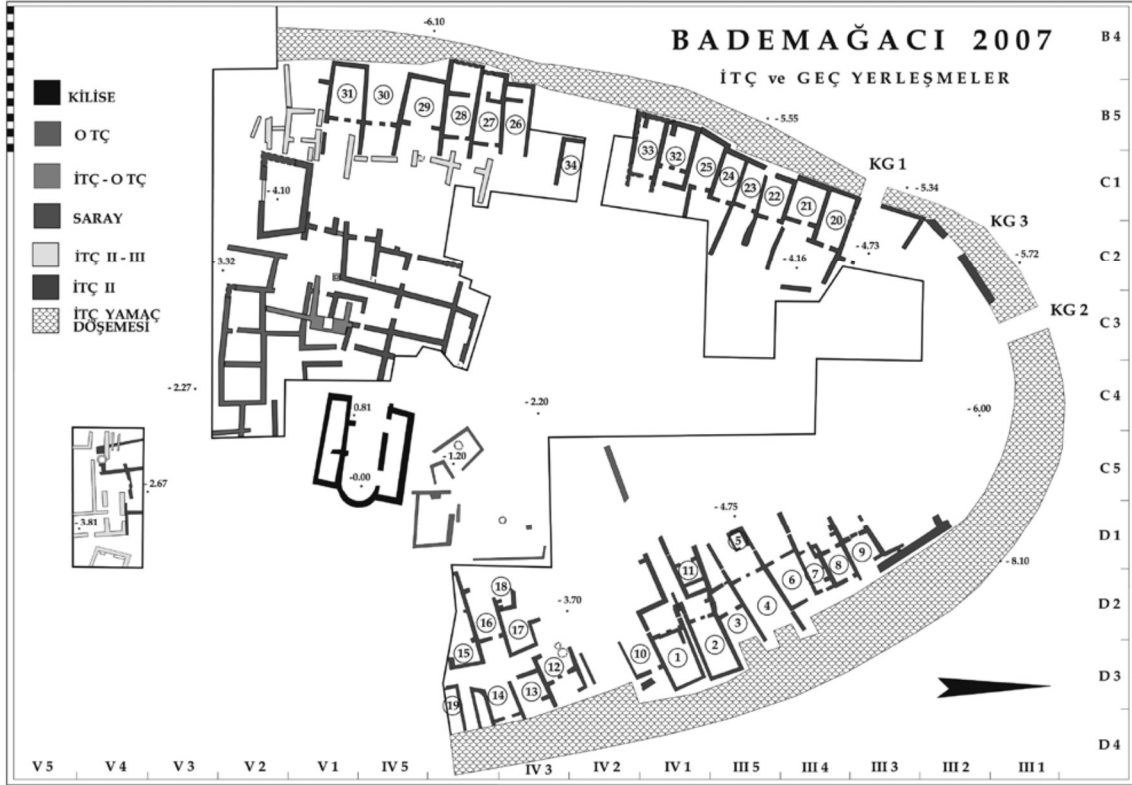
Resim 12. Demirci Hüyük ETÇ II Yerleşim Planı (Korffmann, 1983)

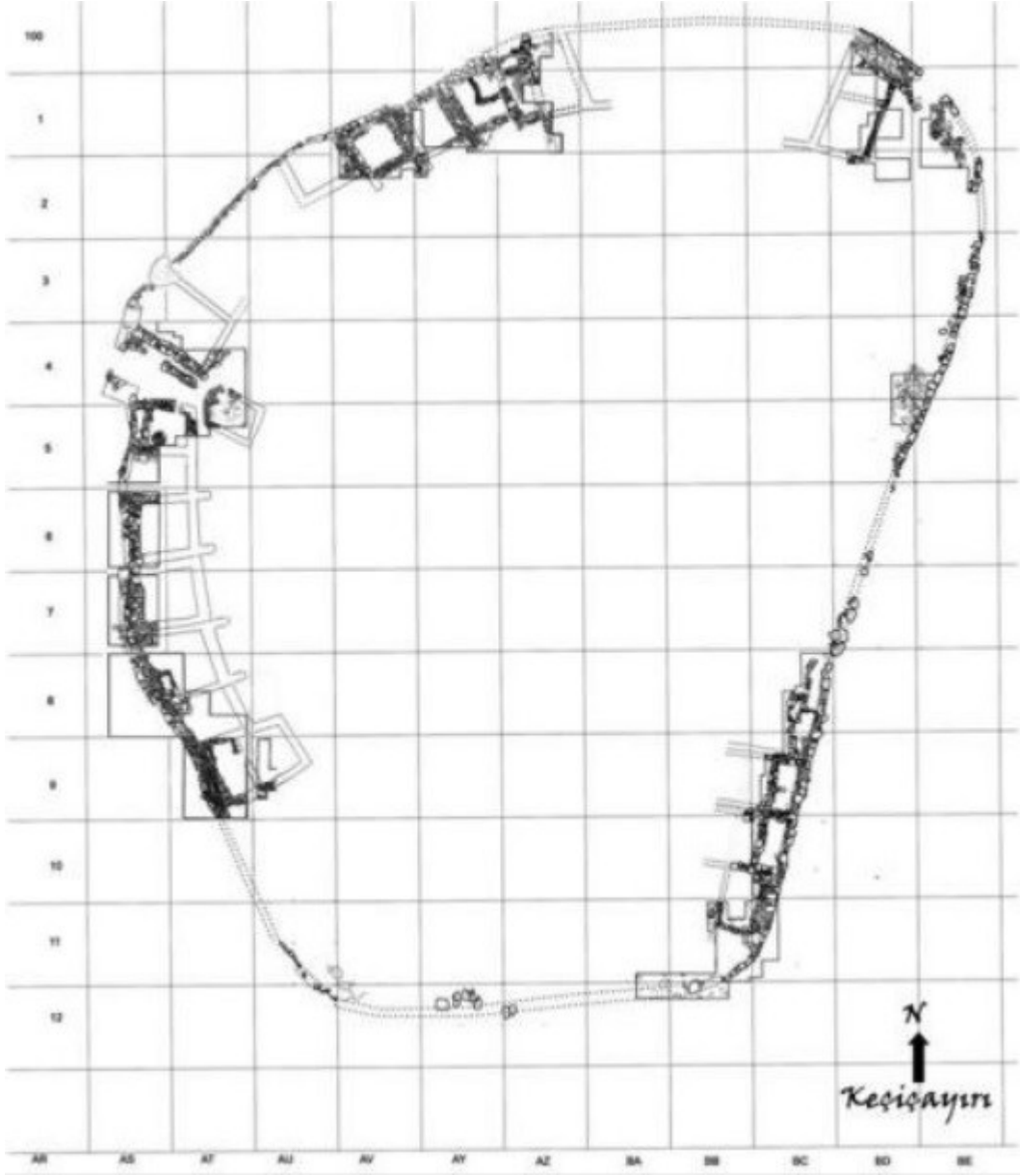
Resim 13. Külliöba ETÇ I (Fidan, 2012)

Resim 14. Külliöba ETÇ II Genel Yerleşim IV. Tabaka (Fidan, 2011)

Resim 15. Bademağacı Yerleşimi ETÇ II Dönemi (Duru-Umurtak 2008 Kazı Sonuçları)

Resim 16. Keçiçayırı ETÇ II Kale Yerleşim Planı (Efe 2011)

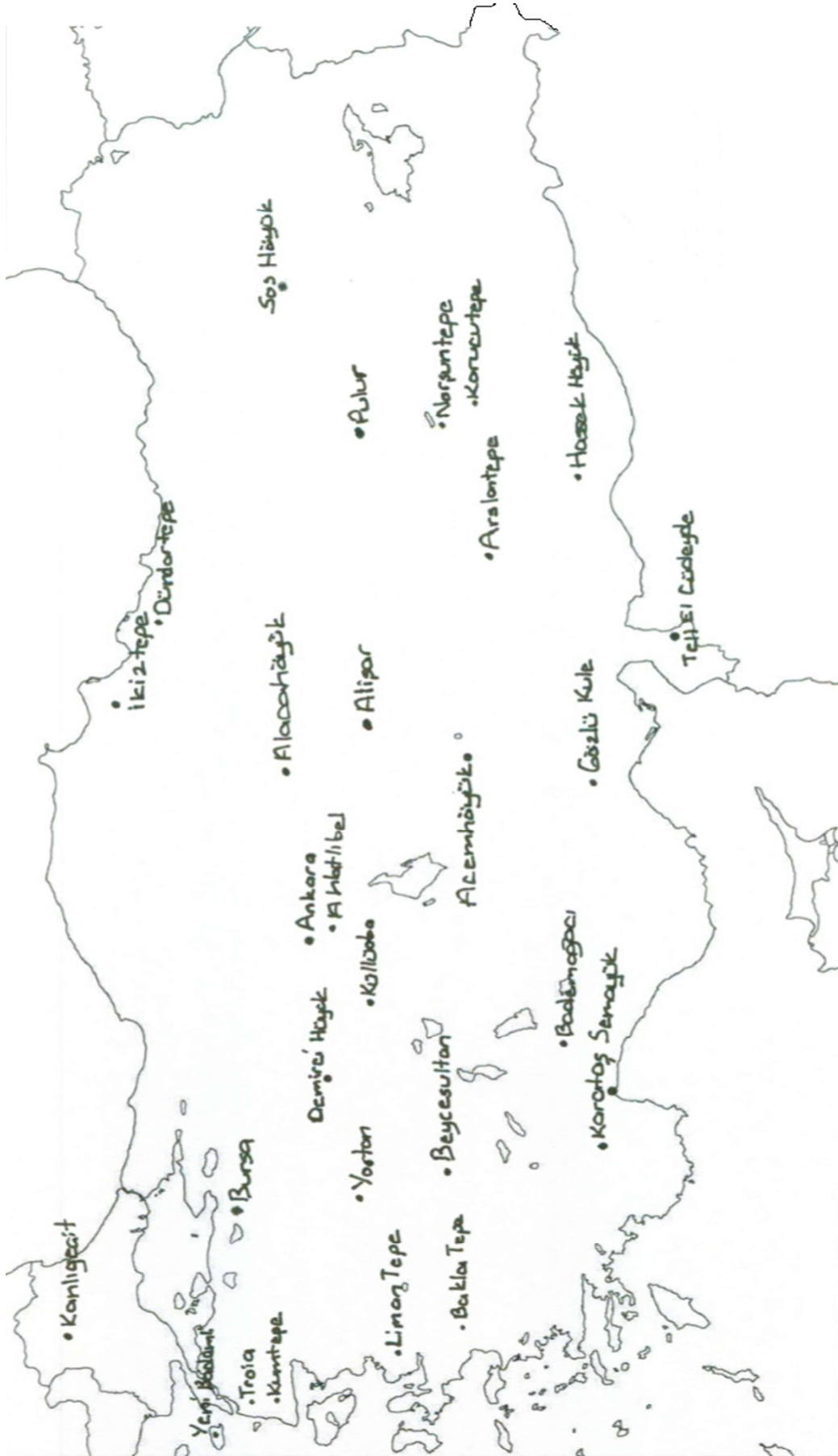
Resim 17. Kanlıgeçit Yerleşim Planı (Arı, 2010)

Resim 18. Seyitömer Höyüğü (Aktüel Arkeoloji)

Resim 19. Alacahöyük ETÇ Kral Mezarları (H. Z. Koşay Arşivinden)

Harita 7. Tezde çalışılan Eski Tunç Çağı yerleşim yerleri